

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI

UTGIVEN SEDAN 1878

AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

- Tema politik och ekonomi i Norden 2020:
 - Guy Lindström
 - Arne Hardis
 - Jan-Anders Ekström
 - Arna Schram
 - Harald Stanghelle
 - Maggie Strömberg
 - Jan Kløvstad
- "Ett omöjligt uppdrag" – sammanfatta Jörn Donner
- Intervju med Moderna Museets Gitte Ørskou
- För egen räkning: Försvars- och säkerhetssamarbete
- Bokessä: En kongekrønike

STOCKHOLM

■ ■ Ny serie i samarbete med Föreningen Norden ■ ■

2021 • Häfte 1

NORDISK TIDSKRIFT 1/2021

INNEHÅLL

Artiklar

Tema politik och ekonomi i Norden 2020:

Coronapandemin dominerade helt det politiska livet i Norden 2020. *Guy Lindström*. . . 1
Et sygt år. Dansk politik 2020. *Arne Hardis*.5
God kamp mot coronan av Marins kvinnokvintett. Finlad år 2020.

Jan-Anders Ekström15

Politik och ekonomi på Island 2020. *Arna Schram*27

Det store unntaksåret. Politikk og økonomi i Norge i 2020. *Harald Stanghelle* . . .35

Från borgfred till regeringskris. Svensk politik 2020. *Maggie Strömberg*47

Færøysk verdsrekord, Grønland i smørøyet og eit skrapår på Åland.

Dei sjølvstyrde områda i Norden 2020. *Jan Kløvstad*.61

"Ett omöjligt uppdrag" – sammanfatta Jörn Donner. *Anja Kuusisto*69

NT-Intervjun

Utmaning att visa den bästa konsten på ett hållbart sätt. Samtal med

Gitte Ørskou, museichef på Moderna Museet i Stockholm. *Lena Wiklund*77

* * *

För egen räkning

Försvars- och säkerhetssamarbete i Norden och dess närområden –

visioner eller realitet? *Björn von Sydow*85

Krönika om nordiskt samarbete

Gränserna i Norden och COVID-19. *Anders Ljunggren*.91

* * *

Letterstedtska föreningen

Utdelade anslag 2020.95

Det nordiska översättarpriset ur de nyhlénska medlen 2020

tilldelat Sigrún Árnadóttir, Island. *Snjólaug Ólafsdóttir*.107

* * *

Bokessä

En kongekrone. *Jarle Skjørestad*109

Kring böcker och människor

Förläggaren Albert Bonnier tog tillvara tiden. *Lars-Åke Engblom*.117

Nordisk samtidspoesi. *Hans H. Skei*.119

Skådespelaren Stina Ekblad minns. *Anna Hedelius*.122

Den store mor og hendes uregerlige søn. Forbrødring på vej mellem Selma Lagerlöf

og Sven Delblanc efter 30 års litterær krig om deres eftermæle. *Henrik Wivel* . . .124

Rättsregler i fredskriser. *Fredrik Sterzel*.126

* * *

Mandatställningen i de nordiska parlamenten. *Lena Wiklund*129

Sammanfattning131

Tiivistelmä.132

GUY LINDSTRÖM

CORONAPANDEMIN DOMINERADE HELT DET POLITISKA LIVET I NORDEN 2020

Inledning

Politiken i alla nordiska länder ställdes inför stora och helt oförutsedda utmaningar genom coronapandemin, som snabbt tog fart i alla våra länder under årets första månader. De olika nationella översikterna ger en utförlig bild av den förda politiken, och belyser också grundskillnader mellan länderna i själva krishantering. Det är ännu för tidigt att dra några långtgående slutsatser av de riktlinjer som har införts, och av de olika synsätt som har styrt besluten. Det står i alla länders intresse att analysera de vidtagna åtgärderna, och att göra bedömningar med tanke på likartade situationer i framtiden. I Sverige lades en första coronarapport fram redan mot slutet av året.

När coronapolitiken i de enskilda länderna granskas, vore det viktigt att också närmare analysera hur det nordiska samarbetet fungerade under krisen. Utgående från det som har rapporterats i medierna ser det tyvärr ut som att det nationella beslutsfattandet helt tog över, och att det inte har funnits någon egentlig nordisk samordning under krisen. Efter årtionden av långtgående integration och frihet att röra sig mellan länderna var en av de första åtgärderna de nordiska regeringarna tog till en stängning av gränserna. Den här linjen blev synlig redan under flyktingvågen 2015, men slog nu igenom med full kraft.

Genom att hanteringen av pandemin blev så totalt dominerande har det inte funnits utrymme för så många andra politiska frågor. Som vanligt har det ändå förekommit en del dramatik och skandaler i politiken. Det gångna året har också visat att partifältet fortsätter att röra på sig. Det förekommer såväl nyetableringar som snabba kast i understödet, i synnerhet för många mindre partier.

Skribenterna och tecknarna

Samma erfarna och kunniga grupp av skribenter står också i år för de politiska översikterna som här sammanfattas. Arne Hardis, som är politisk redaktör för *Weekendavisen*, deltar med sin tjugonde danska översikt i följd. Jan-Anders Ekström avslutar sin epok som skribent i *NT* med att leverera sin tjugosjätte finländska översikt. Arna Schram producerar i år sin adertonde isländska politiska redogörelse. Lika många översikter har Harald Stanghelle gjort från Norge. Den svenska översikten har nu för femte gången skrivits av Maggie Strömberg som är politisk reporter på *Svenska Dagbladet*. De nationella politiska översikterna

kompletteras av en rapport om den politiska utvecklingen i våra tre självstyrande områden, Färöarna, Grönland och Åland. Den har skrivits av Jan Kløvstad, sekreterare i Letterstedtska föreningens avdelning i Norge.

Samma rutinerade tecknare som förut har också i år illustrerat översikterna. Jens Hage syns i *Berlingskes* spalter. Wilfred Hildonen publicerar teckningar i *Hufvudstadsbladet*. Halldór Baldursson tecknar i *Frettablaðið* och Inge Grøddum i *Aftenposten*. Kjell Nilsson-Mäki som står för karikatyrerna från Sverige är frilans-tecknare. Oli Petersen är tecknare på Färöarna.

Populära statsministrar

En genomgående trend under pandemin har varit att befolkningen i alla länder har slutit upp kring sina regeringar. I opinionsundersökningar har det här kanaliserats till ett stöd för statsministrarna. Andra partiledare i en regeringskoalition har inte i samma utsträckning fått se en uppgång i siffrorna. Danmarks statsminister Mette Frederiksen har genom året belönats med fina opinionssiffror. I Finland låg understödet för Sanna Marin under sommaren på 24 %, närmare tio procentenheter högre än i början av året. Till denna uppgång bidrog också den stora positiva uppmärksamhet som Marin och de fyra övriga kvinnliga partiledarna i fempartiregeringen fick ute i världen. I Island ansåg man också att regeringens synliga roll i krishanteringen skapade tillit och sammanhållning hos befolkningen. I Norge har Erna Solberg, som nu är inne på sitt åttonde år som statsminister, ytterligare stärkt sin position genom krisen. I Sverige var det under en lång tid i första hand de ansvariga myndigheterna som fick stå för krisledningen. Först mot slutet av året tog regeringen ett fastare grepp om ledningen. Någon större negativ inverkan på opinionssiffrorna för statsminister Stefan Löfven har det här emellertid inte haft. I Sverige som i de övriga länderna kom kritiken, om den förekom, närmast från medier och olika experter. Först mot slutet av året kunde man skönja de första tecknen på en viss politisk oenighet och i den meningen en normalisering av det politiska livet.

Partifältet i rörelse

De tydligaste förändringarna kan ses i Danmark där polariseringen av det politiska livet fortsätter. Det röda blocket, och särskilt socialdemokraterna går framåt, medan Venstre och Dansk Folkeparti går starkt bakåt. Deras tidigare väljare fångas upp av Nye Borgerlige som kom in i Folketinget 2019, och som står för en klart hårdare kurs i invandringspolitiken än de två borgerliga konkurrenterna. På spel står också inställningen till EU i det borgerliga Danmark där både Dansk Folkeparti och Nye Borgerlige är motståndare till medlemskap i EU. Situationen är i viss mån liknande i Finland. Socialdemokraterna klarar sig bra, liksom de främlingsfientliga sannfinnarna. Samlingspartiet har

svårt att hitta sin linje i konkurrensen med sannfinnarna. Detta har lett till att det tidigare moderata och EU-positiva partiet nu kör på en klart mera kritisk linje. I det politiska mittfältet går det inte heller bra för centern.

I Island har inställningen till miljö- och invandringsfrågor varit en skiljelinje i regeringssamarbetet mellan De gröna och Självständighetspartiet. I Norge står Høyre starkt medan de två övriga koalitionspartierna, Venstre och Kristelig Folkeparti har fått slita med inre problem. Under hösten har också ett nytt parti under namnet Sentrum registrerats i Norge, med stöd av många tidigare aktiva inom Kristelig Folkeparti. Framskrittpartiet, som gick ut ur regeringen i början av året, har inte lyckats dra någon nytta av sin nya oppositionsroll och partiets stöd är nu det lägsta på 25 år. Det finns alltså ingen enhetlig nordisk trend, inte heller för populistpartierna.

Arbejderpartiet har också gått starkt bakåt i Norge, och har haft svårt att hitta sin roll som oppositionsparti under coronapandemin. Det kan ändå gå så att partiledaren Jonas Gahr Støre blir ny statsminister efter stortingsvalet som ska hållas i höst. Till det här bidrar Senterpartiets starka frammarsch. Partiet har lyckats framstå som ett klart alternativ till den nuvarande regeringen, och siktar på ett regeringssamarbete med Arbejderpartiet.

I Sverige fortsätter den klassiska konfliktfrågan, invandringen, att dela det politiska fältet. Vänsterpartiet och Miljöpartiet har önskat en mera generös politik. Moderaterna, och numera också Socialdemokraterna, har gått på en mera restriktiv linje liksom Kristdemokraterna och Liberalerna. Sverigedemokraterna har hela tiden stått på ytterkanten. Socialdemokraternas förhandlingar om invandringspolitiken med de borgerliga partierna höll nästan på att leda till regeringskris, men till slut kunde socialdemokraterna enas om en fortsatt handlingslinje med regeringspartnern Miljöpartiet. Spänningen inför riksdagsvalet 2022 har emellertid redan börjat stiga. Miljöpartiet, Liberalerna och Kristdemokraterna ligger alla i opinionsmätningarna kring spärrgränsen.

Restriktioner och kontroller

Bara två veckor in på det nya året drabbades ett litet kustsamhälle i Island av en lavin. Lyckligtvis krävdes inga dödsoffer den här gången, men lavinen väckte många smärtsamma minnen hos islänningarna. En kort tid senare började de första tecknen på coronapandemin synas i alla nordiska länder. Utvecklingen ledde efter hand till allt strängare begränsningar av samhällslivet och till beslut som kom att påverka särskilt företagsverksamheten på många områden, i synnerhet hela resebranschen. För att kompensera ingreppen i näringsfriheten har omfattande och dyra stödprogram antagits, med starkt ökad statlig upplåning som följd. Också olika restriktioner har införts som begränsar människors rörelsefrihet men samtidigt också smittspridningen. I Finland togs en krislag i bruk, som bland annat gav möjlighet att för några veckor i början av pandemin

stänga av Nylands län från det övriga landet. I många länder har man också efter hand infört obligatoriska tester vid gränsövergångarna. I anslutning till alla regler kom en del skandaler kring politiker och höga tjänstemän också att få en del extra publicitet. Rekommendationer om att undvika nöjesresor eller besök på shoppingcentra glömdes bort, och förklaringarna saknade inte komiska drag.

I Danmark fattades ett kontroversiellt beslut om att avliva alla minkar för att begränsa smittspridningen. Saken är ännu inte utagerad. En undersökning pågår av lagligheten i beslutet, och den kan ännu sluta med att statsministern ställs inför riks rätt. Riks rätt har också varit en aktuell fråga i Finland, men av helt andra orsaker. Riksdagens grundlagsutskott har undersökt utrikesminister Pekka Haavistos agerande i anslutning till ett beslut om hur man skulle gå till väga för att ta hem finska barn från Isis-lägret al-Hol i Syrien. Utskottet kom fram till att ministern visserligen hade förfarit lagstridigt, men att tröskeln för åtal i riks rätt inte hade överskridits.

Det nordiska samarbetet

Nordiska rådets 72:a session i slutet av oktober kunde på grund av coronapandemin inte genomföras som en normal session med plenarförhandlingar. President i Nordiska rådet under 2020 var Silja Dögg Gunnarsdóttir från Island. Nordiska rådet består av 87 valda medlemmar som representerar Danmark, Finland, Island, Norge, Sverige, Färöarna, Grönland och Åland. Arbetet bedrivs inom ramen för presidiet, de fyra utskotten och kontrollkommittén. Medlemmarna är också fördelade på fem olika partigrupper, den konservativa gruppen, mittengruppen, socialdemokraterna, grön vänster, och gruppen nordisk frihet. Britt Bohlin från Sverige har varit direktör för Nordiska rådet. I början av februari 2021 efterträddes hon av Kristina Hafoss som är tidigare ledamot av det färöiska lagtinget.

Ordförandeskapet på regeringssidan inom Nordiska ministerrådet innehades av Danmark. Ordförandeskapsprogrammet fokuserade på de tre strategiska prioriteringarna i ministerrådets vision; ett grönt, konkurrenskraftigt och socialt hållbart Norden. Antalet ministerråd uppgår till 12, samarbetsministrarna och 11 fackministerråd. Ministerrådets generalsekreterare är Paula Lehtomäki från Finland.

ARNE HARDIS
 ET SYGT ÅR
 Dansk politik 2020

Al normal politik blev aflyst i coronaens første år. Magtudøvelsen samlede i Statsministeriet med Mette Frederiksen som meget dominerende skikkelse, mens Danmark prøvede at håndtere det ukendte. Alligevel skete der dramatiske ting især i årets sidste halvdel. En partileder blev væltet af MeToo-kampagnen, en tidligere statsminister forlod sit parti, og en udlændingeminister blev stillet for Rigsretten anklaget for ulovlig forvaltning.

Arne Hardis er politisk redaktør på *Weekendavisen*.

For Danmark blev det politiske år 2020, som det vel blev for de fleste andre lande: Corona-pandemien lagde næsten al klassisk politik i dvale fra starten af marts og har ikke siden sluppet sit jerngreb om aktørerne på Christiansborg.

Sundhed, hjælpepakker, smittekæder, indlæggelsestal, mundbind, antal døde og respiratorkapacitet blev nye nøgleord i en indsats, som centraliserede al politisk aktivitet.

Finansministeriet blev reduceret til et kontor for meget omfattende hjælpepakker til et nødlidende erhvervsliv, et kulturliv uden opgaver og lønmodtagere, der mistede deres job. Alt politisk initiativ udgik fra sundhedsmyndighederne og især fra Statsministeriet med den socialdemokratiske statsminister, Mette Frederiksen, i spidsen.

Hun og hendes parti er blevet belønnet i meningsmålingerne året igennem, mens de fleste andre partier har haft svært ved at finde en rolle, hvor de ikke risikerede at ende i den ubehagelige situation at skulle skændes med landets sundhedsfaglige ekspertise om deres ideer og forslag. Hvordan kan man politisere en pandemi uden at have videnskaben med som farlig blind makker i det politiske spil? Året igennem var det især spørgsmålet om genåbning af samfundet, som dukkede op, så snart smittetallene var i aftagende, og trykket på sundhedsvæsnet viste sig håndterligt.

Det forunderlige var, at året 2020 alligevel blev meget dramatisk også målt med klassisk politisk alen. Venstre, som for mindre end to år siden var det altdominerende parti i blå blok, mistede sin tidligere formand og statsminister, Lars Løkke Rasmussen. Han er nu løsgænger, og mange tror, han pønser på at danne et nyt centrumhøjre-parti.

Partiets næstformand, Inger Støjberg, blev tvunget til at vige sit næstformandssæde, angivelig fordi hun var illoyal mod den siddende formand, Jakob Ellemann-Jensen. Men det spillede utvivlsomt en rolle, at hun nu er stillet for Rigsretten for ulovlig administration tilbage i 2016, da hun var udlændinge- og integrationsminister. Det er ikke hverdagskost i Danmark, at en minister stilles for Rigsretten – det er kun femte gang, det sker.

Samtidig er der indledt en parlamentarisk undersøgelse af statsministerens ansvar for en total nedlukning af minkerhvervet i pandemibekæmpelsens navn, en nedlukning, der ikke var lovhjemmel til. Mange i det borgerlige Danmark håber, at også Mette Frederiksen kan ende for Rigsretten, men det er nu ikke så ligetil; det er et politisk flertal i Folketinget, der skal træffe den slags beslutninger. Først omkring udgangen af 2021 kan der ventes svar på det spørgsmål, idet en parlamentarisk granskningskommission er sat til at studere forløbet. I mellemtiden har skandalen allerede kostet fødevarerministeren hans post, og der er indgået aftale om at yde det samlede minkerhverv inklusive følgeindustrier erstatning.

Yderligere fik MeToo-bevægelsen efter et par års nærmest simrende tilløb omsider fat i det politiske Danmark med dramatiske konsekvenser til følge. Det lille centrumparti Det Radikale Venstre mistede sin politiske leder, Morten Østergaard, og Socialdemokratiet måtte finde en ny kandidat til overborgmesterposten i København i stedet for Frank Jensen. Både Østergaard og Jensen viste sig at have stået bag seksuelt betonede handlinger i deres fortid,

Statsminister Mette Frederiksen med blodig økse efter aflivning af de danske mink. Måske var det slet ikke nødvendigt? En skandale var det ihvertfald, at aflivningen begyndte, uden at lovgivningen var på plads. Tegning: Jens Hage.

som ikke gjorde det muligt for dem at overleve politisk, mens MeToo-bølgen skyllede hen over landet.

Endelig viste samtlige meningsmålinger gennem året en dobbelt parallelforskydning i vælgerbefolkningen, som synes at udskyde en borgerlig magtovertagelse til en fjern fremtid: Vælgerne rykker markant til rød blok, mere specifikt til Socialdemokratiet, mens de tilbageværende vælgere i blå blok søger længere ud til højre. Venstre og Dansk Folkeparti, som i et par årtier har været kernen i et pragmatisk borgerligt regeringsprojekt, stod ved årets udgang til at tabe 20-25 mandater.

En stor del samles op af Nye Borgerlige, som akkurat kom i Folketinget ved 2019-valget, og som i udlændingepolitisk forstand står for en langt hårdere kurs end Dansk Folkeparti og især end Venstre. I dag står blå blok uden en selvfølgelig politisk leder, og den udlændingepolitik, som gennem årtier har været en sikker vinder for blokken og en tilsvarende tabersag for rød blok, er blevet en immer springende kilde til splid, kiv og modgang for det borgerlige Danmark.

På spil er både holdningen til EU i det borgerlige Danmark og tilslutningen til en udlændingepolitik, som respekterer de internationale konventioner. Både Dansk Folkeparti og Nye Borgerlige er modstandere af EU-medlemskab, og begge partier nægter at føre en politik, der kerer sig om konventionerne og den spændetrøje, de lægger om de politiske ambitioner.

Det er nyt for Dansk Folkeparti. Det stærke borgerlige regeringsprojekt fra 2001 til 2011 byggede på en alliance mellem Venstre og Dansk Folkeparti. Sidstnævnte blev tilbudt andel i magten, men den usagte forudsætning var, at konventionerne skulle respekteres. De kunne udfordres, presses, masseres og så videre, men de var rammen om de løbende udlændingestrømninger. I øjeblikket er det så ikke voldsomt relevant for den daglige politik, hvad Dansk Folkeparti mener om konventionerne, men det er en udfordring for Venstre og formand Ellemann-Jensen, som gerne vil være statsminister.

En uskyldig mand

Venstres problemer er således talrige. Man har en uprøvet formand, som ikke har kunnet sætte sig igennem, hverken i offentligheden eller i sit eget parti. Man har mistet den tidligere formand, som i sin tid mestrede begge dele og nu holder færdighederne ved lige uden for Venstre. Og man må se vælgeropbakningen forsvinde – til den røde side og til konkurrerende borgerlige partier, som med glæde kannibalisierer af den storebror, som plejer at dominere blå blok.

Den buket af problemer har rod langt tilbage i partiets historie. Under Lars Løkke plagedes partiet af en kronisk rivalisering mellem Løkke og hans næstformand, Kristian Jensen. Lidt handlede det om politik, mere om magt og indflydelse. Alle havde en fornemmelse af, at Løkke var slidt op og måtte gå af efter folketingsvalget i 2019, hvor han tabte regeringsmagten – men også

vandt en stor mandatfremgang. Den succes i nederlaget var formentlig udløst af, at han i valgkampen undsignede resten af de blå partier og pludselig talte for et samarbejde med Socialdemokratiet.

Kristian Jensen mente også, formanden var fortid og begyndte at agere i overensstemmelse hermed, og så blev magtopgøret mellem ham og Løkke så voldsomt, at Venstres bagland blev træt af både Løkke og Jensen – og fyrede dem begge. Nu måtte man se sig om efter en, som ikke var marineret i fortidens magtkampe, en “ren”, en så at sige politisk uskyldig mand. En sådan var Jakob Ellemann-Jensen. Han har været politisk ordfører, og han har været minister, begge dele under Løkke, men han var ikke meget garvet som toppolitiker. Det var jo den egentlige baggrund for, at man i ham så en mand, som ikke var præget af fraktionskampe. Tilmed var der i offentligheden og i Venstre en udpræget fornemmelse af, at Ellemann-Jensen var “storbyliberal” – en mand med overdreven hang til EU, konventioner og dybest set tilhænger af en mere lempelig udlændingepolitik, end man havde vænnet sig til som politisk normalmeter i Venstre.

Derfor valgte Venstres landsmøde efteråret 2019 den tidligere udlændinge- og integrationsminister Inger Støjberg som Ellemanns næstformand. Støjberg var og er vældig populær i det jyske bagland. Et perfekt match, skulle man synes, og det syntes man da også en stund.

Barnebrudene

Men Støjberg havde en politisk skandale i bagagen. Hun var anklaget for at have administreret ulovligt som minister i 2016, da hun beordrede asylsøgende par adskilt, hvis den ene part var under 18 år. Dengang var der en meget udbredt modvilje mod de såkaldte barnebrude, og Støjberg beordrede en undtagelsesløs adskillelse, hvilket ikke er lovligt. Der skal ske en individuel vurdering. Undervejs blev hun også beskyldt for at have talt usandt over for Folketinget og afleveret ufyldstgørende redegørelse til Ombudsmanden.

Det problemkompleks voksede sig større, da regeringsmagten skiftede fra blå til rød, og et folketingsflertal besluttede at lade Støjbergs ministergerning over for “barnebrudene” undersøge af en såkaldt instrukskommission. Kort før jul kom kommissionens betænkning, og den stemplede ret utvetydigt Venstrenæstformandens administration som ulovlig. Efterfølgende bad et folketingsflertal to uafhængige jurister vurdere, om der ville være grundlag for at rejse rigsretssag mod Støjberg på baggrund af kommissionsbetænkningen. Deres svar var ja, og Ellemann og partiets forretningsudvalg bad herefter Støjberg træde tilbage som næstformand.

Formelt skete det især med henvisning til gentagne tilfælde af illoyalitet fra Støjbergs side, reelt betød det naturligvis en del for Venstre, at det ville være ubekvemt for et parti, som bekender sig til lov og orden, at promenerer en næstformand, som står tiltalt for Rigsretten.

Den seneste anvendelse af Rigsretten var i 1993-95, også dengang gjaldt det udlændingeadministrationen. Den tidligere justitsminister Erik Ninn-Hansen blev dømt for ulovlig syltning – forsinkelse – af tamilske flygtninges ret til familiesammenføring. Den sag sværtede en ellers højt respekteret, meget erfarne konservativ toppolitikers ry og eftermæle.

Men med Støjberg ude af ledelsen var dramaet ikke slut for Jakob Ellemann. Tidligere formand Lars Løkke Rasmussen meldte sig ud at Venstre efter 40 år og dannede en netbaseret platform for et centrumprojekt baseret på pragmatisme og snusfornuft. Fuldt EU-medlemskab, en mere effektiv offentlig sektor, belønning af de dygtige og hånden under de svageste. Den slags. Mange forventede, at den aktivitet skulle munde ud i et politisk parti som en slags svar på et centrum, der er forvitret efter årtiers blokpolitik.

For Venstre og Jakob Ellemann er der således meget på spil. Statsministerkandidaturet, naturligvis, men bag det også den alliance, som meget længe har udgjort et stærkt, folkeligt Venstre: Et pragmatisk centrum, som kan forene den liberale og den konservative fløj i partiet og samtidig holde sammen på by- og land-Venstre.

Partiledelsen ser med angst og bæven frem til kommunalvalget i november i år. Ved det seneste valg gik det nogenlunde takket være et meget stærkt Dansk Folkeparti. Nu er både Venstre og Dansk Folkeparti stærkt svækket. Sidstnævnte havde forud for folketingsvalget i 2019 godt 21 procent af vælgerne – i de fleste meningsmålinger ligger partiet for tiden på 5-7 procent.

Venstres formand, Jakob Ellemann, blev så træt af sin næstformand, at han fyrede hende – og så meldte Inger Støjberg sig ud af Venstre. Pernille Vermund fra Nye Borgerlige og Kristian Thulesen Dahl fra Dansk Folkeparti vil hjertens gerne tage imod hende. Tegning: Jens Hage.

Minkskandalen

For den socialdemokratiske statsminister blev året præget af coronahåndteringen. Først forårets nedlukning, siden den korte sommerpause med genåbning og endelig den dramatiske stigning i antallet af smittede, indlagte og døde ved årets udgang.

Mette Frederiksen havde betydeligt held med håndteringen fra pandemiens start. Tilsidesatte den sundhedsfaglige rådgivning, som firkantet udtrykt indledningsvis pegede i retning af en mere "svensk" administration med færre, mindre vidtgående indgreb. Her kunne man ved overgangen til 2021 notere, at knap 9.000 svenske var døde med covid19, mens tallet for Danmark var knap 1300. Den markante forskel i antal døde er fortsat ind i de første måneder af 2021.

De øvrige partier blev i stort omfang reduceret til statister, som måtte nøjes med at blåstemple beslutninger, som allerede var truffet, og der ophobede sig stor frustration især blandt de blå partier. Det korte af det lange er, at et stort set enigt folketing har stået sammen om den valgte kurs.

Rollen som meget aktiv anvender af statsmagtens store værktøjskasse har utvivlsomt forekommet Socialdemokratiet naturlig, mere naturlig end så mange andre partier. Det kom tid efter anden til sammenligning med Nordkorea, DDR og andre totalitære regimer fra de mest frustrerede borgerlige meningsdannere, som savnede angrebsflader i forhold til den egenrådige, ganske smalle etparti-regering. Men ud over at sammenligningerne tangerede det hysteriske, var de ude af samklang med en corona-forsigtig befolknings holdning.

Denne socialdemokratiske idyl brast i løbet af efteråret, da danske minkfarme viste sig at være meget aktive kilder til udbredelse af pandemien. Regeringen havde trods sundhedsfaglig rådgivning og pres fra venstrefløjen ikke gjort alverden for at reducere smittespredningen fra minkfarmene, som især ligger tæt i det vestjyske. Det er en selvstændig socialdemokratisk bestræbelse at holde produktions-Danmark mest muligt intakt, mens venstrefløjen omvendt gerne så minkerhvervet dø – sundhedskrise eller ej.

Pludselig indikerede smittetalene, at det hele skulle gå stærkt, fordi man samtidig frygtede en mutation af virus, som man mente kunne ødelægge vaccinebestræbelserne. Det kom til at gå alt for stærkt, og minkene blev beordret slået ned, selv om man ikke havde sikret sig lovgrundlaget for det drastiske skridt, som de facto lukker dansk minkproduktion i al overskuelig fremtid. Offentligheden bevidnede voldsomme og dramatiske scener med minkfarmere, som grædende tog livet af deres dyr.

Siden kom lovgrundlaget på plads, og regningen blev betalt. Et stort flertal i Folketinget besluttede at yde farmerne og de relevante følgeerhverv en kompensation på næsten 20 milliarder kroner.

Mange borgerlige håber som nævnt ovenfor, at den rigsretssag, som har ramt Venstres Inger Støjberg, også må finde anvendelse mod statsministeren.

Støjberg gav ifølge anklageskriftet i Rigsretten en ulovlig instruks i skikkelse af en pressemeddelelse for så vidt angår de såkaldte barnebrude, mens Mette Frederiksen bekendtgjorde minkaflivningen på et pressemøde, mange døgn før hun havde sikret sig lovgrundlag for det. Hvad er forskellen?

Forskellen er ifølge regeringen, at den ikke blev advaret om den manglende lovhjemmel af embedsmærket, hvad Støjberg blev. Og så vil forskellen formentlig også vise sig at være, at det bliver vanskeligt at finde et flertal bag initiativer, som kunne få statsministeren til at udskrive valg. Hendes styrke i meningsmålingerne er skræmmende set fra oppositionens side.

MeToo-kampagnen rensede ud

MeToo-bevægelsen har ikke haft samme tag i Danmark, som initiativet eksempelvis har haft i USA og Sverige. Men da en kendt tv-vært, Sofie Linde, holdt en offentlig og ganske bramfri tale om sine egne erfaringer i de unge år med en anonym "tv-kanon", gik der så at sige ild i debatten.

Den fængede i det kulturelle miljø, i medieverdenen og ikke mindst i det politiske liv på Christiansborg. Ikke mindst tog det De Radikale sagen op og gjorde sig til spydspids for at få afsløret såvel fortidens som nutidens overgrebsmænd.

Partiet førte kampagne mod den socialdemokratiske udenrigsminister, Jeppe Kofod, som tilbage i 2008 som 34-årig havde sex med en kun 15-årig pige i forbindelse med et kursus i Danmarks Socialdemokratiske Ungdom. Han skulle aldrig have været udnævnt, mente man, og der blev lanceret en omfattende kampagne for at få flest mulige sager frem i lyset.

Da et kvindeligt medlem af folketingsgruppen fortalte, at hun var blevet taget på låret for en halv snes år siden, og det blev klart, at det drejede sig om en folkevalgt partifælle, gik jagten på synderen ind. Få havde forestillet sig, at det var partiets egen leder, Morten Østergaard, der var synderen. Forløbet var ganske pinagtigt, og da Østergaard endelig indrømmede sin brøde – som jo snarere var det cover up, han havde gemt sig bag, end den gamle sag med hånden på låret – måtte han samtidig bebude sin afgang som leder.

Hermed var sagen imidlertid ikke ovre – hverken for Østergaard eller for De Radikale. Det viste sig, at han havde flere tilsvarende sager i bagagen, og der tegnede sig efterhånden et dobbeltmoralsk billede af partiet, som gerne fremstår mere moralske, mere anstændige, mere rationelle end de andre partier på Christiansborg.

Da folketingsgruppen skulle vælge ny leder, fik seksuelle beskyldninger også en rolle. Den tidligere nummer to, Sofie Carsten Nielsen – som kendte til Østergaards sag med hånden på låret – stillede op som ny leder, men det samme gjorde udenrigsordfører Martin Lidegaard. Han står for en mere pragmatisk

politisk kurs end Østergaard/Nielsen, men tabte valget ganske overbevisende: 12 mod 4 i den 16 mand store folketingsgruppe. Det kom siden frem, at han under valgprocessen på gruppemødet blev mødt af vage, men umisforståelige beskyldninger om selv at have en sag – det var noget med ikke at kunne holde hænderne i ro under dans i festligt partilag. Måske betød det – det påstod i hvert fald Lidegaards lejr – at han tabte en magtkamp, hvor det ellers stod 8-8 mellem de to fløje.

Siden har den nye radikale leder, Sofie Carsten Nielsen, skruet ned for MeToo-kampagnen og tillige droppet de ultimative krav på klimaområdet og på det udlændingepolitiske felt, som partiet ellers har været meget tydeligt profileret på. Alligevel valgte to gruppemedlemmer fra den pragmatiske fløj i januar 2021 at forlade de Radikale. En blev løsgænger, en anden meldte sig ind i Socialdemokratiet.

Det er en historisk forandring af De Radikale, hvis man anskuer de seneste 40 års politik på udlændingeområdet. Partiet har med en humanistisk udlændingepolitik voldt både rød og blå blok betydelige kvaler gennem årtier. Det gjaldt hensynet til verdens nødstedte flygtninge, og det gjaldt tilslutningen til internationalt, konventionsbåret samarbejde. Statsministre er faldet på spørgsmålet om familiesammenføringen, lempelig eller strammest mulig og altid med De Radikale som fortalere for den lempelige kurs, som ikke deles af befolkningsflertallet.

Disse indimellem ultimative positioner krakelerede i 2020. Skam få den, der tænker, at udlændingesagen har vist sig at handle mindre om udlændinge end om radikalt velbefindende og magtmuligheder. At den nye, mere pragmatiske kurs skyldtes tiltagende frustration over, at det gamle nøgle- og magtparti er sat uden for indflydelse og især er forment adgang til regeringsbænkene.

Et faktum er det imidlertid, at Socialdemokratiet sommeren 2018 bekendtgjorde, at man ikke længere ville sidde i regering med De Radikale, og at Venstre har fundet det nødvendigt at lægge betydelig afstand til Radikale, der dog tidligere har kunnet samarbejde, også på regeringsniveau, med Venstre og Konservative.

De årlige finanslovsdramaer, hvor Dansk Folkeparti og Radikale på skift kræver udlændingestramninger henholdsvis -lempelser som betingelse for at støtte finansloven, er fortid.

Ny Overborgmester

I lyset af Morten Østergaards fald virkede det knap så dramatisk, at Socialdemokratiets overborgmester i København gennem mange år, Frank Jensen, ligeledes blev tvunget til at trække sig kort efter Østergaards sorti.

Der havde været en række episoder med Frank Jensen gennem årene, hvor kvinder havde følt sig forulempet. Flere af episoderne var kendt af offentligheden i forvejen, men tiderne er skiftet, siden de kom frem. Allieret med en

kampagnevakt medieverden gik unge kvindelige socialdemokrater i gang med at afdække Frank Jensens meritter.

Da overborgmesteren trak sig, blev han erstattet af sin højrehånd, Lars Weiss, som bestrider posten som overborgmester frem til kommunalvalget til november. Det var imidlertid klart, at det politiske klima ville kræve en kvinde som spidskandidat, og valget faldt på Sophie Hæstorp Andersen, regionsformand i hovedstaden og tidligere folketingsmedlem.

København har i øvrigt tidligere haft en kvindelig overborgmester – det mangeårige folketingsmedlem Ritt Bjerregaard, som også flere gange har bestridt ministerposter. Hun var Frank Jensens forgænger på den tunge kommunale post.

Kommunalvalget kan udvikle sig til en kraftprøve mellem Sophie Hæstorp og Enhedslistens spidskandidat, det tidligere folketingsmedlem, juristen Line Barfod. Socialdemokratiet er i den seneste meningsmåling kun en anelse større end det i hovedstaden meget populære Enhedslisten. Her bliver spørgsmålet om boligbyggeri i en mindre del af hovedstadens grønne områder formentlig af stor betydning.

Den sidste olie

Placeret noget lavt på den politiske radar var også kampen for at redde klimaet, selv om de fleste anser folketingsvalget i 2019 for at være et klimavalg, og den grønne dagsorden fylder meget for den røde blok, der har bragt Mette Frederiksen ind i Statsministeriet.

Presset af støttepartierne accepterede Socialdemokratiet i 2019 en ambition om 70 procents reduktion af den danske CO₂-udledning sammenlignet med 1990. Det mål skal være indfriet i 2030, og der var været en del diskussion om, hvor hurtigt man skal handle for at nå det ganske ambitiøse mål.

Her hænger regeringen i bremsen – man tror ikke på den fornødne folkelige opbakning til klimakampen, hvis indgrebene bliver for skrappe. Omvendt har støttepartierne og også Venstre talt for en hurtigere indsats – inklusive en egentlig CO₂-skat som styringsmiddel.

Grønne bevægelser giver vredt udtryk for, at der sker alt for lidt, men en del er dog vedtaget det forløbne år. Affaldssektoren skal reformeres, så der afbrændes mindre og genbruges mere. Der er lavet en aftale om udbygning af elbilernes andel af den danske bilpark, og der er uden overdreven hast lagt en plan for en generel CO₂-afgift, som måske kan blive til en egentlig skattereform. Mere symbolsk er det besluttet at aflyse yderligere udnyttelse af Nordsøolien fra 2050. Ganske symbolsk er det naturligvis ikke at lukke for hanerne, men olieindtægterne fylder efterhånden en forsvindende lille del af Danmarks indtægter.

Nogle er mere ivrige efter at redde klimaet end andre. Statsminister Frederiksen er rød, før hun er grøn, mens den radikale Morten Østergaard, SFs Pia Olsen Dyhr og Enhedslistens Pernille Skipper hellere dyster penselen i den grønne end i den røde malerbøtte. Østergaard har siden tegningen forladt politik, mens Skipper har overladt lederposten til den på flere måder grønne Mai Villadsen. Tegning: Jens Hage.

Om det går hurtigt nok, er et rent politisk spørgsmål. Konkret er der indgået aftaler, som indfrier omkring en tredjedel af den CO₂-reduktion, som skal være nået i 2030. Formentlig har man især plukket de lavhængende frugter - forude venter foruden CO₂-skatten blandt andet bestræbelsen på at få landbrugets udledning kraftigt reduceret.

Et politisk mønster begynder at tegne sig: Socialdemokratiet har som anført ikke travlt med at få ambitionerne indfriet, man er meget mere begejstret for, at det er lykkedes at få gennemført en tilbagetrækningsordning for ældre lønmodtagere med lang tid på arbejdsmarkedet bag sig. Mange mente, at ordningen aldrig ville se dagens lys - at det var valgflæsk fra valgkampen i 2019 - men ordningen blev vedtaget efteråret 2020. De Radikale ville ikke være med, Dansk Folkeparti leverede de manglende mandater.

Mere travlt med det grønne har ikke overraskende venstrefløjens og De Radikales. Mere overordnet har Radikale og Venstre gennem året søgt at opbygge en alliance, som skulle demonstrere de to partiers grønne profil og appetit på reformer, som indstiller Danmark på den grønne fremtid. Helt nemt er det ikke - Venstreformanden har følt det nødvendigt at lægge luft til De Radikale, og Venstre har svært ved at gå ind i reformer, som udfordrer den gamle idé om et skattestop, som var en stor succes tilbage i nullerne, og som partiet holder fast ved.

JAN-ANDERS EKSTRÖM

GOD KAMP MOT CORONAN AV MARINS KVINNOKVINTETT Finland år 2020

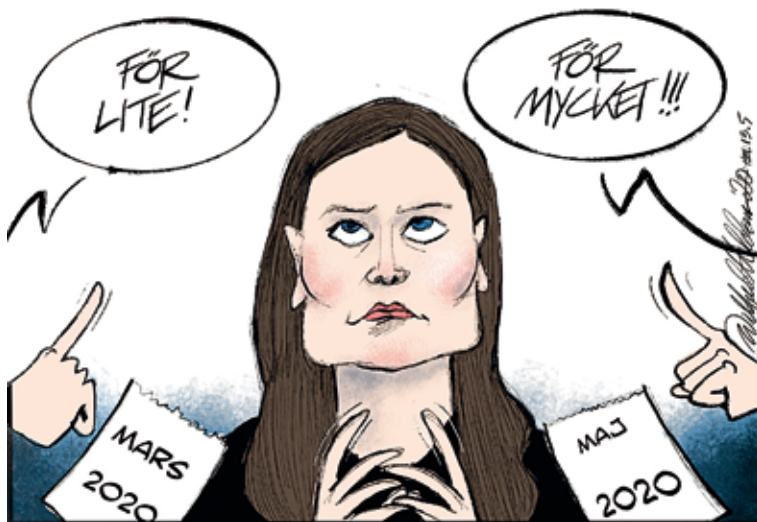
Kampen mot coronapandemin präglade också i Finland det politiska året 2020. Pandemin började häftigt i februari-mars och fortsatte med en andra våg i november-december. Statsminister Sanna Marins kvinnostyrda fempartiregering tog till resoluta åtgärder och pandemin hade åtminstone inte ännu vid årsskiftet 2020-2021 fått ens till närmelsevis samma omfattning som i de flesta andra europeiska länder. Finland hade i själva verket det lägsta antalet smittade i Europa i förhållande till folkmängden och bara obetydligt fler dödsfall än vad Norge hade i det skedet.

Jan-Anders Ekström är tidigare långvarig politikskribent vid *Hufvudstadsbladet* och f.d. Finlandskorrespondent för *Svenska Dagbladet* och *Aftenposten*.

Det första fallet av covid 19-sjukdomen upptäcktes i Finland den 28 januari. Det var en ung kinesiska från Wuhan som var på besök i finska Lappland. Hon intogs på den lokala hälsostationen och tillfrisknade snabbt. Den 26 februari konstaterades det första fallet av smitta hos en finländsk medborgare och en av de första som avled i sjukdomen var en representant för en av Finlands mest kända företagarsläkter. Han smittades på sin egen 75-årsfest av någon eller några av gästerna, som nyss återvänt hem från skidsemester utomlands.

Fempartiregeringen Marin vidtog raskt omfattande nedstängningsåtgärder i nära samarbete med Institutet för hälsa och välfärd THL. Skolorna övergick till distansundervisning, hallar och offentliga möteslokaler stängdes, restauranger tilläts endast servera take away-mat m.m. Helt exceptionellt togs också en särskild beredskapslag i bruk, som gav möjligheter till den kanske mest spektakulära åtgärden – isoleringen av landskapet Nyland, d.v.s. området kring huvudstadsregionen, i två och en halv vecka. Coronasmittan var i detta skede starkt koncentrerad till Helsingforsområdet och avsikten med förbudet att röra sig till och från regionen utan särskilt vägande skäl var att förhindra att smittan skulle spridas till andra delar av landet.

Situationen förbättrades sedan i maj och juni och flera av nedstängningarna upphävdes eller lindrades. Totalt insjuknade under våren 7300 personer i covid 19

Många ville ge statsminister Sanna Marin goda råd när pandemin bröt ut.
Teckning Wilfred Hildonen.

och 330 personer avled. Antalet smittade var dock säkert de facto betydligt större än vad den officiella statistiken visade, eftersom testningsverksamheten ännu inte hade kommit i gång i någon större skala. Men sjukhuskapaciteten prövades aldrig särskilt hårt.

Situationen var sedan lugn under hela sommaren ända fram till slutet av augusti. Antalet fall av smitta var litet och dödsfallen ökade inte nämnvärt. Sedan, då bl.a. skolorna öppnat igen, började antalet fall av smitta öka och den andra vågen av pandemin slog illavarslande till i slutet av november och början av december. Antalet nya fall av covidsmitta var då uppe i över 3100 per vecka mot 966 under den värsta veckan på våren. Dödsfallen började också öka igen.

Regeringen Marin vidtog på nytt resoluta åtgärder. Antalet personer som fick mötas samtidigt skars först ner till 20 och litet senare till bara 10. Stats- och kommunägda hallar och andra mötesutrymmen stängdes, men restaurangerna fick fortsätta med att hålla öppet – dock med redan tidigare beordrade kännbart förkortade öppethållningstider. m.m. Resandet till och från värre drabbade länder begränsades på olika sätt. Medborgarna fick nya och allt mera enträgna uppmaningar om att hålla säkerhetsavstånden, att använda skyddsmasker och att överhuvudtaget undvika möten. Behovet av en ny beredskapslag, som bl.a. skulle göra det möjligt för regeringen att stänga även privatägda idrottshallar och mötesplatser samt t.ex. köpcentra, diskuterades också preliminärt. Situationen bedömdes ändå inte ännu vara så allvarlig att ny speciallagstiftning skulle behövas.

Riksdagens grundlagsutskott har fått en synlig roll genom granskningen av reformer och krislagar. Teckning Wilfred Hildonen.

Dessbättre tog utvecklingen sedan mot julhelgen en liten men tydlig vändning mot det bättre. Antalet nya smittade var de sista veckorna av året lägre än i slutet av november och början av december, närmare bestämt 1600-1700. Någon omedelbar lindring av coronarestriktionerna var ändå inte i sikte. De första fallen av den muterade och mycket lättsmittade covid 19-varianten från England hade konstaterats också i Finland och med tanke på det lutade det åt ytterligare förlängning och skärpning av restriktionerna en god bit in på året 2021.

I Finland var antalet konstaterade fall av covid 19-smitta 36 107 vid årsskiftet 2020-2021. Antalet avlidna i sjukdomen var drygt 560. Norge hade något färre antal döda – knappt 450 – men betydligt flera smittade än Finland. Närmare bestämt hade drygt 51 000 fall konstaterats i Norge. Kontrasten till Sverige var enorm från både norsk och finländsk horisont. Sverige hade inför årsskiftet ca 437 000 konstaterade fall av smitta och antalet avlidna i sjukdomen var uppe i hela 8727. Vid årsskiftet hade Finland det lägsta antalet smittade per 100 000 invånare i Europa – drygt 60.

Regeringen Marin stödde i likhet med många andra regeringar näringslivet och företagsamheten med stora belopp. Underskottet i 2020 års budget steg därför och till följd av andra kostnader som pandemin orsakade till hela 18,9 miljarder euro. Och för året 2021 budgeterades ett underskott på ca 7 miljarder euro.

Stängda gränser biter inte på virus. Teckning Wilfred Hildonen.

Ekonomiskt klarade sig Finland som helhet litet oväntat bättre än de flesta andra europeiska länder. På sommaren befarade man att nationalprodukten skulle sjunka med 6-7 procent jämfört med föregående år. På hösten såg det emellertid ut som om nedgången skulle bli bara 3-4 procent. Återhämtningen efter coronavåren var alltså oväntat snabb.

Hur det kom sig att pandemin i Finland åtminstone fram till årsskiftet 2020-2021 kunde hållas under betydligt bättre kontroll än i Europa i övrigt är svårt att veta. Bedömare brukar särskilt påpeka att man i Finland har klart större respekt för myndigheternas påbud än i de flesta andra länder och att finländarna dessutom oftast är ganska reserverade i sina kontakter med andra människor. Kanske var det till stor del av dessa anledningar som coronarestriktionerna fick bättre effekt i Finland än på många andra håll i Europa. En omständighet värd att notera i sammanhanget är också att bara ca 15 procent av dem som fått intensivvård för covid 19 avled. I de flesta andra europeiska länder var denna andel ca 40 procent.

Starkt uppåt för Marin och sd

Nya statsministern Sanna Marin kom i hög grad att personifiera kampen mot coronan i Finland (tillsammans med högsta ansvariga tjänstemannen Mika Salminen från Institutet för hälsa och välfärd THL). Marin uppträdde betydligt säkrare inför TV-kamerorna än föregångaren Antti Rinne och socialdemokratiska partiet steg igen till landets största parti i opinionsmätningarna från bara ca 15-16 procent alldeles i början av året. Som mest hade sd under sommaren över 24 procent i en mätning.

Till denna uppgång bidrog säkert också den stora positiva uppmärksamhet som Marin och de fyra övriga kvinnliga partiledarna i fempartiregeringen fick ute i Europa och världen. Regeringsbesluten bereddes av regeringens inre cirkel, som alltså bestod av sdp:s, centerns, de grönas, vänsterförbundets och svenska folkpartiets ledare. På hösten placeras sig Sanna Marin på plats 85 bland världens mäktigaste kvinnliga påverkare i ekonomitidningen *Forbes* sammanställning.

Finska folket tyckte – särskilt när man såg hur antalet smittade och dödsfall sköt i höjden i Sverige – att regeringen skött sig väl beträffande coronakrisen. Hela 69 procent gav på våren regeringen ett gott betyg. I början slöt också oppositionspartierna upp kring regeringens politik mot pandemin. Kritik fick regeringen nästan bara för att flygresenärer som anlände till Helsingfors i några veckor inte övervakades och kontrollerades på något sätt samt för ett illa skött försök att köpa dåliga kinesiska munskydd. Problemet på flygfälten berodde närmast på bristande kommunikation mellan flera olika myndigheter.

På hösten ökade kritiken mot den grönskiftande center-vänstregeringen då oppositionen bl.a. ansåg att regeringen redan tidigare borde ha gjort användningen av ansiktsmask påbjuden i flera olika sammanhang. I det skedet fick regeringen också kritik för att den äldre befolkningen isolerats alltför hårt under våren och sommaren. Informationen om regeringens rekommendationer var dessutom inte alltid så klar som man kunnat önska. Men när den andra vågen av pandemin tog sin början ansåg fortfarande över hälften av folket att regeringen Marin skött sig mycket eller ganska bra.

Som kollektiv fick regeringen alltså gott betyg av väljarna, men i opinionsmätningarna var det bara Marins sdp som fick ett betydande lyft.

Alldeles i slutet av året lämnade en av medlemmarna i den kvinnliga regeringskvintetten för en tid regeringsarbetet. Vänsterförbundets ordförande Li Andersson tog föräldraledigt för ett halvt år framåt. Som undervisningsminister vikarierade riksdagsman Jussi Saramo för henne. Partiledaruppdraget ämnade Andersson sköta vid sidan av moderskapssysslorna.

Trängd center bytte ledare

Av regeringspartierna var centern fortsättningsvis illa ute i opinionsmätningarna. Partiet var ju störst av alla riksdagspartier under valperioden 2015-2019, men i riksdagsvalet 2019 föll det från 21,1 till bara 13,8 procent. Trots det lät sig partiet lockas med i Antti Rinnes center-vänsterregering efter valet 2019. Senare samma år gav centern Rinne misstroendevotum och fick honom därmed avpollterad, men stannade kvar i regeringen där statsministerskapet övergick till sdp:s Sanna Marin. Centerns ordförande, näringsminister Katri Kulmuni hade som mål att lyfta sitt partis väljarstöd kännbart, men framgångarna uteblev.

Kulmuni bytte ministerpost i regeringen i samband med statsministerskiftet i slutet av år 2019. Hon lämnade näringsministerposten och blev i stället finansminister. Som minister och partiordförande kom Kulmuni då och då med rätt skarpa krav på en effektivisering av regeringens ekonomiska politik. Som talare och debattör gjorde hon ett något spänt och osäkert intryck. Samarbetet med statsminister Marin fungerade tydligen inte särskilt väl trots att båda bemödade sig om att hålla fasaden utåt intakt.

Att Kulmunis osäkerhet var ett reellt problem för henne själv framgick klart i början av maj när det kom ut att finansministern köpt råd och utbildning av ett konsultföretag för nästan 50 000 euro för att bli en bättre talare och debattör. Räkningen hade betalats av finansministeriet och inte av ministern själv. Kulmuni lät förstå att det var hennes närmaste medarbetare som skött arrangemangen kring saken och att hon inte var närmare informerad. Hon tog ändå raskt på sig ansvaret för konsultbolagets räkning och betalade in den aktuella summan till finansministeriet.

Saken orsakade emellertid så mycket pinsam uppmärksamhet i offentligheten att Kulmuni fann för gott att meddela att hon lämnade finansministerposten. Till sin efterträdare där föreslog hon partikollegan och förre mångårige statsministern Matti Vanhanen, som för tillfället var riksdagens talman. Vanhanen accepterade finansministeruppdraget åtminstone för en tid framåt. Som allmänt respekterad äldre statsman blev han en tillgång för regeringen Marin.

Partiledaruppdraget ville Kulmuni emellertid inte avstå ifrån. Hon meddelade att hon kandiderar för ordförandeposten på nytt vid centerns nära förestående partikongress. Hotet mot ett förnyat partiledaruppdrag för henne kom närmast från partikollegan Annika Saarikko som var utsedd till forsknings- och kulturminister i regeringarna Rinne och Marin, men som skulle vara föräldraledig fram till september. Graviditeten var sannolikt orsaken till att Saarikko inte utmanat Kulmuni redan under partikongressen 2019 då Kulmuni alltså valdes till partiordförande efter seger över försvarsminister Antti Kaikkonen.

Nu meddelade Saarikko efter att ha funderat på saken i några veckor att hon trots allt ställer upp i partiordförandevalet mot Kulmuni. Utgångsläget var gott för henne, eftersom det på centerfältet fanns ett tydligt missnöje med anledning av att Kulmuni inte lyckats lyfta partiet i opinionsmätningarna. På partikongressen i september tog Saarikko sedan inte oväntat hem spelet med 1 157 röster mot 773 för Kulmuni.

Saarikko var familje- och omsorgsminister i Juha Sipiläs borgerliga trepartiregering under föregående valperiod och gjorde sig redan då känd för att vara en säker talare och debattör. Inom fempartiregeringen körde hon med en mjukare profil än Kulmuni och kom såvitt man kunde se väl överens med

statsminister Sanna Marin. Alldeles i slutet av året tog Saarikko också initiativ till en förtroendeskapande överläggning med det gröna regeringspartiets ledare Maria Ohisalo. Det var nämligen tydligt att det fanns en hel del friktion mellan just centern och de gröna i fempartiregeringen, till exempel beträffande hur avvecklingen av den miljöskadliga torvproduktionen borde ske.

Kulmuni åtgick till att vara vanlig riksdagsledamot. Hon blev den första centerledaren som aldrig fick sitt ledarskap prövat i ett riksomfattande val. Partiledartiden blev alltför kort för det.

Centerns problem med väljarstödet var emellertid inte löst i och med partiledarskiftet. Saarikkos vältalighet och samarbetsinriktade profil hade åtminstone inte ännu vid årsskiftet 2020-2021 gett centern någon utdelning. Centern stod kvar på bara ca 11 procent i opinionsmätningarna. Om situationen inte förbättras är det risk för att missnöjet inom centern växer så mycket att regeringssamarbetet hotas.

Gott flyt för sannfinnarna

Centern djupdykning i val och opinionsmätningar förefaller att vara en följd främst av att partiet förlorat väljare till Jussi Halla-ahos populistiska sannfinnar, som ju blev näst största parti i riksdagsvalet 2019 med 17,5 procent av rösterna. Annika Saarikkos center förberedde sig i slutet av år 2020 för att så effektivt som möjligt försöka utmana just sannfinnarna i kommunalvalet våren 2021.

Det kan bli svårt att klara det för sannfinnarna behöll under största delen av året 2020 sin position som näst största parti bara litet efter socialdemokraterna. Alldeles i slutet av året var partiet i en mätning t.o.m. en aning större än sd, störst alltså om än inom felmarginalen. De båda partiernas väljarstöd rörde sig då kring knappt 21 procent.

Vissa av händelserna under året gav gott material åt Halla-aho och hans parti och deras propaganda. Det gällde särskilt EU:s s.k. återhämtningspaket på hela 750 miljarder euro. Finland har ju hört till EU:s nettobetalar och skulle av det föreliggande miljardpaketet få mindre än vad man senare tvingas betala – närmare bestämt drygt 3 miljarder euro mot drygt 6 miljarder på minussidan. De EU-kritiska sannfinnarna accepterar inte det här och de föreslog därför i riksdagen att Finland skulle rösta för förkastande av hela paketet inom EU. Det är enligt deras uppfattning fel att Finland skall betala för att andra och större länder misskött sin ekonomi. Regeringen Marin betonade starkt att återhämtningspaketet syftar till att snabbt få den europeiska ekonomin i gång igen efter pandemin och att detta är av avgörande betydelse även för den finländska exporten. Det argumentet bet inte alls på sannfinnarna. Att Sanna Marin i anslutning till EU-besluten om jättepaketet utverkat ett särskilt tillägg på 500 miljoner euro för stöd till den finländska landsbygden tillmättes inte heller någon betydelse.

Sanna Marin frågade en gång i riksdagen sannfinnarna vilket sällskap Finland borde söka sig till internationellt om EU-samarbetet inte duger, men hon fick inget svar...

Sannfinnarna markerade också avvikande åsikt när Finland började ta hem finländska barn med mödrar från Isisfånglägret al-Hol. Mödrarna borde inte få återvända hem under några som helst omständigheter, tyckte de. Inte ens om det är omöjligt att få hem barnen utan mödrar. Invandrarfientligheten kom ofta till synes också i andra sammanhang i sannfinnarnas retorik. De försitter aldrig en chans att i de mest olika sammanhang peka på hur dyr invandringen blir för det finländska samhället. I partiets skuggbudget för år 2021 föreslog sannfinnarna bl.a. att anslaget för skötseln av invandrarfunktionerna skulle minskas t.o.m. med en större summa än vad regeringen föreslog för ändamålet. I något slags överensstämmelse med det här föreslog partiet också att det finländska utvecklingsbiståndet skall halveras.

Många bedömare anser att sannfinnarna allt mera positionerar sig själva i den europeiska ytterhögern. Partiet har dessutom haft en mycket positiv syn på USA:s president Donald Trump. Till det som särskilt gärna lånas av Trump för användning även nationellt hör valspråket "America first".

Sannfinnarnas framgång bland väljarna är till stor del en följd av partiordförande Jussi Halla-aho och hans person. Han är som ledare av ett populistiskt parti såtillvida ovanlig att han inte uppträder som någon högljudd demagog. I stället gör han ett lugnt och eftertänksamt intryck i de politiska debatterna. Få minns längre att han år 2012 i domstol fälldes för bl.a. hets mot folkgrupp.

Halla-aho har åtminstone i någon mån försökt förbättra partiets salongsfärdighet genom markeringar som visar att vad som helst ändå inte tillåts i det sannfinska partiet. På våren 2020 uteslöts partiets ungdomsförbund ur partiet när det förirrat sig alltför långt ut i högerextremismen. Ungdomsförbundets viceordförande hade offentligt meddelat att han är "etnonationalist och fascist" och förbundet vägrade sedan att ta avstånd från honom. Partiledningen försökte få kontroll över ungdomsförbundet genom att kräva en stadgeändring som skulle ha gjort det omöjligt för icke-partimedlemmar att bli medlemmar i ungdomsförbundet. Stadgeändringen avvisades av ungdomsförbundet och därmed blev brytningen total. Senare grundade partiledningen ett helt nytt ungdomsförbund.

Partiledningen och riksdagsgruppen ingrep också mot enskilda partimedlemmars och riksdagsmäns grövre övertramp i främst de sociala medierna. Bl.a. relegerades en riksdagsman temporärt ur riksdagsgruppen för olämpligt agerande mot en forskare vars nästa projekt skall handla om förintelsen.

Alldeles i slutet av året meddelades det att aktivisterna från det uteslutna ungdomsförbundet försöker starta ett nytt politiskt parti, som skall få namnet "Blåsvarta rörelsen". Färgvalet associerar till den fascistiska Lapporörelsen på

1920- och början av 1930-talet. De blåsvarta blir ändå knappast något nämnvärt hot mot Halla-ahos parti även om de får ihop de 5 000 anhängare som lagen föreskriver för inskrivning i partiregistret.

Svårt för Orpos samlingsparti

I riksdagen utgörs oppositionen av sannfinnarna, samlingspartiet, kristdemokraterna och enmansgruppen Rörelse nu. Också här går det bättre för sannfinnarna än för samlingspartiet, det gamla högerpartiet. I riksdagsvalet fick sannfinnarna 17,5 procent av rösterna och samlingspartiet 17,0. Mot slutet av året 2020 sjönk samlingspartiets andel av väljarsympatierna långsamt till 15,9 procent som lägst. Det var ju inte särskilt mycket, men utvecklingen kontrasterade skarpt mot det faktum att sannfinnarna samtidigt ökade så mycket att de alltså t.o.m. i ett skede toppade hela partilistan med över 21 procent av sympatierna.

Intrycket blev att det inte bara är centern som förlorat väljare till sannfinnarna utan i viss mån också samlingspartiet, som annars ansetts konkurrera mera med de gröna. En orsak till samlingspartiets trångmål är att sannfinnarna klart gått högerut i sin ekonomiska politik under Jussi Halla-ahos tid som partiledare. Skillnaderna på detta område var inte längre särskilt stora mellan de två stora oppositionspartierna och samlingspartiets möjligheter att profilera sig i den ekonomiska politiken är inte längre vad de varit.

Under år 2020 gjorde Petteri Orpos samlingsparti ganska ofta gemensam sak med sannfinnarna. Samlingspartiet gick t.ex. med i en sannfinsk interpellation, en förtroendefråga alltså, mot regeringen Marin och också beträffande barnen från al-Hol anslöt sig Orpo till sannfinnarnas uppfattning om att barnens mödrar inte borde få återvända hem. Statsminister Sanna Marin tyckte under en frågetimme i riksdagen att samlingspartiet borde skämmas för sitt flirtande med sannfinnarna.

Inför årsskiftet 2020-2021 verkade det som om man inom samlingspartiet på allvar börjat överväga en kursändring av något slag för att bryta den nedåtgående trenden. Enligt många bedömare börjar Petteri Orpos möjligheter att fortsätta som partiordförande vara hotade om den behövliga uppräckningen uteblir.

Orpos svårigheter ökade litet extra då partiets man på borgmästarposten i Helsingfors Jan Vapaavuori i november meddelade att han inte ställer upp i kommunalvalet och att han därmed inte heller söker omval som borgmästare. Det var till stor del Vapaavuoris förtjänst att samlingspartiet i föregående kommunalval blev största parti i Helsingfors. Han fick nästan 30 000 personliga röster, vilket var nytt rekord i sitt slag i huvudstaden. Borgmästarposten var därmed i praktiken vikt för honom. Framgången gjorde enligt många bedömare honom också till ett starkt namn i det snart aktuella spelet om vem som skall efterträda Sauli Niinistö som republikens president.

Men inför kommunalvalet har Orpo nu inget riktigt bra namn att tillgå i stället för Vapaavuori. Det kan leda till att de gröna tar över både positionen som största parti och borgmästarposten i Helsingors. Vapaavuori valdes i slutet av året till ny ordförande för Finlands olympiska kommitté, men vad han annars ämnar göra i fortsättningen har han inte avslöjat.

Utrikesministern fick reprimand

Riksdagens grundlagsutskott behandlade nästan hela året 2020 utrikesminister Pekka Haavistos förfarande då han på hösten 2019 kom ihop sig med ministeriets konsulära chef Pasi Tuominen och försökte få honom flyttad till andra uppgifter. Konflikten handlade om hur man skulle gå till väga beträffande de finländska barnen i Isis-lägret al-Hol. Haavisto ville tydligen att Tuominen mer eller mindre på eget ansvar skulle agera för att få hem barnen, vilket tjänstemannen inte accepterade. Tuominen gick ut med det inträffade i offentligheten och processen för att flytta honom till andra uppgifter avbröts. Saken orsakade stor debatt, men utrikesministern fick riksdagen förtroende för sitt agerande. Tio riksdagsledamöter från oppositionspartierna fick ändå saken hänskjuten till riksdagens grundlagsutskott där behandlingen sedan drog ut på tiden ganska ansenligt.

Grundlagsutskottet samlade sig ändå sent på hösten till beslut efter en del märkliga vändningar i långdansen. Utskottet tyckte att Haavisto visserligen agerat lagstridigt, men att tröskeln för åtal i riksrätten inte överskridits. Han fick sålunda bara en rätt skarp reprimand för sitt förfarande. I riksdagen ansåg oppositionspartierna att Haavisto borde ha avgått som en följd av utskottets utslag och sannfinnarna framlade ett förslag om misstroendevotum. Regeringspartierna slöt emellertid upp bakom utrikesministern, som fick riksdagens förtroende med rösterna 101-65 och hela 30 frånvarande.

Förtroendeomröstningen var svår för centern. Annika Saarikko förklarade att centern inte godkänner olagligheter, men att man ändå beslutat rösta för förtroende med tanke på regeringssamarbetet. En ensam centerriksdagsman röstade för misstroendevotum. Centerirritationen kom sig kanske också av att statsminister Sanna Marin redan innan centerns riksdagsgrupp fattat sitt beslut hade meddelat att Haavisto hade hela regeringens förtroende.

Stark kritik riktades i riksdagen mot de grönas riksdagsgrupp, som i grundlagsutskottet partipolitiserat frågan i strid med den kutyman som hittills tillämpats inom utskottet. Grundlagsutskottet har satt en ära i att behandla de aktuella frågorna enbart från strikt juridisk synpunkt och enligt det skall ingen heller reservera sig mot utskottets beslut. De gröna försökte i det här fallet få de övriga regeringspartierna med sig på så lindriga skrivningar som möjligt om Haavistos agerande och när det inte lyckades fogade deras representanter i utskottet också en reservation till betänkandet. Till dem som skarpt kritiserade de grönas förfarande hörde riksdagens talman Anu Vehviläinen.

Gröna veteranpolitikern Pekka Haavisto har två gånger placerat sig som klar tvåa i presidentvalen efter Sauli Niinistö och han har förväntats vara ett mycket starkt kort också i nästa presidentval då Niinistö inte längre kan kandidera. Hur det blir nu efter al-Hol-affären återstår att se. Själv vill Haavisto inte alls i det här skedet uttala sig om presidentvalet.

Pensionslussen slopas

Regeringen Marin hade till en början stora ambitioner beträffande strävandena att förbättra sysselsättningen. Ett mål var att få upp sysselsättningsgraden till ca 75 procent redan år 2023. Coronapandemin rubbade emellertid cirklarna ansevärt och i praktiken såg det i slutet av år 2020 ut som om arbetet på nya sysselsättande åtgärder måste skjutas ganska långt på framtiden. I december 2020 var sysselsättningsgraden ändå 71,8 procent – kanske inte så illa med tanke på omständigheterna. Sysselsättningen var alltså nästan på föregående års nivå coronan till trots.

Under hösten aktiverade sig den politiska oppositionen på nytt efter den handlingsförlamning som coronachocken orsakat. Efter att regeringen i augusti meddelat sig ha för avsikt att öka antalet sysselsatta med ca 60 000 fram till senare delen av decenniet lämnade den samlade oppositionen in en interpellation där man ifrågasatte riksdagens förtroende för regeringens sysselsättningspolitik. Regeringen hade enligt oppositionen inte fått i gång någonting som i praktiken kunde öka sysselsättningen kännbart. Men riksdagen gav regeringen sitt förtroende med regeringspartiernas röster.

Helt resultatlös blev hösten ändå inte när det gällde strävandena att öka sysselsättningen. Fempartiregeringen samlade sig nämligen till ett beslut som av många sakkunniga t.o.m. betraktas som direkt historiskt: den s.k. pensionslussen skall stegvis avvecklas från och med år 2023. Pensionsslussen har inneburit att äldre arbetstagare som blir arbetslösa några år före uppnådd pensionsålder får ett inkomstrelaterat arbetslöshetsstöd ända fram till pensioneringen, d.v.s. för en längre period än de 500 dagar som annars är maximitiden för det inkomstrelaterade stödet. För andra som blir arbetslösa är det det klart lägre basarbetslöshetsstödet som gäller efter de 500 dagarna.

Uppfattningen är nu att medvetenheten om pensionslussens existens har gjort det lättare för arbetsgivarna att säga upp äldre anställda. Arrangemanget har alltså ökat arbetslösheten i de högre åldersklasserna. Nu tror sig regeringen kunna öka antalet sysselsatta med ca 10 300 fram till senare delen av decenniet genom nedläggningen av pensionslussen. Nu är pensionslussen stängd för personer som är födda 1965 eller senare.

Tidigare har vänsterpartierna, särskilt vänsterförbundet men också sdp och fackföreningsrörelsen, motsatt sig kraven på slopande av pensionslussen.

Men nu accepterades det som en sysselsättningsfrämjande åtgärd. Beslutet blev lättare genom att man samtidigt fattade beslut om en rad åtgärder som i praktiken kommer att mildra stöten för uppsagda äldre arbetstagare. Det handlar om bl.a. pengar för omskolning och lönestöd till arbetsgivare som anställer äldre personer.

Hur det hela utfaller i praktiken återstår att se. En opinionsmätning i slutet av året utvisade att en majoritet av väljarna ville bibehålla pensionsslussen. Eventuellt var det här en orsak till att sd:s och Sanna Marins väljarstöd något sviktade mot slutet året. En mätning gav alltså då med ytterst knapp majoritet men dock sannfinnarna positionen som landets största parti.

Aktiv president

Förutom statsministern agerade också president Sauli Niinistö mycket aktivt under det första coronaåret och hans stora popularitet minskade inte på något sätt av det. Ibland har Niinistö fått kritik för att han gått utanför sitt eget revir när han kommenterat inrikespolitiska frågor. Han gebit är ju utrikespolitiken, som han leder i samråd med regeringen. Pandemin gav honom anledning att flera gånger gå ut med landsfaderliga förmaningar till medborgarna om vikten av att följa givna rekommendationer och om att hålla ut alla besvärlighet till trots.

På våren kom presidenten med ett förslag om att en särskild ”coronanäve” – en auktoritativ arbetsgrupp – som skulle tillsättas för att leda kampen mot pandemin i Finland. Förslaget föll emellertid inte i god jord inom fempartiregeringen, som själv ville hålla i pandemirådarna. Presidentens förslag förföll utan att följas av någon större debatt.

Niinistö visade prov på mycket alert agerade också på det utrikespolitiska området. När den ryske oppositionsledaren Alexei Navalny i augusti förgiftades under en flygresa och fördes till ett sjukhus i staden Omsk reagerade Niinistö blixtnabbt. Efter ett samtal med Tysklands förbundskansler Angela Merkel tog han ett telefonsamtal till Rysslands president Vladimir Putin och bad honom gå med på att Navalny utan dröjsmål skulle flygas till Tyskland för att få vård där. Det gick precis som Niinistö önskade, men ingen vet ju om just hans framstöt hade någon praktisk betydelse i sammanhanget eller inte. Förgiftningen av oppositionsledaren fördömdes skarpt både av presidenten och regeringen.

Det inträffade illustrerar igen Finlands politik beträffande den stora grannen i öster. Finland stöder helt och fullt EU:s agerade mot Ryssland, men försöker ändå upprätthålla personliga kontakter på hög nivå till den ryska ledningen.

ARNA SCHRAM

POLITIK OCH EKONOMI PÅ ISLAND 2020

Trots att naturkrafterna gjorde sig våldsamt påmind på Island under året, överskuggade dock coronapandemin allt annat i samhället. Det gick relativt bra att hålla pandemin i schack, men priset man fick betala var att kontakt mellan människor, handel, skolverksamhet, konstnärliga evenemang och idrottsutövande begränsades avsevärt. Vidare infördes en omfattande gränskontroll.

Arna Schram svarar för den isländska översikten.

Bara två veckor in på det nya året 2020 vaknade många av invånarna i det lilla kustsamhället Flateyri på nordvästra Island som av en ond dröm. Det var den 14 januari och klockan närmade sig midnatt. Vädret hade varit mycket dåligt de föregående veckorna. Stora mängder snö hade fallit och vägarna hade stängts av på många ställen runt om i landet. Situationen var särskilt svår i den här fjorden där detta samhälle ligger på en liten landtunga under en brant fjällsida. Många hade gått och lagt sig och andra höll just på att avsluta dagens sysslor när katastrofen kom. Först ett muller och sedan en smäll. På ett ögonblick blev allt svart. Och så kom tystnaden. En alltomslutande tystnad.

De äldre invånarna förstod genast vad som hänt. En lavin. Deras tankar gick 25 år tillbaka i tiden då en annan lavin slet åt sig 25 människoliv på precis samma plats, i detta lilla samhälle. Men sedan dess hade man byggt vallar som skydd mot laviner, för att förhindra att en liknande tragedi skulle upprepas. Lavinen hade emellertid tagit sig förbi en del av skyddsvallarna och fortsatt över ett hus där en 15-årig flicka begravdes i snön. Hennes syskon, en flicka på fem år och en pojke på nio, kunde själva ta sig ur huset tillsammans med övriga som bodde där, och räddningsmanskaper lyckades sedan rädda 15-åringen. Ingen behövde alltså sätta livet till i denna lavin som väckte upp mycket smärtsamma minnen i islänningarnas själ. De materiella skadorna var dock omfattande. Skyddsvallarna hade avlett lavinen från bostadsområdet ner mot hamnen. Den fick stora skador, liksom de båtar som låg vid kaj där. Men ingen dog och det var det viktiga. Det viktigaste av allt.

Så började året för Islands del. Med ett hårt slag. Men detta slag var bara ett förebud om det som komma skulle. För medan räddningsmanskaper grävde i snön för att rädda en flicka var helt andra saker under uppsegling ute i den stora världen. Coronaviruset som smygande hade börjat sprida sig var bara några veckor ifrån att få en avgörande inverkan på allas våra liv.

Första smittan

Allteftersom februari månad närmade sig började man inse att det nog bara var en tidsfråga innan viruset kom till Island. Emellertid märkte man inte av någon oro hos gemene man under februaris första dagar och många trodde att det här skulle bli något liknande svininfluensan som drog över världen 2009. Visserligen kom rapporter från Kina och andra länder om ett mycket allvarligt läge, men ingen kunde föreställa sig att situationen skulle utveckla sig så som den faktiskt gjorde. I journalistkretsar spred sig dock rykten om höjd beredskap och till och med att statsmakten hade en i det närmaste färdig handlingsplan. Och viruset smög sig allt närmre inpå. Nu hade det kommit till Europa och rapporterna från läget i Italien blev bara värre och värre. Den 28 februari meddelade civilförsvaret att det första bekräftade coronafallet hade konstaterats på Island. En isländsk man som hade varit på skidsemester i Norditalien, men utanför det område som klassificerats som riskzon, hade testats positiv för viruset när han anlände till Island. En vecka senare uppgick antalet smittade till 37 personer och allt fler tillkom. I mitten av mars införde myndigheterna folksamlingsbegränsningar för första gången sedan republikens grundande. Universitet och gymnasier stängdes och verksamheten i grundskolorna begränsades. Dessutom avråddes befolkningen från att resa utomlands och de som befann sig i utlandet uppmanades att påskynda hemresan. Situationen i världen försämrades snabbt och många länder började stänga sina gränser.

*Corona breder ut sig.
Teckning:
Halldór Baldursson.*

Vid det här laget hade civilförsvaret börjat hålla dagliga presskonferenser där man redogjorde för det aktuella läget. Regeringen hade tidigt tagit ett beslut att stå tillbaka och låta civilförsvaret och forskarsamhället ta hand om informationen till allmänheten. Det var därför Socialstyrelsens generaldirektör Alma Möller, statsepidemiologen Þórólfur Guðnason och polisinspektör Víðir Reynisson, chef för civilförsvaret, som stod för dessa dagliga informations-uppdateringar. De svarade på allmänhetens frågor om pandemins utveckling. Det renderade dem smeknamnet "trespannet" och de utgjorde myndigheternas ansikte utåt beträffande alla de åtgärder som implementerades under pandemins första våg. Ministrarna steg emellertid fram i rampljuset så småningom, när det kom nya förhållningsregler som inverkade i större omfattning på människors dagliga liv. Denna ordning togs väl emot av landets invånare och skapade tillit och sammanhållning, och systemet bibehölls mer eller mindre oförändrat året ut. Presskonferenserna blev färre när smittan avtog markant och under sommaren lättade man på smittskyddsåtgärderna.

Läraren säger till eleven på första skoldagen: Tänk på alla lärdomar vi kan dra av vårt sätt att hantera situationen. Vi kanske lägger grunden för ett helt nytt samhälle.
Teckning:
Halldór Baldursson.

Coronas påverkan på ekonomin

Man kan lugnt påstå att Island som land var särskilt känsligt för de ekonomiska konsekvenserna av pandemin. Turismen hade vuxit enormt sedan finanskraschen 2008 och antalet utländska turister hade fyrfaldigats på ett decennium, från 500 000 besökare 2008 till dryga två miljoner 2019. Turismnäringen hade då blivit en av landets största exportvaror och den bransch som dragit in mest valuta till folkhushållet. Trots att landets näst största flygbolag, Wow Air, hade gått i konkurs 2019, förväntade sig de flesta analytiker att nedgången inte skulle bli särskilt stor och inte borde få någon avgörande betydelse för nationalräkenskaperna. Det största flygbolaget, Icelandair, ansågs stå på stadiga ben och man räknade med att utländska flygbolag skulle ta hand om den efterfrågan som Wow Air tidigare hade tillgodosett.

De första sifferuppgifterna om antalet utländska turister i januari och februari 2020 bekräftade denna bedömning. Nedgången stämde med prognosen och blev 10-15 %. När coronan drabbade förändrades dock läget mycket snabbt, så snabbt att turismen i det närmaste kollapsade på en enda dag. Enligt prognoserna skulle 1,8 miljoner turister komma till Island under 2020, men det sammanlagda antalet uppgick till 490 000 när året var slut. Hotell, pensionat och övriga företag i resebranschen stängde ner och alla som på ett eller annat

Katrín Jakobsdóttir statsminister: "Goda nyheter, åtgärds paketet är klart. Det enda ni behöver göra är att registrera er med elektroniska identifikationshandlingar och fylla i ett excel-dokument på 350 sidor".

*Teckning:
Halldór Baldursson.*

sätt hade byggt sin försörjning på att betjäna utländska turister råkade ut för ett omfattande inkomstbortfall. Tusentals människor miste jobbet, arbetslösheten steg snabbt till historiska höjder.

Arbetslösheten uppgick till 4,8 % i januari 2020. I april hade den stigit till 7,5 % och i slutet av året var den uppe i 10,7 %. De flesta som förlorade arbetet redan i början av pandemins första våg var utländska arbetare. De utgjorde hälften av dem som var utan arbete i slutet av året.

Myndigheterna försökte förhindra massuppsägningar i början av pandemin genom att erbjuda så kallade deltidsbidrag. Arbetsgivare och arbetstagarer ingick ett tidsbegränsat avtal om minskade arbetstider. Den anställde kunde sedan ur en särskild statlig fond ansöka om ett bidrag som motsvarade inkomsten från den minskade arbetstiden. På detta sätt ville man skydda antalet arbetstillfällen. Förhoppningen var att situationen skulle bli tillfällig och att människor skulle återgå till heltid när pandemin var över. Senare vidtog man ytterligare åtgärder för att bistå de företag som drabbats av stort inkomstbortfall på grund av pandemin eller blivit tvungna att stänga på grund av smittskyddsåtgärder. Vissa företag fick statliga bidrag om de var tvungna att lägga ner verksamheten. Man erbjöd också bidrag till de företag som drabbades av ett stort inkomstbortfall. En annan åtgärd var att ge företag uppskov med skattebetalningar och att erbjuda lån till förmånliga villkor för att komma över den svåraste puckeln. Alla dessa åtgärder vidtogs för att skydda företagen medan pandemin varade. Enligt tillgängliga siffror ökade inte konkurserna under året, men i själva verket var det så att många företag fanns kvar på pappret utan att ha någon fysisk verksamhet. Många hotell försökte utnyttja tomma hotellrum och erbjöd billig vistelse för människor som måste sitta i karantän. Men de allra flesta hotell hade ändå stängt när hösten 2020 kom.

Samtidigt som turistnäringen gjorde stora förluster hade pandemin också inverkan på fiskexporten. I alla de största importländerna hade efterfrågan minskat. Å andra sidan hade islänningarnas utlandsresor nästan upphört helt vilket stöttade den inhemska handeln som tidigare till stor del ägt rum utomlands. Islänningarna reste inom landet, köpte kläder och andra varor inom landet, sådant de tidigare köpt utomlands. Den inhemska handelns omsättning ökade därför med ca 11 % under 2020 jämfört med 2019, och samtidigt minskade islänningarnas handel i utlandet med mer än hälften. Näthandeln fördubblades från 2019 till 2020.

Preliminära beräkningar tyder på att nationalprodukten minskat med 6,6 % i realvärde under 2020. De flesta analytiker spår att tillväxten 2021 blir mellan 3 och 3,5 %, och att siffran för 2022 blir ännu bättre.

Statsmakten gick tidigt in för linjen att möta nedgången med ökade utgifter i stället för neddragningar. Därför ökade statskassans utgifter med 16 % under

de första nio månaderna 2020, och man räknar med att statskassan kommer att ha ett underskott på dryga 260 miljarder ISK 2021 och 900 miljarder ISK sammanlagt fram till 2025. Som jämförelse kan nämnas att statskassans totala inkomster 2019 uppgick till 872 miljarder ISK.

Öppet eller stängt land?

Smittskyddsåtgärder under pandemins första våg gav snabbt goda resultat och under senvåren upptäcktes inga nya fall. Man hade lyckats utrota viruset på Island och restriktionerna lättade i stor omfattning. Pandemin var också på tillbakagång flerstädes i övriga Europa varför många började hoppas att det vore möjligt att rädda turistsommaren. Gränsen hade aldrig varit stängd under våren, men på grund av smittskyddsåtgärder i Europa och USA hade få turister kommit till landet. De internationella flygen skulle i det närmaste ha upphört helt om inte staten gjort en särskild överenskommelse med Icelandair för att säkra en lägstanivå för flygförbindelser till Europa och USA.

En åtgärd var att införa obligatorisk testning vid gränsen, vilket skulle förhindra att viruset åter tog sig in i landet. Dock var det ingen som trodde att denna åtgärd skulle innebära ett hundra procentigt skydd.

För att hjälpa turistföretagen uppmuntrade myndigheterna islänningarna att turista inom landet och gav alla invånare över 18 år en turistcheck på 5 000 ISK som kunde användas till att betala övernattnings eller annan turistrelaterad tjänst med. Åtgärden gav positiva resultat och inrikesresorna ökade markant. Myndigheterna lanserade också en reklamkampanj utomlands vilket ledde till att de utländska turisterna började strömma till under senvåren. Detta ledde till optimism bland alla företagare i turistnäringen.

Men alla var inte nöjda med utvecklingen och ville hellre införa hårdare restriktioner vid gränsen för att minska inflödet av utländska turister. Man ansåg att man offrade folkhälsan för en oklar ekonomisk vinst.

I slutet av juli började man åter upptäcka smitta inom landet, som då varit i det närmaste virusfritt i dryga tre månader. Man tror att smittan kom med turister från Frankrike. Det isländska bioteknikföretaget deCode hade redan i pandemins initiala skede inlett ett samarbete med myndigheterna om coronatestning och dna-sekvensering för de mutationer som upptäcktes i landet. Företagets vd Kári Stefánsson hade en framträdande roll i debatten om den smittskyddsstrategi man borde följa och han var en av dem som uttryckte tvivel på det kloka i att släppa in för många utländska turister till Island. När smittan åter började öka visade det sig att det handlade om den mutation av coronaviruset som kunde spåras till Frankrike.

I samråd med statsepidemiologen beslöt sig regeringen genast för att begränsa storleken på personsammankomster. Under hösten skärptes restriktionerna ytterligare. Gymnasieskolor och universitet stängdes. Förskolan och

grundskolan kunde dock fortsätta sin verksamhet men med vissa begränsningar. Lokaler med alkoholutskänkning stängdes, liksom frisörsalonger och andra verksamheter där fysisk närhet eller kontakt kan uppstå. Idrottsevenemang ställdes in, teatrar och museer stängdes, men det islänningarna mest reagerade på var stängningen av simbassänger och badhus. Åtgärderna var stränga men ändå inte lika stränga som på många andra håll i Europa där människor ålades utgångsförbud och ännu hårdare begränsningar av sammankomster. Alla som kom till Island blev nu testade, först vid gränsen och sedan efter fem dagar, och däremellan tvingades man sitta i karantän.

Alla dessa åtgärder visade sig ge resultat och smittan avtog under hösten. I början av vintern lättade man på många restriktioner. Från den 28 februari 2020 till slutet av året hade cirka 6 000 islänningar testat positivt för corona, vilket motsvarar knappt 2 % av befolkningen. Påpekas bör att man på Island redan från början gick in för att testa så många som möjligt och att göra omfattande smittspårningar samt att sätta alla som haft kontakt med en smittad i karantän. Island låg i framkant internationellt på den fronten. I slutet av året hade man gjort 270 000 tester, vilket innebär att 75 % av befolkningen hade testats.

Påkomna politiker

Generellt rådde politisk enighet om smittskyddsåtgärderna under pandemins första månader och oppositionen gjorde tidigt valet att inte blanda in politik i den diskussionen. Myndigheterna följde närmast till punkt och pricka forskarvärldens rekommendationer, varför det blev svårt att misstänkliggöra åtgärderna i politiskt syfte. Debatten rörde sig därför först och främst om inriktning och fokus vad gällde de ekonomiska åtgärderna. De flesta partierna ställde sig dock bakom strategin att möta den sviktande ekonomin med ökade utgifter i statskassan istället för nedskärningar.

Politiker som bröt mot eller inte helt rättade sig efter de smittskyddsregler som allmänheten ålades kom emellertid inte undan kritik. Näringsminister Þórdís Kolbrún Reykfjörð Gylfadóttir (Självständighetspartiet) kritiserades för att ha publicerat foton på sociala medier på en väninneträff där det fysiska avståndet inte respekterades. Renässanspartiets ledare Þorgerður Katrín Gunnarsdóttir avslöjades med att resa mellan olika landsdelar för att spela golf under en period då man från myndigheternas sida avrådde från att resa annat än i yttersta nödfall. Sedan deltog Självständighetspartiets ledare, finansminister Bjarni Benediktsson, i en sammankomst där begränsningen för antalet personer inte respekterats. Polisen löste upp samkvämet och lämnade till media ut sina rapportanteckningar om saken. Bjarni erkände sitt misstag men påstod sig ha varit närvarande i endast 15 minuter och inte riktigt insett

att man kanske bröt mot reglerna förrän det var för sent. Han hade då tänkt gå därifrån, men just då kom polisen.

Det var dock ingen som avgick på grund av de här överträdelserna, men en följd blev att allmänhetens samstämmiga stöd för restriktionerna minskade.

Restriktionströtthet

Kritiken mot smittskyddsåtgärderna kom till slut inte från den politiska oppositionen utan från det ledande regeringspartiets led, Självständighetspartiet. Två av partiets alltingsledamöter ansåg att åtgärderna gick för långt och hävdade dessutom att myndigheternas strategi för pandemin inte var tydlig nog. De stränga åtgärderna orsakade stora ekonomiska skador och därför borde man inrikta sig på att ”leva med viruset”. Denna kritik dök inte upp ur ingenstans, för man kunde skönja en viss otålighet hos vissa grupper i samhället som blivit utleda på smittskyddsåtgärderna och den förhandenvarande ovissheten om fortsättningen.

Oppositionen kritiserade däremot regeringen för bristande information om planerna för vaccinering och också för senfärdighet på det området. Regeringen bestämde sig för att följa EU:s riktlinjer om inköp av vacciner, men när det visade sig att det skulle ta längre tid än vad som ursprungligen var sagt att klara av vaccineringen ansåg många att regeringen gjort ett misstag. Detta blev också vatten på EU-motståndarnas kvarn. De ansåg att regeringen istället borde ha skrivit egna avtal med vaccinflamställarna och pekade på Storbritannien som exempel.

De första vaccindoserna kom till Island den 28 december, och dagen därpå började vaccineringarna.

Alltingsledamot i regeringsparti avgår

I september meddelade en alltingsledamot för Vänstern – De gröna, statsminister Katrín Jakobsdóttirs parti, Rósa Björk Brynjólfssdóttir, att hon skulle säga upp sitt medlemskap i partiet. Rósa ansåg att Vänstern – De gröna hade gett efter alltför mycket i miljö- och invandringsfrågor i regeringssamarbetet med Självständighetspartiet. Rósa hade från början röstat nej i frågan om att bilda regering med Självständighetspartiet, varför det inte kom som någon överraskning att hon utträdde ur partiet. Hon är den andra Vänstern – De gröna-ledamot som utträder ur partiet under pågående valperiod. I december allierade sig Rósa med Socialdemokraternas parlamentsgrupp.

Översättning från isländska:
Ylva Hellerud

HARALD STANGHELLE

DET STORE UNNTAKSÅRET

Politikk og økonomi i Norge i 2020

2020 og 2021 kommer til å gå inn i historien som unntaksår. Pandemien har snudd opp-ned på det meste. I alle fall i et aktuelt perspektiv. De langsiktige virkningene er det selvsagt umulig å se mens vi er midt oppi den.

Harald Stanghelle er tidligere politisk redaktør i *Aftenposten*.

Som i mange andre land har pandemien også i Norge ført til politiske unntaksår. Men i kontrast til en del andre betyr ikke dette mer polarisering og en motsetningsfylt debatt om myndighetenes håndtering av pandemien. Snarere har det i Norge vært bred politisk enighet om de grep Solberg-regjeringen har tatt for å kontrollere smitten. Det har vært noe mer diskusjon om tiltakene som er gjort for å begrense de økonomiske skadevirkningene for både den enkelte og for næringslivet. Likevel er det også på dette området stort sett samlet et bredt politisk flertall bak beslutningene.

God økonomi i en krisetid

Den norske oljeformuen er en viktig faktor i dette. Pengerikeligheten har gjort at norske politikere er i en misunnelsesverdig posisjon sammenlignet med ellers i verden. I debatten har kritiske røster riktignok pekt på at vi tar fra våre barn og barnebarns sparekonto uten at det er realistisk å betale disse pengene tilbake, men det har ikke vært noen politisk vilje til å skjære ned på andre av statens utgifter for å finansiere koronatiltakene. Mantraet har da også alltid vært at man skal bruke mer penger i dårlige tider, og mindre i gode. Det kan absolutt diskuteres om Solberg-regjeringene har vært tro mot siste del av mantraet, men det er udiskutabelt at man har fulgt den første.

Og det er virkelig snakk om enorme summer i norsk målestokk. En rekke krisepakker har sørget for kompensasjon til dem som er rammet, selv om mange mener de ikke har fått så mye som man anser nødvendig.

Som mange andre steder er det reiselivsnæringen og servicebransjene som er hardest rammet. Et stort antall permitteringer har sprengt alle normale rammer for nordmenn uten en daglig jobb å gå til. Arbeidsløsheten har økt kraftig. Og igjen er det åpne spørsmålet hvor mye av dette som fester seg når pandemien er over.

Erna Solberg – landets statsminister på åttende året – har styrket sin posisjon gjennom krisen. Hun har frontet nedstengninger og dårlige nyheter med en ro som har gitt henne troverdighet. Det viser de meningsmålingene der det

spørres om tillit til de ulike statsministeralternativene. Som en konsekvens har oppslutningen om Solbergs fremste utfordrer, Arbeiderparti-leder Jonas Gahr Støre, sunket i samme periode.

Koronastrategier i et nordisk perspektiv

I et nordisk perspektiv er det interessant å merke seg at pandemihåndteringen i Sverige kan sies å ha vært en av forutsetningene for at nordmenn flest er så fornøyd med Solberg-regjeringens krisehåndtering. Kontrasten mellom utviklingen i Sverige og Norge er slående, i alle fall sett fra norsk side. I Norge var man raskt ute med å stenge ned landet. Det samme gjaldt for øvrig Danmark som er blitt fremstilt som et forbilde. I Sverige valgte man i mars 2020 en noe annen tilnærming.

Dette er ingen analyse av koronastrategiene i de nordiske land, men en konstatering av at i Norge er den svenske håndteringen fremstilt som mer eller mindre feilslått sammenlignet med den norske. Antall smittede og døde brukes som bevis på dette. Pr 24. februar 2021 var antall koronadøde 126,7 pr 100 000 innbyggere i Sverige mens det tilsvarende tallet i Norge var 11,6.

En annen forskjell er at mens koronatiltakene i Sverige ble frontet av den helsefaglige ekspertise ble det i Norge alltid frontet av statsminister og/eller flere

Pandemien har vært ødeleggende for både politikk og økonomi i 2020. Tegning: Inge Grødum.

av fagstatsrådene. Selvsagt var også Folkehelseinstituttet og Helsedirektoratets frontfigurer sentrale, men ansvaret lå helt tydelig hos regjeringen.

Det festet seg et bilde i den norske opinionen at vi her i Norge hadde lykkes mye bedre enn Sverige i bekjempelsen av pandemien. Et inntrykk som på sitt verste skapte en hoverende stemning overfor Sverige. Men det skapte også et inntrykk av at Solberg-regjeringens krisehåndtering var god. Noe som igjen førte til økt tillit til regjeringen. I en tillitsundersøkelse som ble presentert under Arendalsuka i august, hadde tilliten til regjeringen som institusjon øket med over ti prosent siden en tilsvarende undersøkelse året før.

Høyre – landets største parti

Som allerede nevnt har statsminister Solbergs popularitet øket markant i løpet av koronakrisen. Det samme gjelder oppslutningen om hennes parti Høyre. Under praktisk talt hele krisen har de konservative vært landets største parti.

Blant Høyres politiske rivaler blir dårlige meningsmålinger forklart med at det ikke har vært rom for en mer normal politisk debatt når landet var i krise. Tilløpene til debatt om andre saker enn helse og krisehåndtering druknet da også ofte raskt i nyheter fra koronafrenten. Regjeringen måtte riktignok tåle skarp kritikk for manglende helseberedskap, skjevheter i krisepakken og for dårlig innreisekontroll. Det har også vært intens debatt om et såkalt "hyt-teforbud" (forbud mot å dra til egen fritidseiendom i en annen kommune enn der man er bosatt), periodisk forbud mot alkoholsalg på serveringssteder og nedstengningen av skoler og barneidrett. Et utkast til en ny lov som åpnet for portforbud ble møtt med stort engasjement og så massiv kritikk at regjeringen etter høringsrunden la forslaget til side. Flere meningsmålinger har vist at oppslutningen om de omfattende smitteverntiltakene har sunket i løpet av året, spesielt blant unge. Det har imidlertid bare vært helt marginale protester mot hovedlinjen i pandemibekjempelsen.

Tross alt dette – og mer til – har det likevel ikke vært grunnlag for å si annet enn at Norge stort sett har greid seg bedre enn de fleste sammenlignbare europeiske land. Derfor har ikke opposisjonen maktet å ramme Solberg-regjeringens i det problemkomplekset som i hele denne perioden har vært dominerende: Pandemien og bekjempelsen av den.

Regjeringspartiene

Da Fremskrittspartiet gikk ut av regjeringen i januar 2020 (Se NT 2/20) ble Erna Solberg leder av en treparti-regjering der hennes Høyre regjerer sammen med de to små sentrumspartiene Venstre og Kristelig Folkeparti, KrF. I et så markant unntaksår er det vanskelig å få øye på andre saker enn koronakrisen som kan sies å ha definert regjeringens arbeid. Det betyr også at Erna Solbergs lederskap har vært Høyres store fordel med tanke på kampen om velgerne.

*Erna Solberg har måttet sjonglere med partiene i egen regjering – noen ut, andre inn.
Tegning: Inge Grørdum.*

Både Venstre og Kristelig Folkeparti har hatt store problemer med å markere seg. I tillegg har begge partiene slitt med indre problemer. På de aller fleste målinger har de to regjeringspartiene ligget under sperregrensen på fire prosent. Hvis dette blir valgresultatet vil det være en katastrofe, spesielt for KrF.

Tidligere leder Knut Arild Hareide inviterte høsten 2019 (se NT 2/20) partiet til å gjøre et vedtak som ville medført et samarbeid med Arbeiderpartiet. Han tapte med knapp margin på det ekstraordinære landsmøtet som behandlet veivalget. KrF ble ikke splittet, men mange fra den tapende siden gikk ut av sine tillitsverv og en god del meldte seg ut av partiet. Dagens KrF er skadskutt og står i fare for å miste posisjonen som et viktig landsdekkende parti.

Nytt parti

Høsten 2020 ble et nytt parti registrert under navnet Sentrum. Det er ledet av advokaten Geir Lippestad som ble både landskjent og meget anerkjent da han var forsvarer for 22.juli-terroristen Anders Behring Breivik. Lippestad – som også da han fikk dette spesielle forsvarsoppdraget var medlem av Arbeiderpartiet – ble en periode etter lokalvalget i 2015 byråd i Oslos byregjering. Han meldte seg imidlertid ut og dannet sammen med en rekke tidligere KrF-ere partiet Sentrum. Blant disse er to tidligere nestleder (Dagrun Eriksen og Odd Anders With) og både sønn og sønnesønn til tidligere statsminister Kjell Magne Bondevik.

I Norge er nye partier en sjeldenhet, i alle fall hvis vi ser bort fra noen minipartier som kommer og går. Det er få som tror Sentrum vil oppnå nok stemmer til å få plass på Stortinget etter høstens valg, men det er ganske mange som tror at partiet kan stjele nok stemmer fra KrF til at det kan miste utsatte mandater.

KrF og Venstre med problemer

KrF er et etablert sentrumparti i norsk politikk. Partiet har spilt en viktig rolle i de fleste ikke-sosialistiske regjeringer siden 1963 da Høyres John Lyng ble statsminister i den første borgerlige regjering siden 1935. Sammen med Senterpartiet spilte KrF dessuten en viktig rolle som støttespiller for Gro Harlems Brundtlands regjeringer fra 1986-1989 og 1990-1997. Nå er det snart 90 år gamle partiet inne i sin største eksistensielle krise siden starten i 1933.

Høstens stortingsvalg kan i sin mest dramatiske konsekvens representere et være eller ikke være for partiet som signaliserer en kristen verdiforankring i partinavnet.

Også Erna Solbergs andre regjeringspartner, det liberale Venstre, har fått liten uttelling for en regjeringsdeltagelse som har vart siden januar 2018. Likevel blir det i Venstres tilfelle noe malplassert å karakterisere en lang sammenhengende rekke meningsmålinger under sperregrensen for krise. For Venstre er vant til å leve et farlig liv med sperregrensen som følgesvenn. Partiet har da også i flere perioder bare vært representert på Stortinget med 1-2 representanter, men har likevel maktet å komme tilbake med en større gruppe.

2020 ble året da Venstre fikk ny partileder etter Trine Skei Grande som trakk seg etter intern uro rundt sin egen lederstil og person. I ni år har hun vært leder og gjennom to stortingsvalg har hun ført partiet frem til et resultat over sperregrensen. Vi må et godt stykke tilbake i tid før vi finner en leder med et tilsvarende resultat.

På landsmøtet i Venstre i september ble da 39 år gamle Guri Melby valgt som ny leder. Som Trine Skei Grande er også hun en lærerutdannet kvinne fra Trøndelag. Melby har solid bakgrunn fra Oslo-politikken som byråd. Og i mars gikk hun inn i regjeringen som kunnskaps- og integreringsminister.

Hun konkurrerte med Sveinung Rotevatn og Abid Raja om lederposten, men resultatet ble et nær enstemmig kompromiss der disse to ble hennes nestledere. Slik skapte valget av denne ledertrioen ro i partiet, noe et valg av en av de to andre neppe ville ha gjort.

Fremskrittpartiets utfordringer

Også Fremskrittpartiet står foran et lederskifte etter at Siv Jensen i februar 2021 varslet at hun trekker seg som leder på partiets landsmøte i mai. Samtidig pekte hun på Sylvi Listhaug som ny partileder og Kjetil Solvik-Olsen som hennes nestleder.

Det er mildt sagt uvanlig at en avgående partileder så åpent og direkte utpeker sin etterfølger, men så er da heller ikke Frp lik andre partier. Siden partiet ble startet har det i realiteten bare hatt to partiledere: Carl I Hagen i 28 år frem til 2004 og Siv Jensen de siste 15 årene.

Frps 2020-historie er verdt en studie. Etter drøyt seks år i Solberg-regjeringen gikk partiet ut i januar 2020. (Se NT 2/20.) Både internt og hos velgerne merket Frp en stadig sterkere regjeringsslitasje. Siv Jensen skyldte på de mange grå kompromissene partiet måtte akseptere etter at Venstre og KrF var kommet med i regjeringen, mens Sylvi Listhaug karakteriserte det som om man nå var "sluppet ut av fengsel." Nå skulle Frp endelig slippe seg fri og igjen markere seg som et friskt opposisjonsparti uten bindinger til Solberg-regjeringen.

Gleden over dette frislippet viste seg å bli meget kortvarig. Riktignok oppførte Frps politikere seg som om man aldri hadde hatt regjeringsansvar, men det hadde ikke velgerne glemt. Det er nesten umulig å late som man ikke har noen form for ansvar for tingenes tilstand når man tross alt har sittet over seks år i regjering. Og når partilederen attpåtil har sittet med den mektige finansministerposten hele denne tiden.

Dette er en viktig del av forklaringen på at Frp har opplevd at det raskt utviklet seg en troverdighetskløft mellom partiet og velgerne. Noen måneder fikk den politiske unntakstilstanden som koronakrisen skapte skylden for at partiet tapte flere og flere velgere, men etter årsskiftet måtte partiets ledende kvinner erkjenne at problemene stakk dypere enn dette. Da hadde en rekke målinger vist en så lav oppslutning at man må 25 år tilbake i tid for å finne noe tilsvarende.

Planen var å vise seg frem i blankpusset frihet etter regjeringsårene. I stedet er resultatet at "det har vært vanskelig å få øye på kursen vår", som Siv Jensen selv karakteriserte det i et dobbeltintervju med Sylvi Listhaug i VG i begynnelsen av februar. "Vi har fremstått som veldig forvirret det siste året overfor velgerne", supplerte Listhaug. Slikt er ikke daglig kost i norsk politikk: En nådeløs, krass og interessant selvkritikk.

Interne problemer i Frps partiorganisasjon

I tillegg til senskadene fra tiden i regjering skapte internt bråk i partiorganisasjonen i landets to største byer mye støy. I Bergen ble Frp-laget rett og slett nedlagt etter indre stridigheter. I Oslo gikk landspartiet inn og overtok styringen etter først å ha ekskludert den valgte Oslo-lederen, Geir Ugland Jacobsen.

Han hadde ikke bare stilt spørsmål ved det selvsagte i at Frp-leder Siv Jensen burde stå øverst på stortingslisten i hovedstaden, men også fått vedtatt en resolusjon der det ble tatt til orde for en mer nasjonalkonservativ og patriotisk kurs. Han og hans tilhengere ønsket at Frp skulle erklære seg som "et patriotisk fyrstårn".

Underlig nok erklærte partileder Jensen seg inhabil i dette oppgjøret som derfor ble ledet av Sylvi Listhaug. Det var et taktisk godt trekk, ikke minst fordi Listhaug lenge har vært opptatt av de samme temaene som de nasjonalkonservative. Nå frontet hun oppgjøret med Ugland Jacobsen og hans allierte. Hun sa til og med at hun fikk "frysninger" av ordet nasjonalkonservativ fordi det minnet henne om nasjonalsosialisme. En spissformulert sammenligning hun siden har beklaget. Frp-gründer Carl I Hagen var blant dem som gav uttrykk for både overraskelse og skuffelse over partiledelsens oppgjør i Oslo. Selv har den tidligere partieieren vært i opposisjon til Siv Jensen som han har følt seg dårlig behandlet av og han har også beveget seg i såkalt "nasjonalkonservativ" retning. Ikke minst har han frontet sterkt motstand mot en aktiv klimapolitikk han karakteriserer som "klimahysteri". Carl I. Hagen er nå 76 år, men ble høsten 2020 etter en kampvotering nominert på første plass på Frp-listen til stortingsvalget i Oppland med en viss mulighet til igjent å sete i nasjonalforsamlingen fra høsten 2021.

*Siv Jensen sa "Morna Jens" da Solberg-regjeringen overtok; nå har hun sagt "Morna" til seg selv ved å forlate politikken.
Tegning: Inge Grødum.*

Den ekskluderte Oslo-lederen har meldt seg inn i Demokratene. Et parti som ble startet av Vidar Kleppe, en stortingsrepresentant for Frp som meldte seg ut i 2001 etter å ha vært suspendert som følge av et oppgjør med Carl I Hagen. Partiet har siden hatt en viss oppslutning i Norges sørligste by, Kristiansand, der det ved kommunevalget i 2019 gjorde et brakvalg med hele 13,4 prosent av stemmene. Nå satser Demokratene på å slå gjennom nasjonalt ved å tiltrekke seg frafalne Frp-velgere.

Det er liten grunn til å tro man vil lykkes. Demokratene kan imidlertid komme til å spille samme rolle for Frp som Sentrum for KrF. Altså som stemmetyv i en situasjon der partiet har bruk for alle stemmene man kan få.

Trolig vil Sylvi Listhaug som ny partileder – for det er ingen tvil om at hun blir valgt på landsmøtet i mai – appellere til mange av de nasjonalkonservative, tross rollen hun spilte i Oslo-oppgjøret.

I et nordisk perspektiv er det et interessant trekk ved Fremskrittspartiet at man ikke ønsker noen form for samarbeid med Dansk Folkeparti og Sverigedemokratene. Frp føler seg politisk fjernt fra disse to partiene. Det kommer ikke til å forandre seg med Sylvi Listhaug som partileder. Men det er interessant å notere at under valgkampen i 2017 reiste Listhaug til Rinkeby utenfor Stockholm for å vise frem hvor ille "svenske tilstander" kunne være. Som statsråd var Inger Støjberg fra danske Venstre (nå utmeldt av Venstre) et innvandringspolitisk forbilde for Listhaug, og mange i Frp ser på Venstre som sitt danske "søsterparti".

I Norge er det knyttet stor spenning til hvordan Frp under Sylvi Listhaugs ledelse igjen skal bygge seg opp til å bli et stort parti. I et borgerlig perspektiv tyder lite på at Frp igjen søker samarbeid for å bli med i regjering. Samtidig erklæres det at "vi skal aldri ha Jonas Gahr Støre som statsminister på vår vakt".

Arbeiderpartiet i fritt fall

Så er da også et av de mest omdiskuterte spørsmålene i norsk politikk hva som vil skje med Jonas Gahr Støre og Arbeiderpartiet. Det er nå syv år siden han overtok lederstolen da Jens Stoltenberg ble NATOs generalsekretær, og spesielt siden det katastrofale valgnerlaget i 2017 har det vært en vanskelig tid.

Opgjøret med nestleder Trond Giske i kjølvannet av #MeToo-kampanjen var nok en nødvendighet, men det skapte mye vondt blod blant de norske sosialdemokratene. En del så da også på den omdiskuterte Giske som en kronprins. Etter et par mislykkede forsøk på å reetablere seg etter detroniseringen er han ute av norsk politikk etter årets valg.

Langt alvorligere for Arbeiderpartiet er det imidlertid at partiet de siste årene har mistet taket på sine egne velgere. Det er intet mindre enn et politisk

jordskjelv i Norge når Ap på måling etter måling ikke bare har mistet posisjonen som landets største parti til statsminister Erna Solbergs Høyre, men også må se at Senterpartiet måles med et bedre resultat.

Det er en dyp svikt i oppslutningen, og for strategene i partihovedkvarteret på tradisjonsrike Youngstorget i Oslo er det skremmende å se at Arbeiderpartiet har mistet sin posisjon i de sterkeste bastionene som Nord-Norge og innlandsfylkene Hedmark og Oppland.

I 2020 kan det se ut til at Arbeiderpartiets velgergrunnlag rett og slett har forvitret.

Forklaringene er mange og sammensatte:

Langvarig internt bråk rundt Trond Giske er allerede nevnt. Den spesielle koronasituasjonen med sterk oppslutning rundt regjeringen og mye mindre rom for aktiv opposisjonsmarkering, er et annet moment. Uklarhet i sentrale politiske spørsmål trekkes også frem blant forklaringene. Det samme gjør det faktum at Arbeiderpartiet i Solberg-regjeringens første periode inngikk flere forlik om store og viktige samfunnsreformer som i ettertid har fått sterk kritikk. Også fra Arbeiderpartiet, men kraften i kritikken svekkes når man selv har vært med på de grunnleggende vedtakene bak reformene.

Dessuten har de norske sosialdemokratene i mange år levd med indre spenninger mellom et sterkt miljøengasjement og begeistring for oljeutvinning og industriell satsing. Den samme motsetningen finner man mellom dem som ønsker en mer liberal asyl- og innvandringspolitikk og retningen innen partiet som mener innstramning er nødvendig.

I mer normale tider har partiledelsen lyktes i å håndtere disse motsetningene. Det er verre i tider der Arbeiderpartiet møter motgang fra alle kanter.

Tross alt dette er det stort sett enighet innad om de viktigste politiske veivalgene. Det er også et tilnærmet harmonisk forhold mellom partiet og dets viktigste støttespiller, Norges største faglige sammenslutning, Landsorganisasjonen (LO). Det er åpenbart at det nå gjelder ikke å skape grobunn for interne stridigheter som igjen vil prege medieomtalen av et parti med en kritisk lav oppslutning.

Arbeiderpartiet fikk 27,4 prosents oppslutning ved stortingsvalget i 2017. Det var det nest laveste siden 1923 og ble karakterisert som elendig. Vinteren 20/21 har gjentatte målinger vist en oppslutning på rundt 20-prosent. De laveste har vist 17-tallet. Slike tall er en katastrofe for et parti som ikke bare har vært i opposisjon i snart åtte år, men som også lenge har tilnavnet "ørnen blant partiene".

Likevel kan Jonas Gahr Støre bli statsminister etter høstens valg. Da vil han få en ny sjanse til å vise at Arbeiderpartiet har en fremtid under hans ledelse. Hvis ikke det skjer, er det nesten naturstridig om han fortsetter som Ap-leder.

Skulle en slik situasjon oppstå, er problemet at Arbeiderpartiet for første gang i sin 124 år lange historie ikke har noen naturlig arvtaker. Ingen står klar til å overta. Også det sier noe om krisen det norske sosialdemokratiet nå gjenlever.

Senterpartiet med sterk fremgang

Det er Senterpartiets stadig økende suksess blant velgerne som gjør at man også i Arbeiderpartiet aner et regjeringsskifte med Jonas Gahr Støre som statsminister. Under ledelse av Trygve Slagsvold Vedum har partiet vokst til å bli det mest kraftfulle opposisjonspartiet i Norge.

Med en smittende latter og en sympatisk personlighet har den 42 år gamle partilederen blitt en velgermagnet for de mange som er misfornøyde med retningen Solberg-regjeringene har tatt Norge i. Spesielt gjelder det ulike forvaltningsreformer som mange oppfatter som sentraliserende. Det gjelder også rovdyrforvaltning og andre grep som mange velgere i distrikts-Norge tolker som angrep på livsform og bosettingsmønstre.

Senterpartiets hovedbudskap kan da også sammenfattes i ordene: "Ta hele Norge i bruk."

Det har vist seg å være en suksessformel i møtet med velgerne. Også om partiets kritikere hevder at motsetningene forstørres og at slagordene ikke følges av en alternativ praktisk politikk. Senterpartiet anklages også for å ha lagt seg markert til høyre på innvandringspolitikken område og for å ha forlatt en aktiv klimapolitikk. "Dieselpopulisme" er en merkelapp som er forsøkt festet på partiet.

I åtte år fra 2005 satt Senterpartiet sammen med Sosialistisk Venstreparti og Ap i Jens Stoltenbergs rødgrønne regjering. Det samme regjeringalternativ som Ap og SV nå går til valg på. Men et nytt interessant trekk ved norsk politikk som er blitt synliggjort det siste året er at Senterpartiet ikke ønsker en reprise på denne regjeringskonstellasjonen. Man innser at SVs stortingsmandater kan bli avgjørende for å danne regjering, men ønsker heller en mindretallsregjering med Arbeiderpartiet enn en flertallskonstellasjon der også SV er med. Samtidig nekter partiet å være med på en politisk selskapslek der det skal pekes på Trygve Slagsvold Vedum som statsministerkandidat hvis partiet blir større enn Ap. Dette siste er klokt å holde seg unna. Ikke bare fordi det vil ta oppmerksomheten bort fra det politiske budskapet, men også fordi det nok er Jonas Gahr Støre som kan samle både SV og Sp om sitt kandidatur, likegyldig hvilke rødgrønne partier som danner regjering.

SP tar velgere fra alle andrepartier

Trygve Slagsvold Vedum har lyktes i det kunststykket det er å ta velgere fra nesten alle de andre politiske partiene. Ikke minst fra Fremskrittspartiet og Arbeiderpartiet, men også fra Kristelig Folkeparti og Høyre. Han er den eneste av partilederne til venstre for den politiske midtstreken som kan få velgere til å krysse denne streken. Slik er han en nøkkelfigur i kampen om regjeringsmakten.

Et lite appendiks til historien om Senterpartiet i 2020 er at en av Arbeiderpartiets mest profilerte stortingsrepresentanter, Jan Bøhler fra Oslo, meldte overgang fra Ap til Sp tidlig på høstparten. Med sine fire perioder bak seg på Stortinget ønsket ikke Ap å renominere ham for nye fire år. Bøhler ble da også sett på som en ensom ulv innad i partiet. Men den usedvanlig treningsglade og spreke 69-åringen er også en meget markert talsmann for Oslos mest innvandrertette område, Groruddalen, og kjent som en politiker med mange friske utspill. Han ble raskt nominert på Oslo Senterpartis liste til stortingsvalget, og ferske lokalmålinger viser at det kan bidra til at dette minst urbane av alle norske partier for første gang siden valget i 1993 får en representant fra hovedstaden.

Jan Bøhlers partiovergang er ett av en rekke tegn på hvordan Senterpartiet fanger opp ulike politiske strømdrag med det til felles at de bærer protestens merke. Eller hvis man ser det fra et Sp-vennlig perspektiv: Partiet har forstått hvordan viktige grupper i det norske samfunnet føler seg marginalisert. Slik blir det som har skjedd i Norge en del av et større internasjonalt velgerfenomen.

Mot stortingsvalg høsten 2021

Nettopp unntaksåret som koronaepidemien har skapt, gjør spillerommet mindre for de små partiene på rødgrønn side. Spesielt gjelder dette Miljøpartiet De Grønne, MDG, som må erkjenne at klima og miljø er fortrenget fra topplasseringene på den politiske dagsorden. I Une Bastholm har MDG dette året fått sin første partileder noensinne. Tidligere holdt partiet seg med to likestilte talpersoner. Samtidig har MDG for første gang erklært at man primært ønsker en rødgrønn regjering etter stortingsvalget. Dette kom ikke som noen stor overraskelse, men er likevel et linjeskift for et parti som hittil har insistert på at man holder døren åpen for samarbeid både til høyre og venstre, det avgjørende var hvilke gjennomslag man fikk i det som er partiets kjernesporsmål.

Et drøyt halvår før stortingsvalget har både Rødt og MDG – begge med bare en representant på Stortinget – en oppslutning på målingene som ligger rundt sperregrensen på fire prosent. Det sier seg selv at det store målet for begge er å komme over denne.

Spenning fram mot stortingsvalget høsten -21. Jonas Gahr Støre må se på at Sps Trygve Slagsvold Vedum gjør store innhogg i Aps velgermasse. Tegning: Inge Grødum.

SV trenger ikke bekymre seg for slikt. Under Audun Lysbakkens stødige ledelse har partiet igjen funnet sin plass som et klart opposisjonsparti til venstre for Arbeiderpartiet. Lenge slet SV med ettervirkningene etter de åtte regjeringsårene som juniorpartner i Jens Stoltenbergs regjering. Nå er profilen klarere og posisjonen tydeliggjort. Det har gitt uttelling selv i et år der mye har dreid seg om krisehåndtering og styring av landet i en dramatisk tid.

For det er der vi er i mars 2021. Vi vet at den store begivenheten i norsk politikk er stortingsvalget i september. Men det er helt umulig å si noe kvalifisert om hvilke saker og politiske motsetninger som vil dominere kampen om makten. Avgjørende faktorer vil være vaksinestrategiens suksess, smittesituasjonen og hvordan vi nordmenn vurderer våre politiske ledes innsats i et år som uansett kommer til å gå inn i historien som et unntaksår.

MAGGIE STRÖMBERG

FRÅN BORGFRED TILL REGERINGSKRIS

Svensk politik 2020

Pandemin präglade politikåret och alla partier slöt upp bakom Sveriges unika vägval i en politisk borgfred. Men i takt med att smittspridningen minskade kom andra frågor upp på agendan. Statsminister Stefan Löfven avvärjde två olika hot om regeringskris.

Maggie Strömberg är politisk reporter på *Svenska Dagbladet*.

Det märktes redan från början att något var annorlunda i Sverige. När skidåkare i det smittodrabbade Alperna åkte hem till sina hemländer i mars infördes det hårda restriktioner. Två veckors karantän, tester på flygplatserna, registrering av passagerare för smittspårning.

Inte i Sverige.

Här skulle man stanna hemma om man kände sig sjuk. Hade man varit i de länder som sattes upp på listan över riskzoner skulle man kontakta vården för ett test vid symptom. Annars var allt som vanligt.

Tvätta händerna, uppmanade myndigheterna.

I Danmark framfördes Melodifestivalen utan publik. I Sverige samlades 27.000 i Friends Arena.

Runtom i Europa började man stänga restauranger, gym och köpcenter. Flera av de nordiska länderna stängde sina gränser. Skolor och förskolor stängdes.

Inte i Sverige.

– Vi är övertygade om att det här är rätt väg, sa statsepidemiolog Anders Tegnell, som på kort tid gick från anonym tjänsteman till att bli en av landets mest kända personer.

Den 11 mars kom det första svenska dödsfallet till följd av covid-19. Ungefär samtidigt konstaterades det att det var samhällsspridning i landet.

I slutet av mars levde nästan hälften av världens befolkning i nedstängda samhällen.

Utländska medier började rapportera om det svenska experimentet.

Sverige började rekommendera hemarbete för den som kunde, att hålla avstånd och att stanna hemma när man är sjuk. Man plockade bort karensdagar och införde besöksförbud på äldreboenden. På begäran av Folkhälsomyndigheten infördes också en gräns i ordningslagen för femhundra personer.

En myndighet som tidigare haft låg profil i det offentliga Sverige, ledde plötsligt landet.

– Det är vi som håller i taktpinnen väldigt tydligt. Det har varit mycket tryck från omvärlden, att vi ska göra olika saker. Men vi har en autonom hantering av frågorna, sa Folkhälsomyndighetens generaldirektör Johan Carlsson till *Dagens Nyheter*.

Han och Anders Tegnell hade samma lugn. Ett grundmurat självförtroende. De menade att resten av världen gått upp i hysteri och att Sverige hade valt en hållbar väg i väntan på vaccinet.

I medierna letade man efter förklaringar till att Sverige skilde ut sig. Svenskar gillar att hålla social distans. Myndigheterna arbetar självständigt. Svenskar har stort förtroende för myndigheter. Frivillighetsvägen passade oss.

Den tillbakalutade hållningen hos Folkhälsomyndigheten kunde förklara Sveriges unika strategi.

Men hur skulle man förstå den politiskt?

Stefan Löfven var mitt i sin andra mandatperiod som statsminister. Han hade en lång och svår regeringsbildning bakom sig. Han satt med ett nytt samarbete med mittenpartierna Centerpartiet och Liberalerna sedan Januariavtalet som togs 2019.

En sak sa Stefan Löfvens medarbetare under regeringsbildningen. Han var en statsminister som hade is i magen.

Han väntade.

Var det vad han gjorde nu?

Stefan Löfven tog ett steg tillbaka och skickade fram socialminister Lena Hallengren. Han hade agerat likadant under flyktingkrisen 2015, men då var det Anders Ygeman som satt i framsätet.

Lena Hallengren skötte kommunikationen men Stefan Löfven lät Folkhälsomyndigheten bestämma.

– Vi fortsätter att lyssna på vad expertmyndigheterna säger till oss, där finns djupkunskapen, sa han i *Sveriges Radio*.

I väntan på vaccin.

Teckning: Kjell Nilsson-Mäki.

Konstitutionellt har myndigheter en stark ställning i Sverige. Tjänstemän som i andra länder arbetar på ministerier och departement, finns i Sverige i stället på myndigheter. De fungerar självständigt och ministrarna är begränsade i sina möjligheter att styra dem. Man styr genom regleringsbrev och riktade uppdrag, men får inte lägga sig i enskilda beslut.

I grannländerna tog politikerna kommando på ett helt annat sätt. De tog beslut som myndigheterna inte rekommenderade.

– I Norge hade det varit politiskt omöjligt att låta Folkhälsomyndighetens chef styra vårt land i den här situationen med ingripande åtgärder. Det skulle vara att undvika politiskt ansvar, sa Norges statsminister Erna Solberg i *Sveriges Radio* i slutet av maj.

Men statsvetare påpekade att den här krisen skilde ut sig. Vid tidigare kriser hade regeringen tydligare tagit på sig ansvaret. Personer med erfarenhet från regeringskansliet gav liknande synpunkter: Inte hade väl varken Fredrik Reinfeldt eller Göran Persson gett myndighetspersoner en sådan makt i en historisk kris.

Men Stefan Löfven har under hela sin regeringstid beskrivits som riskminimerande och försiktig. Kanske var det skälet till att han gjorde som han gjorde.

Borgfreden: "Vi lägger politisk träta åt sidan"

I riksdagen rådde borgfred. Medan andra länder häpet betraktade Sveriges hantering av pandemin backade oppositionen upp Stefan Löfven.

Mest talande var det i statsministerns frågestund i riksdagen den 19 mars.

Oppositionsledaren, moderaten Ulf Kristersson, talade om den svenska traditionen av samarbete i kris.

– Vi lägger politisk träta åt sidan. Jag är övertygad om att Socialdemokraterna hade erbjudit samma stöd till en borgerlig regering. Moderaterna står alltså till förfogande för att i riksdagen och regeringen samarbeta för att ta Sverige genom krisen.

Även Sverigedemokraterna hade ett ovanligt konstruktivt tonläge.

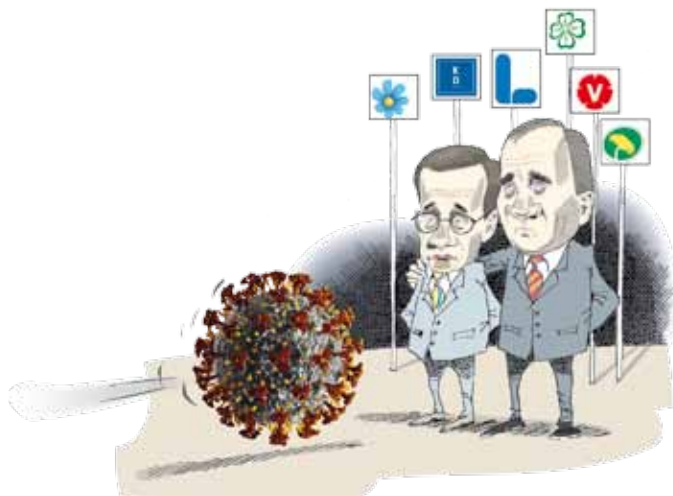
– Vi jobbar alla väldigt hårt just nu, kanske i synnerhet regeringen. Jag skulle vilja börja med att rikta ett särskilt tack till statsministern för att han har tagit sig tid att trots detta i dag komma hit och svara på våra frågor, sa gruppledaren Henrik Vinge.

En efter en talade partiernas företrädare om vikten av samarbete. Centerpartiets vikarierande partiledare Anders W Jonsson önskade till och med att samarbetsviljan skulle bestå efter krisen.

– Jag hoppas också att den breda politiska enighet som vi nu ser kan bestå även i de tider när vi anpassar samhället för att kunna återgå till det normala.

Eller som kristdemokraternas Ebba Busch sa i *Ekots lördagsintervju* i april.

– I det här läget krokar vi arm med statsministern.

Borgfred i riksdagen. Till vänster Ulf Kristersson, till höger Stefan Löfven. Teckning: Kjell Nilsson-Mäki.

I andra länder hade vänstern tagit ställning för hårdare restriktioner, för att skydda den arbetarklass som inte kunde jobba hemifrån. De som städade, körde taxi, levererade varorna till dem som satt hemma i skydd undan viruset.

Men inte i Sverige. Här slöt även Vänsterpartiet upp och hävdade likt de andra partierna vikten av att lyssna på myndigheterna.

Vänsterledaren Jonas Sjöstedt talade om ytterligare satsningar på äldreomsorgen, men strategin protesterade han inte emot.

Kanske sammanfattade Ulf Kristersson bäst stämningen bland svenska partiledare när han fick frågor om strategin.

– Jag vill inte leka hobbyepidemiolog, svarade han.

Alla partier såg samma sak under våren. Stefan Löfvens förtroende sköt i höjden, i flera mätningar ökade han med omkring 15 procentenheter. Förtroendet för Folkhälsomyndigheten var högt, liksom för Anders Tegnell.

Partiernas egna interna opinionsundersökningar visade på samma sak. En stor majoritet av svenskarna stod bakom strategin. Att ifrågasätta den vann inga väljare.

Sverige hade alltså en egen strategi baserad på myndigheternas analys, uppbackad av både regering och opposition.

Den 9 april hade tusen personer dött i Sverige.

Oppositionen kom från forskare och medier

Det fanns ändå motröster. *Dagens Nyheter*s liberala ledarsida hade tidigt blivit den starkaste rösten för en mer repressiv hållning. “Stäng ner Sverige för att skydda Sverige”, skrev chefredaktören Peter Wolodarski på ledarsidan i mars.

Ekonomiprofessor Lars Calmfors och statsvetardoktoranden Henrik D Kugelberg pekade i varsin uppmärksamrad artikel i *Dagens Nyheter* respektive *Svenska Dagbladet* på ett demokratiskt underskott. Vilket parti skulle man egentligen rösta på om man inte gillade Sveriges vägval?

I forskarvärlden växte också åsikten att Sverige gjorde för lite. Den 14 april skrev 22 forskare på *Dagens Nyheter*s debattsida att Folkhälsomyndigheten hade misslyckats och politikerna måste ta över hanteringen:

“Med tjänstemän utan talang att förutspå eller begränsa epidemin måste de folkvalda gripa in med snabba och radikala åtgärder.”

Bland dem fanns, epidemiologer och virologer, Björn Olsen, Fredrik Elgh, Joacim Rocklöv och Lena Einhorn. Debattörer som skulle synas under hela året med krav på nedstängningar, munskydd och stängda skolor.

Folkhälsomyndigheten viftade bort dem.

Företrädare för Folkhälsomyndigheten sa att man räknade med att smittspridningen skulle gå fort. Mörkertalet var stort, trodde man. Forskaren Tom Britton fick stor uppmärksamhet när han räknade ut att Stockholm skulle nå flockimmunitet i maj. Han fick helt fel.

Tidigare statsepidemiologen Annika Linde sa att hon trodde att Folkhälsomyndigheten hade en flockimmunitetsstrategi. Man skulle låta befolkningen smittas för att uppnå immunitet, men långsamt så att vården skulle orka med.

Folkhälsomyndigheten förnekade med en gång att det var strategin. Men sedan dess har det varit en debatt om vad som egentligen är den svenska strategin. Journalister har granskat mejlkonversationer och uttalanden som pekar mot tanken om flockimmunitet. Men Folkhälsomyndigheten har fortsatt förneka det.

Även bland partiledarna har samma diskussion böljat. Företrädare för M, SD, KD och L har sagt att man på partiledarmötena fått bilden av att det är positivt med smittspridning för att det leder till immunitet och skulle underlätta för Sverige i en andra våg. Andra säger att de har uppfattat samtalen annorlunda, att Folkhälsomyndigheten talat om immunitet som en effekt av smittspridningen, utan att ha det som strategi eller lägga någon värdering i saken.

Regeringen antar en maktlag – men använder den inte

Det fanns under våren också begränsningar i vad regeringen kunde göra. Sverige har inga undantagslagar, ingen krislag vid sidan av krig. Tidigt såg också regeringskansliets jurister att smittskyddslagen inte skulle gå att använda. Den var skriven för att isolera sjuka, inte för att isolera friska i förebyggande syfte.

Påskan närmade sig och i regeringskansliet såg man med oro framför sig trängseln på Gotlandsfärjan. Men man hade inte möjlighet att stoppa den.

På Socialdepartementet arbetade man därför fram en ändring av smittskyddslagen, som skulle ge regeringen möjlighet att stänga ner barer, butiker och köpcen-

ter, stänga hamnar och annan infrastruktur. Dessutom skulle man få rätt att fördela skyddsutrustning och mediciner mellan regioner såväl som privata aktörer.

Man skulle snabbt kunna fatta besluten utan att behöva vända sig till riksdagen och stifta en lag.

Socialministerns statssekreterare Maja Fjaestad hade varit spindeln i nätet för all pandemihantering. Nu förankrade hon ändringarna i lagen i socialutskottet. De flesta ledamöter sa bara okej. Debatten hittills hade handlat om att regeringen gjorde för lite, att man försökte skaffa sig nya verktyg var bra.

Men på Moderaternas partikansli såg man det annorlunda. Lagändringarna skulle på ett unikt sätt flytta makt från riksdagen till regeringen. De folkvalda skulle ge bort sitt inflytande.

I en skrivelse till regeringen krävde Ulf Kristersson att regeringen ändrade sitt förslag så att riksdagen får vetorätt.

Kristersson var också upprörd över att Stefan Löfven inte hade tagit upp förändringen på de veckovisa partiledarmötena. Det senaste hade hållits tre dagar tidigare.

Problemet, enligt Moderaterna, handlade både om demokrati – den folkvalda riksdagen skulle lämna över makt till regeringen – och hur verksamheter som stängdes ner skulle ersättas.

Regeringen hade tänkt sig att det skulle bli en smidig lagändring.

Men Moderaternas skrivelse läckte till *Expressen*. Sent en fredagkväll i april publicerade tidningen regeringens planer på en ny maktlag.

Flera av de andra partiledarna hörde för första gången talas om lagen när de läste om den i *Expressen*. Svältfödda på politisk konflikt vaknade de till liv. Under helgen skällde de på regeringen i tidningarna.

Ledarskribenter skrev stora texter om demokratins principer.

Den lag som skulle bli klar före påsk såg plötsligt ut att dra ut på tiden.

Stefan Löfven och tjuren covid-19. Teckning: Kjell Nilsson-Mäki.

På måndagsmorgonen satt både Ulf Kristersson och Jonas Sjöstedt i tv och sa att de kunde skriva en egen lag istället.

På tisdagen samlas partiledarna för ett nytt partiledarmöte. Det blev fysiskt istället för digitalt och drog ut på tiden flera timmar. När de var klara hade de skrivit in en underställandemekanism.

Regeringen var tvungen att inhämta riksdagens godkännande snarast efter sitt beslut. Den behövde också kunna visa att det inte hade gått att vänta på en vanlig proposition.

– Tillsammans med riksdagens partier kunde vi göra den här produkten ännu bättre. Jag tror vi är helt överens om att detta blivit en bra balans mellan att kunna vara snabba men samtidigt ha en bra förankring i riksdagen, sa Lena Hallengren på presskonferensen när lagen presenterades.

Oppositionspartierna famlade efter sätt att kritisera regeringen och väcka liv i politiken. Kristdemokraternas Ebba Busch gick längst. I en partiledardebatt i SVT anklagade hon regeringen för att med “berått mod” ha tillåtit en hög smittspridning i Sverige redan tidigt i pandemin. Men det slog tillbaka mot henne själv. Hon hade inte själv föreslagit att några sportolvsresenärer skulle sättas i karantän.

Centerpartiet, som leddes av läkaren Anders W Jonsson under Annie Lööfs föräldraledighet, kom med förslag om mer testning och smittspårning och ändringar i smittskyddslagen för att lätta administrativa bördor.

Moderaterna riktade in sig på de ekonomiska stöden och pressade regeringen att öka dem.

I riksdagen förhandlade januaripartierna om extra ändringsbudgetar. Stöd till företagen och miljardbidrag till kommuner. Alla kostnader relaterade till pandemin skulle tas av staten. Man införde korttidspermitteringar för att människor inte ska bli arbetslösa.

Fiaskot med testerna

Nästa politiska konflikt blev testandet. Redan på det första partiledarmötet – i mars – började Ulf Kristersson fråga om testerna.

Hur säkerställde regeringen att det gick att testa alla som behövde testas?

Han hade läst om länder i Asien där testning och smittspårning hade fungerat väl. Men i Sverige var testkapaciteten så låg att Folkhälsomyndigheten hade rekommenderat att man skulle sluta testa när man i mars konstaterade allmän smittspridning.

Istället skulle testkapaciteten koncentreras till vården.

Folkhälsomyndigheten var ovillig att testa. Man sa vid flera olika tillfällen att det inte fanns någon anledning när smittan spreds så snabbt. Allmänheten skulle ju stanna hemma när den var sjuk. På så sätt bröts smittkedjorna ändå.

Andra forskare protesterade. Sverige borde testa fler för att trycka ner smittan. Det som nu hände var att regeringen tog initiativet.

På socialdepartementet hade man också läst om testningen i andra länder. Man gav Folkhälsomyndigheten i uppdrag att ta fram en teststrategi.

På en presskonferens den 17 april presenterade Folkhälsomyndigheten teststrategin.

Ett mål om 100 000 test i veckan sattes upp. Det skulle nås i mitten av maj. Befolkningen delades in i fyra grupper. Grupp ett var sjuka personer i vården. Grupp två var vårdpersonal. I grupp tre fanns samhällsviktiga personer. Grupp fyra var alla andra.

Ett och två var prioriterade. Men de andra skulle också kunna testas. Pengar avsattes.

Men ingenting hände.

Det saknades testpinnar och reagens. Regionerna var inte intresserade. De ville inte testa utanför vården. Folkhälsomyndigheten tyckte fortfarande inte det var lämpligt att testa hela befolkningen, det var bättre att folk stannade hemma vid symtom.

April blev till maj och testerna ökade knappt. I mitten av maj var man uppe i 29 000 i veckan.

Lena Hallengren försökte dela upp antalet på regionerna efter befolkningsstorlek. Hon bad regionsråden för de fyra största regionerna att delta på en presskonferens för att ta på sig ansvaret.

De vägrade. Istället tillsatte regeringen en testkoordinator.

Paradoxen var att ingen politiker på riksnivå är emot fler tester. Ändå blev saken till hela coronakrisens mest infekterade politiska konflikt.

Regionerna förstod inte strategin. Inte vems ansvaret var, inte vem som skulle betala, inte vem som skulle samordna tester eller materiel, inte vem som skulle informera patienten och anmäla enligt smittskyddslagen i de fall externa aktörer skulle vara med.

Resultatet av strategin blev inte att tempot höjdes. Det blev fyra veckor av politisk förvirring och bråk. Till slut hoppade testkoordinatören av i frustration.

Den 11 juni passerar Sverige 5000 döda.

Brutala händelser för upp brottsligheten på agendan

Det märkligaste med svensk politik 2020 var att när den första vågen vek av till sommaren, försvann pandemin ur medvetandet.

Visst, restriktioner låg kvar, myndigheterna hade fortfarande sina pressträffar.

Men politiskt hände inte mycket.

Maktlagen löpte ut och ersattes inte av något. Den hade inte använts under de tre månader den gällde.

I stället kom gängbrottsligheten tillbaka på agendan. I början av augusti dödades en tolvårig flicka vid en drive-by-skjutning när hon var ute med sin hund i Botkyrka.

I Göteborg satte ett kriminellt nätverk upp vägspärrar för att kontrollera fordon.

I en annan uppmärksammad händelse kidnappades två barn på en kyrkogård i Solna och utsattes bland annat för tortyr.

I september sa polischefen Mats Löfving i *Ekots Lördagsintervju* att det för tillfället fanns fyrtio kriminella klaner, eller släktbaserade nätverk, i Sverige. Vid en rättegång i Danmark dömdes svenska gängmedlemmar till livstids fängelse.

Det aktualiserade Moderaternas krav på att införa strängare lagar, inspirerade av dansk rättspolitik, i Sverige. Han upprepade krav på dubbla straff för gängkriminella, visitationszoner och utökad avlyssning.

Regeringen pekade på att man jobbade efter det 34-punktsprogram som man tagit fram året innan. Varje gång brottsligheten steg på väljarnas agenda gick det bra för Moderaterna. Socialdemokraterna kämpade för att frågan skulle avpolitiseras genom att försöka minimera skillnaderna mellan partierna.

Migrationskommittén kraschar

En annan klassisk konfliktfråga blev också aktuell. Migrationsfrågan hade varit viktig hela året. Efter flera år av tillfälliga, restriktiva migrationslagar skulle riksdagspartierna nu komma överens om en långsiktig politik. Alla åtta deltog i en parlamentarisk kommitté under ledning av hovrättsrådet Tomas Rolén.

Men det gick trögt i kommittén. Positionerna var kända sedan tidigare. Vänsterpartiet och Miljöpartiet ville ha en mer generös politik. Moderaterna hade gått långt åt det restriktiva hållet, liksom Kristdemokraterna och Liberalerna. SD hade alltid stått längst ut.

Moderaterna krävde volymmål för migrationen. Man ville att asylinvandringen skulle ligga på nordiska nivåer, det innebar ett mål på att antalet ansökningar skulle minska med 80 procent till knappt 4 800. Sverigedemokraterna ville i stället ha ett nettominus, fler ska avvisas och återvända frivilligt.

Centerpartiet hade tidigare röstat för en mer generös politik, till exempel hade man varit med och drivit igenom gymnasielagen som möjliggjorde för ensamkommande att stanna i landet. Men nu befann sig Annie Lööfs parti mer i mittenläge. Det viktiga för dem var en bred överenskommelse som skulle hålla över val. De la all kraft på att få Socialdemokraterna och Moderaterna att komma överens.

Men vad ville Socialdemokraterna?

Det undrade resten av kommittén. De skulle vara klara under sommaren och ännu i juni hade Socialdemokraterna inte kommit med något bud. Bland socialdemokratiska kommunalråd var det givet. Partiet behövde en stram politik. De kunde inte försvara något annat inför sina väljare.

När de väl kom med sitt besked la de sig nära Moderaterna. De ville se ett riktmarke för migrationen som skulle sättas enligt Sveriges befolkningsandel i EU. Det var inte riktigt ett volymmål och inte lika hårt som Moderaternas, men nära besläktat. Och något Miljöpartiet absolut inte kunde tänka sig. Men Socialdemokraterna hade bestämt sig för att strunta i regeringspartnern.

I stället började de förhandla migrationen utan Miljöpartiet. Tillsammans med de gamla allianspartierna satte de sig i långa förhandlingar för att se om det gick att nå en överenskommelse.

Moderaterna krävde ett skriftligt löfte från Socialdemokraterna om att Miljöpartiet inte skulle få påverka politiken. I medierna pratades det om hur Socialdemokraterna kunde runda Miljöpartiet i riksdagen.

Miljöpartiet vred sig i plågor och förnedring.

Till saken hör att S har gjort så här en gång förut. När den tillfälliga restriktiva lagen infördes 2015, den gången Miljöpartiets språkrör Åsa Romson grät på en presskonferens, då hade Socialdemokraterna först kommit med ett erbjudande till Miljöpartiet om att driva frågan i riksdagen utan dem. Lagen skulle igenom men Miljöpartiet behövde inte stå för den. Efter långa diskussioner i partiet, där tanken på att lämna regeringen fanns hos många, bestämde man sig istället för att förhandla med Socialdemokraterna för att försöka få till lätnader i lagen.

Nu var samma sak på väg att hända igen.

Miljöpartiet satte sig i krismöten en hel helg i slutet av juni. På mötena, digitala förstås, lade språkrören Isabella Lövin och Per Bolund fram tre linjer: Antingen lämnar vi direkt. Eller så förhandlar vi och får stå till svars för en politik som vi kommer tycka är skit.

Eller, den tredje vägen, så låter vi Stefan Löfven köra över oss i riksdagen.

Flera som var med på mötena berättar att de tolkade språkrören som att de ville låta Socialdemokraterna runda dem. Det var viktigare att sitta kvar och påverka miljöpolitiken.

Men partiet vägrade. Man kom fram till att sätta hårt mot hårt. Man kunde inte sitta kvar i regeringen om S rundade en i riksdagen.

Sverige stod på randen till regeringskris.

Medan miljöpartisterna diskuterade vägen framåt fortsatte förhandlingarna mellan de borgerliga och Socialdemokraterna. De satt i nästan två veckor.

Allt brakade samman en tisdag. Moderaterna sa att Socialdemokraterna inte var beredda att minska invandringen tillräckligt mycket. Moderaterna skyllde på "Den gröna elefanten i rummet."

Socialdemokraterna sa att Moderaterna aldrig ville komma överens. Hur långt de än flyttade sig så flyttade sig Moderaterna längre bort.

Istället fick migrationskommittén rösta om 26 olika förslag, som togs med hopande majoriteter. Socialdemokraterna stod bakom alla 26, Miljöpartiet endast tre.

Grunden för den nya svenska migrationspolitiken skulle bli tillfälliga uppehållstillstånd. Den som skulle kunna få ett permanent skulle kunna försörja sig, inte ha begått några allvarliga brott och ha grundläggande kunskaper i samhällskunskap och språk.

I regeringskansliet väntade fortsatta förhandlingar. Miljöpartiet krävde och fick ytterligare lättnader – bland annat en bred humanitär skyddsgrund – för att gå med på att skicka förslaget på remiss.

Nya partiledare för MP och V

Två partiledare avgick under året. Jonas Sjöstedt skulle egentligen slutat redan på våren. Men Vänsterpartiet kunde inte hålla sin kongress som planerat på grund av restriktionerna. Så Sjöstedt satt kvar. Till hösten valdes ändå Nooshi Dadgostar på en digital kongress. Hon kom från partiledningen, var vice ordförande, och innebar ingen ny riktning för partiet. Alla frågor hon fick handlade om hur V skulle kunna locka arbetarväljare, varför går besvikna S-väljare till Sverigedemokraterna i stället för till Vänsterpartiet? Nooshi Dadgostar svarade med att prata om ekonomisk jämlikhet och trygghet.

I augusti aviserade Isabella Lövin att hon skulle avgå, både som språkrör för Miljöpartiet och som minister, vid en extrakongress i januari. Missnöjet med partiets låga opinionssiffror och låga förtroendesiffror för språkrören hade vuxit det senaste året. Lövin sa att hon var trött på politiken och inte hade energi att leda partiet i ännu en valrörelse.

Åtta kvinnor ställde upp som kandidater till att bli hennes efterträdare.

Märta Stenevi, partisekreteraren som gått med i partiet 2012 och gjort raketkarriär, var favorit redan från början och blev också senare vald.

Turbulensen runt LAS

Till hösten var det som att pandemin aldrig hade funnits. Inte för teatrar, sommarturnéartister eller turistattraktioner förstås, de led fortfarande av restriktionerna.

Äldreboendena var fortfarande stängda för besök.

Några partier drev på för lättnader, nu när smittotalen var lägre.

Men politiskt talades det ändå lite om detta.

Istället var det lagen om anställningsskydd som var den stora frågan. I Januariavtalet precisades att om parterna på arbetsmarknaden inte lyckades enas om ett nytt huvudavtal skulle Las-utredningen genomföras. Den hade kommit i maj, och innehöll stora förändringar. Fem undantag från turordningsreglerna i stället för två, oavsett storlek på företaget. Enklare för företagen att säga upp av personliga skäl. Men också större rätt till kompetensutveckling för anställda.

Socialdemokraterna var missnöjda. I avtalet fanns det också med en formulering om att ändringarna inte fick förändra den grundläggande balansen på

arbetsmarknaden. Nu sa Stefan Löfven att utredningen rubbade balansen och att januaripartierna behövde förhandla.

Centerpartiet och Liberalerna vägrade.

Genomfördes inte förslagen hade Stefan Löfven inte längre stöd i riksdagen.

Hotet kom också från ett annat håll. När Jonas Sjöstedt, vänsterledaren, släppte igenom Stefan Löfven som statsminister efter den långa regeringsbildningen sa han att han skulle rikta misstroende mot honom ifall han luckrade upp rättigheterna i Lagen om anställningsskydd.

Parallellt pågick förhandlingar mellan parterna. Den 1 oktober avbröts samtalen, parterna kunde inte komma överens.

– Utredningen kommer att genomföras nu när parterna inte kom överens, sa Centerpartiets ledare Annie Lööf morgonen efter.

– Vi tolererar inte att man går vidare med Las-utredningen, sa Jonas Sjöstedt.

Svensk politik hade gått från borgfred till hot om regeringskris på bara några månader. Men nu visade sig Stefan Löfvens lugna egenskaper – is i magen – komma väl till pass. Han väntade.

Några veckor senare kom besked om att förhandlingarna mellan parterna på arbetsmarknaden skulle återupptas. Den 20 oktober kom PTK, samverkansorganisation för fackförbund som organiserar tjänstemän, och Svenskt näringsliv överens. LO var fortfarande emot, men nu fanns ett avtal att gå vidare med. Utredningen kunde hamna i papperskorgen, som Jonas Sjöstedt hade krävt.

Regeringskrisen var avvärjd för den här gången. I december anslöt också de två största LO-förbunden, Kommunal och IF Metall, till avtalet.

Andra vågen dröjer

När den andra vågen började synas runt om i Europa i augusti var smittspridningen i Sverige fortfarande låg.

– I Europa har vi tyvärr en fortsatt utveckling åt fel håll. Det är en konsekvent uppåtgående trend där Sverige är undantaget, sa Anders Tegnell vid en presskonferens.

Att skolorna hölls öppna i länder som hållit dem stängda under våren togs som ett tecken på att Sverige hade gjort rätt.

Folkhälsomyndigheten och flera andra bedömare trodde aldrig på någon andra våg i Sverige. I stället räknade man med lokala klusterutbrott. Därför gick man över från generella råd till lokala råd, som skulle lämnas av respektive region.

I månadskiftet september-oktober öppnade äldreboenden för besök igen. En månad senare infördes undantag på den 50-gräns som gällde för allmänna sammankomster efter desperata rop från nöjesbranschen och idrottsförbunden. Vid sittande evenemang skulle gränsen kunna gå vid 300.

Men samtidigt som lättnaderna infördes började smittkurvorna gå uppåt igen. Först märktes det i studentstaden Uppsala, som införde lokala råd. Snart

följde region på region, till slut stod så många regioner på kö för att få restriktioner beviljade att Folkhälsomyndigheten hade svårt att hinna med.

Men kurvorna vek inte av. Det som hade börjat i oktober ökade hastigt i november, både antalet smittade och antalet intensivvårdade. Sverige var inte mer skyddat från en andra våg. Den första november hade över 6000 svenskar dött i covid-19.

Frivillighetslinjen fungerade inte längre, uppgav flera personer i regeringskansliet. Under våren hade man sett att svenskarna gjorde mer än vad som krävdes av dem. De stannade hemma trots att de inte behövde.

Nu var det inte så. Dessutom verkade vädret spela in. Munskyddsdebatt utbröt eftersom Sverige var ett av ett fåtal länder som inte rekommenderade sådana.

Den elfte november införde regeringen alkoholförbud på krogen efter klockan 22. I slutet av november sänkte regeringen gränsen på 50 personer vid allmänna sammankomster till åtta personer.

– Följ Folkhälsomyndighetens råd, leta inte kryphål, obstruera inte, sa socialminister Lena Hallengren vid presskonferensen.

I medierna rapporterades det om att båda dessa restriktioner kom på regeringens initiativ, och inte på Folkhälsomyndighetens.

Regeringen tog över taktpinnen och väntade inte längre på att Folkhälsomyndigheten skulle föreslå åtgärder.

Regeringen försöker inskräpa allvaret, men bryter själv mot restriktionerna

Fortfarande saknade regeringen legala möjligheter att snabbt stänga ner köpcenter inför julhandeln. Oppositionen riktade hård kritik mot att det saknades en pandemilag och att den tillfälliga smittskyddslagen som togs under våren under stor turbulens inte förlängdes. Regeringen sa att lagen blivit oanvändbar efter att alla partiledare varit inne och petat i den. Ministrarna började bli allt mer pressade.

Den 18 december, inför julhandeln, ville regeringen sända starka signaler. Man höll presskonferens och presenterade en lång rad nya åtgärder.

Munskydd, som Folkhälsomyndigheten hade varit starkt emot, skulle nu rekommenderas i kollektivtrafiken vid rusningstrafik. Alkoholservering förbjöds redan efter klockan 20. All kommunal och regional verksamhet skulle hålla stängd, till exempel badhus, museer och idrottsanläggningar. Man införde rekommendationer om maxantal på gym, i butiker och köpcentrum. Distansundervisningen på gymnasiet förlängdes.

Folkhälsomyndighetens Johan Carlson rekommenderade också köpcentrum att inte skylta med lockpriser efter jul.

– Mellandagsreor ska inte förekomma i några butiker i år, sa han.

Restriktioner som varit självklara i andra länder sedan starten av pandemin, men som suttit långt inne i Sverige.

Det var inte bara nedstängning och munskydd som gjorde att Sverige skilde

ut sig. Först i december kom rekommendationer om att barn skulle stanna hemma från skolan när föräldrarna hade konstaterat covid. Ända fram till oktober rekommenderades vuxna anhöriga att gå till jobbet även om någon i samma hushåll var smittad.

Men nu, på presskonferensen den 18 december, blev Sverige lite mer likt andra länder.

Tre dagar tidigare hade den officiella Coronakommissionen presenterat sin första delrapport. Den handlade om äldreomsorgen.

Där slog man fast att åtgärderna för att minska smittspridningen i äldreomsorgen kom för sent och var otillräckliga. Skulden låg på många olika aktörer. Folkhälsomyndigheten som saknade kunskap om situationen i äldreården och kom sent med riktlinjer. Socialstyrelsen som tog för lång tid på sig att kartlägga behovet av skyddsutrustning. Arbetsgivarna – kommuner såväl som privata – som inte hade erbjudit anställningstrygghet och använde för många timanställda. Regionerna som inte gjorde individuella bedömningar av vårdbehoven.

Men starkast kritik fick Stefan Löfvens regering.

Regeringen styr riket och bär därför ansvaret, var slutsatsen.

Dessutom slog man fast att den viktigaste förklaringen var den omfattande smittspridningen i samhället. Det pekade mot att det var regeringens och Folkhälsomyndighetens strategi som var problemet. Nästa delrapport från kommissionen ska granska själva strategin i sig. Den kommer presenteras hösten 2021.

Året avslutades på ett pikant sätt för flera centrala gestalter under pandemin. Stefan Löfven blev påkommen med att bryta mot rekommendationer och sina egna uppmaningar genom att två gånger ha besökt Gallerian i Stockholm. Justitie- och migrationsminister Morgan Johansson syntes i ett köpcentrum i Lund på samma mellandagsrea som regeringen uppmanat folk att undvika. Han skulle köpa en julklapp till sina föräldrar. Dan Eliasson, chef för den i pandemin centrala Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, åkte till Gran Canaria för att fira jul med sin dotter, samtidigt som många svenskar satt ensamma över helgerna för att hålla nere smittan. Han fick lämna sin post. Men, visade det sig, kritiken från oppositionen var i övrigt mild. De flesta partiledare och ministrar hade varit ute i julhandeln på ett eller annat sätt. Affärerna var öppna, det var inte förbjudet, men man avråddes från att göra det.

Frivillighetsstrategin byggde på eget omdöme. Men den byggde också på att regeringens ministrar och myndighetschefer med jämna mellanrum kallade till presskonferenser och talade strängt till befolkningen för att inskräpa allvaret. Nu bröt de själva mot reglerna.

Den svenska strategin blev uppenbarligen svårare och svårare att hantera, både personligen, smittomässigt och politiskt, ju längre tiden gick.

Den 31 december hade 9 814 människor dött i Sverige med covid-19.

JAN KLØVSTAD

FÆRØYSK VERDSREKORD, GRØNLAND I SMØRØYET OG EIT SKRAPÅR PÅ ÅLAND Dei sjølvstyrde områda i Norden 2020

Dei tre sjølvstyrde områda i Norden har opplevd koronaåret 2020 svært ulikt, men for alle har det sjølvstyre vore eit avvikande år der mykje arbeid har handla om smitte-tiltak.

Jan Kløvstad er sekretær i norske avdelinga av Letterstedtska föreningen, og har tidlegare vore direktør i Nordens Hus på Færøyane og Kantuaq – Grønlands kulturhus.

Færøyane

Verdas beste i koronatesting

Færøyane vekte internasjonal oppsikt i koronapandemien. Med utgangspunkt i solid erfaring med smittetesting på laks, klarte Færøyane å teste folk med milde symptom både raskare, meir effektivt og mykje billigare enn dei fleste andre. Ein test i Statens Serum Institut kosta 1545 kroner, mens den færøyske testen kosta berre 240 kr, meldte *Kringvarp Føroya* i juni. Den tjuve år gamle færøyske laksetesten har spart den færøyske landskassa for fleire titals millio- nar, – og gitt imponerande resultat for helsa til kvar enkelt færøying.

*"Vælkomin heim", seier flyvertane når flya landar på Færøyane. Men i 2020 var det smitten som kom.
Teikning Óli P.*

230 656 testar blei utført frå mars/april 2020 til februar 2021. Det er meir enn fire gongar i gjennomsnitt pr person. Til samanlikning testa Sverige ca. 57% av folketalet og Norge ca. 70% i løpet av 2020. Den omfattande testinga var eit livsviktig og banebrytande tiltak. I tillegg blei det stopp i all passasjertrafikk med Norrøna frå Hirtshals alt 14. mars, stopp i all flytrafikk i fleire månader og så testar ved landing på flyplassen, isolasjon fram til testresultat innan få timar, og så karantene i fem døgn til neste koronatest før tilreisande kunne gå fritt. Frå 8. mai til Olsokhelga 29. juli var Færøyane smittefritt. Men så kom Olsokfeiringa, og ei ny bølge med smitte. Også denne kom etter kvart under kontroll. Men til nå (februar 2021) er det berre eitt einaste dødsfall som følgje av korona. Det var ein 62 år gamal mann som var innlagt på sjukehuset i Tórshavn med andre sjukdommar, og så blei smitta der. Dei andre 657 smitta, blei friske igjen. I siste veka i februar 2021 blei Færøyane igjen erklært som koronafritt.

Økonomien

Helsemessig klarte Færøyane seg altså godt gjennom 2020. Men økonomien blei sjølvstekt skadelidande. Turismen blei borte. I februar 2021 var det 77% færre turistar enn i februar 2020. Noen månader var enda verre. Nyopna hotell blei ståande utan inntekter, den planlagde direkteruta mellom New York og Færøyane ein gong i veka er utsett. Fleire fiskeribedrifter meldte om eksportstopp i lange tider, særleg til viktige marknader i Storbritannia, Portugal og Spania. Brexit har gjort problema verre, ingen gjensidig fiskeriavtale er komen på plass mellom Færøyane og Storbritannia og EU etter Brexit. Men Færøyane hadde ei både bitter og lærerik erfaring i krisehandtering frå 1990-talet. Den gongen, så godt som over natta i oktober 1992, gjekk arbeidsløysa opp frå null til 25%. Nesten 5000 menneske, 15% av alle færøyingar, flytta utanlands for å få arbeid. Men berre åtte år seinare kunne landskassa notere overskot i rekneskapen. Det var ikkje mogleg i 2020, sidan heile verda var i same krise.

Likevel klarte Færøyane seg godt. Etter krisa i 1992 blei Arbeidsløysis skipanin (Arbeidsløysforsikringa) oppretta, med månadlege innbetalingar frå arbeidstakarar og arbeidsgivarar. Dette hadde blitt eit stort fond innan 2020, og saman med utanlandske lån og pengar frå landskassa hjalp det folk til å kome relativt godt gjennom krisa. Berre 1% er arbeidsledige på Færøyane i ein pandemi.

Færøysk dans på UNESCO-liste

I november søkte landslaget for danseforeiningane, Sláid Ring, om at den færøyske songdansen med ubrotten tradisjon frå 1200-talet skulle få plass på UNESCOs liste for verdfull immateriell kulturarv. Dette blir det nå arbeid vidare med, etter at Færøyane frå 2018 har vore medlem i UNESCO.

Tunnelbygging

19. desember opna den nest lengste undersjøiske tunnelen i verda, mellom Hvitanes like nord for Tórshavn og tettstadene Runavík og Strendur på kvar si side av Skálafjorden på Eysturoy.

Eysturoytunnelen er 11,2 km lang, og har verdas første undersjøiske rundkøyring der tunnelen deler seg mot Runavík på austre siden av Skálafjorden og Strendur på vestsida. Køyretida mellom Runavík og Strendur til Tórshavn blei forkorta frå 55 km og 64 minutt til 17 km og 16 minutt. Berre Ryfast nord for Stavanger er lengre, med sine 14 km. Men Eysturoytunnelen, til rundt ein milliard DKK har verdas einaste undersjøiske rundkøyring – med kunst av Tróndur Patursson. Tróndur har også utsmykka Norðoyatunnelen i 2006, begge stader med kunst i metall og lys. Kunstverket i rundkøyringa er 80 meter langt. Dei to første døgera køyrte 30 000 bilar gjennom tunnelen. Det var registrert 40 023 bilar på Færøyane i 2020.

Spenning i Arktis

Også Færøyane merkar den nye spenninga i Arktis. Både Kina, Russland og USA er på friarføter, og utanriksminister Jenis á Rana har hatt nok å gjere med møte med USAs utanriksminister Mike Pompeo i juli og amerikansk-dansk ønske om å starte opp igjen overvakinga med radar på Sornfelli like nord for Tórshavn. Danmarks forsvarsminister Trine Bramsen og det færøyske landsstyret er i forhandlingar. I år begynner forhandlingane i Folketinget om bruken av ei ny pakke med 1,5 milliardar DKK i ei såkalla kapasitetspakke for Arktis. Der er militær radar på Færøyane med, ikkje minst fordi det har vore sterk mistanke om at russiske fly har krenka færøysk luftrom. Men Færøyane

Runavík er blitt ein bydel i varehuset SMS i Tórshavn etter at nest lengste undersjøiske tunnelen i verda blei åpna like før jul i 2020. Teikning Óli P.

vil ikkje ha militære flåtestøttepunkt, og har lansert eit forslag om Færøyane som servicestasjon for sivil skipstrafikk i Nord-Atlanteren. Det er mange fiskebåtar, handelsskip – og militære fartøy – som passerer Færøyane, porten til Arktis. Færøyane fekk ei meir sentral rolle i det nordiske samarbeidet i 2020, da Danmark, Grønland og Færøyane delte formannskapet i Nordisk ministerråd. Færøyane tok eit særleg ansvar for miljøpolitikken i formannskapsåret.

Endringar i forholdet til riksfellesskapen

I opningstalen til Lagtinget Olsok sa statsminister/lagmann Bárður á Steig Nielsen at riksfellesskapen skal forhandlast på nytt, og også avtalane med EU er det ønske om å reforhandle. I talen meldte han at ei modernisering er i gang. Det er blant anna laga avtale med Danmarks regjering om at alle på Færøyane med dansk statsborgarskap kan få dansk personnummer (på dansk cpr-nummer). Dette vil gjere det lettare å bruke danske sjukehusenester og studieplassar.

I oktober 2020 stadfesta Lagtinget og Folketinget at Færøyane blir 27 000 kvadratkilometer større, til havs, etter avtale gjort mellom Norge, Island og Færøyane i 2006. Det handlar om eit havområde nord for Færøyane.

Fleire færøyingar

Også i 2020 auka folketalet: 1. januar 2021 var det 52 967, opp frå 52 000 ved forrige årsskifte.

Grønland

Stormaktsinteresse for Grønland

Grønland klarte seg gjennom heile 2020 utan eit einaste dødsfall i koronapandemien. Det var få smitta, berre 30 samla sett. Harde innreiserestriksjonar frå første dag og grundig smittesporing gav dei ønskte resultata.

Så tidleg som i mai vedtok Naalakkarsuisut (regjeringa/landsstyret) å låne 2,5 mrd DKK i utlandet for å unngå nedskjeringar og oppseiingar i det offentlege. Grønland hadde på førehand relativt lite lån i utlandet, så det er håp om å kome gjennom den økonomiske krisa.

Hans Egede

Natta før den grønlandske nasjonaldagen 21. juni blei Hans Egede-statuen malt rød og ordet «decolonize» blei skrive på. Black Lives Matter hadde kome til Grønland. Inuit Lives Matter, i Kalaallit Nunaat – menneskenes land. Ordførar Charlotte Ludvigsen (IA) i Kommuneqarfik Sermersooq, der Nuuk er største by, utlyste folkeavstemming om statuen skulle stå, eller bli fjerna.

Konklusjonen blei at statuen blir ståande. Det store engasjementet i mediene gav ikkje meir enn 1500 stemmer av 23 000 stemmeføre. Og av desse stemte 921 for at statuen blei ståande og berre 600 ville fjerne den, eller flytte den til ein annan stad. I 2021 er det 300 år sidan den norske presten med løyve frå den danske kongen kom med kristendomen og den danske koloniseringa av Grønland. Men det blir lite feiring i Nuuk i år. Kommunen har sett av ein million kroner til feiring av Egedes ankomst, der grønlandsk kultur og identitet skal vere i fokus. Men blant anna grunna koronapandemien er alt utsett, truleg til 2028. Om noen vil feire, er det fritt opp til dei, men som kommune ser vi ingen grunn til å lage jubileum, uttalte ordføreren i media. *Danmarks Radio* lagar ein større serie om grønlandsk-dansk historie, med venta premiere hausten 2021.

Eksperimentbarna

«Undskyld!», skreiv Danmarks statsminister Mette Frederiksen til dei gjenlevande av dei 22 grønlandske barna som blei fjerna frå familiane sine i 1951 og sendt til Danmark for å lære dansk språk og dansk kultur, og bringe det med tilbake til Grønland. Dei skulle vere foregangs barn for den nye generasjonen i det moderne Grønland. Men slik gjekk det ikkje. I staden har mange av barna levd med traume og misbruk, og noen har også tatt sitt eige liv. I det offisielle brevet, på bakgrunn av ein historisk rapport Naalakkersuisut og regjeringa i Danmark har samarbeidd om, skreiv Frederiksen til dei som nå er i live: «Tanken om, at du blev en del af et forsøg med så store menneskelige omkostninger berører mig meget. Selvom det forsøg, du blev en del af, givetvis skete i en god mening, var det – set med mine øjne – en urimelig og hjerteløs behandling.» Det har vore debatt om også Grønland skulle be eksperimentbarna om orsaking. Men frå grønlandsk hald har det vore viktig å sjå eksperimentet frå 1951 som eit reint dansk ansvar, sjølv om det folkevalte Grønlands landsråd faktisk støtta planane.

Det internasjonale Arktis

4. mai var det klart for gjenopning av USAs konsulat, med kontor plass i Arktisk kommando i Nuuk. Det første konsulatet blei stengt i 1953. Dei tilsette i det amerikanske konsulatet skal få tilgang til resepsjon, tekjøggen og møtelokale, men *ikkje* til den viktigaste delen av Arktisk Kommandos hus: operasjonssenteret, har den danske generalmajor Kim Jesper Jørgensen forsikra overfor altinget.dk og grønlandske medier. Men fleire i Grønland spør kvifor eit amerikansk konsulat i Nuuk, som skal fremje sivile og kommersielle interesser mellom USA og Grønland, nettopp skal dele kontor med det danske militære hovudkvarteret. Mange politiske observatørar i Danmark og

Grønland er samde om at dansk militær opprusting skjer etter ønske og krav frå USA. USA treng ikkje kjøpe Grønland, så lenge dei har den danske stat til å agere som USA vil, seier fleire observatørar.

Det er eit stort konsulat, med den amerikanske diplomaten Sung Choi og seks kollegaer. Etter kvart som det var mogleg å reise til Grønland, i periodar innimellom dei hardaste koronarestriksjonane, blei kontorplassane fylt opp. Etableringa av konsulatet kom året etter at USAs nå tidlegare president Donald Trump annonserte at han ville kjøpe Grønland. Den uvanleg aktive ambassadør Carla Sands i København skreiv kronikk i nettavisa *Altinget.dk* i april om at USA er uroleg for russisk og kinesisk aktivitet i Arktis, og at USA vil bygge bru og hjelpe Grønland «til at nå sit potensiale». Kinas ambassadør til Danmark skreiv kronikk om at USA bruker skrekken for Kina i eit politisk spel om Grønland, og Russlands ambassadør uttalte det same i grønlandske medier.

Få dagar etterpå gav USA ca. 83 millionar DKK til sivile prosjekt i Grønland, som turisme, utdanning og råstoffsektoren. Dette er område heilt under grønlandsk styring, utan at Danmark kan blande seg inn. Men det er amerikanarane som har det endelege ordet om bruken av pengane. Samtidig er fleire danske politikarar, særleg uttalt frå SF og De Konservative, redde for at stormaktsinteressa for Grønland er i ferd med å sette kiler inn i forholdet mellom Danmark og Grønland. Den danske utanriksminister Jeppe Kofod følte seg provosert, og kritiserte at for mange i dansk politikk har for liten respekt for Grønland. «Vi skal ikke sidde i København og afgøre, hvad der er godt for Nuuk og resten af Grønland på områder, som er deres ansvar», sa han til *KNR* 14. mai.

For mange i Grønland var det gjevt å vere så populære, og Hjemmestyret har lagt stor vekt på å utnytte at så mange nå vil posisjonere seg i og rundt Grønland. Det opnar for investeringar, som igjen gir sterke politiske diskusjonar om for eksempel kven som skal få utvinne sjeldne mineralar, med uran som biprodukt. Dette er venta å vere blant dei største stridstema inn i valkampen fram mot april i 2021. Siumut, som fjerna den grønlandske nulltoleransepolitikk for mineralar med radioaktiv stråling (bla. uran) er i dag delt i to leirar, mens IA har sagt at partiet vil stoppe Kvanefjeldprosjektet, om IA kjem til makta.

Grønlandsk politikk

Kim Kielsen, Siumuts regjeringsjef, fekk ei midlertidig fleirtalsregjering midtsommars, da støttepartiet Demokraatit gjekk inn i regjeringa. Men det varte berre til litt inn i 2021. 8. februar gjekk partiet igjen ut. I mellomtida var regjeringsjef Kielsen i hardt vær om mogleg inhabilitet i det som blei omtalt som «stenbidersagen» (Stenbider på dansk er rognkjeks på norsk, så

her har dei to fiskeslaga på havbotnen bytta artsnamn på dei to nabospråka.) Kielsen berga seg så vidt i oktober, ved eit fleirtalsvedtak om at det ikkje var tid for nyval midt i ein pandemi. Sjølv om Kim Kielsen så langt har kome seg gjennom alle voteringar i Landstinget, har dei interne kampane i det regjeringsberande partiet Siumut blitt stadig hardare. Erik Jensen har gjentatte gonger forsøkt å velte Kielsen som partileiar. I slutten av november klarte Erik Jensen å vinne leiarkampen i partiet, med 39 stemmer mot 32 for Kim Kielsen. Etter det har Jensen forsøkt å avløyse Kielsen som regjerings sjef utan å lyse ut nyval. Den strategien har ikkje nådd fram. I februar 2021 blei det likevel fleirtal i Inatsisartut (parlamentet) for å lyse ut nyval. Valdatoen er fastsett til 6. april.

Åland

«Skrapår for Åland»

«2020 var eit skrapår», slo *Ålands Radio* fast i årskrøniken sin i romjula. Det aller meste handla om korona. Så tidleg som i januar, like etter at ein ny folkehelsestrategi var vedtatt, kom dei første åtvaringane om at det kunne bli ein pandemi. Det var god beredskap både i Finland og på Åland, og ein periode med unntakstilstand tidleg på våren 2020. Åland klarte seg godt helsemessig. Men midten av februar 2021 kom med kraftig auke i smitte, og plutsleg blei Åland den regionen i Finland med høgste smittetalet. Frå 1. mars er det innført unntakstilstand i heile Finland, – og på Åland.

Ingen døde av korona, men Åland fekk store økonomiske problem. Mange følte at Åland mista fullstendig taket på økonomien. Finland gjorde vedtak utan å ta Åland med på råd, og livlina til Sverige blei broten. 10. april blei all reising mellom Åland og Sverige stengt, også for legar og sjukepleiarar. Både landskapsstyrelsen og riksdagsmedlem Mats Lövsström (Centern) protesterte, men til inga nytte. Det blei problematisk å finne svenskspråkleg personale til Åland, når Finland stengte grensa mot Sverige. Det blei innført 14 dagars karantene også for helsepersonell. Ålandsminister Anna-Maija Henriksson (Svenska Folkpartiet) var samd med ålendingane og meinte at vikarar fortsatt burde kunne kome frå distrikt i Sverige utan høgt smittetrykk. Henriksson stilte spørsmål til finske helsestyresmakter, men det finske folkehelseinstituttet bedømte smitterisikoen i Sverige som mykje høgare, og justisministeren måtte bøye seg. Åland kjente seg overkøyrte og ikkje i tråd med sjølvstyreloven.

Det kom ei forsiktig opning av samfunnet i slutten av mai. Finnane fekk kome til Åland, men ikkje den store og viktige svensktrafikken. Mange innan reiselivet kom seg noe betre gjennom sommarsesongen enn frykta. Men det var harde tider. 3. juli måtte Birka Cruises leggast ned, etter 49 år. 59 tilsette mista jobben. Seinare i juli måtte Eckerö Sverige AB, som driv blant anna Birka-båtane, seie opp over 300 av sine 466 tilsette.

Pandemien har skapt motsetningar mellom Åland og regjeringa, og tidleg på hausten var kritikken frå Åland sterk mot Ålandsminister og justisminister Anna-Maija Henriksson, som beklaga at ein del ting ikkje blei bestemt på optimal måte. Lantrådet Veronica Törnroos kritiserte at synsing blei reglar, og at heile regjeringa, ikkje berre Ålandsministeren, bør tenke på Åland og sjølvstyreloven.

Kampsak

Men ei kampsak blei vunnen: 28. februar skreiv president Sauli Niinistö under det nye avrekningssystemet, som skal gi Åland 10 millionar Euro meir i året. Skattane som blir betalt til Åland, kjem nå tilbake til Åland. Det blei ingen totalrevisjon av sjølvstyreloven. Vi må ta til takke med dei små stegas reform, sa Liberalerna.

Elhybridferja

Mens andre land satsa stort på utbygging av infrastruktur som eit motkonjunktur-tiltak, avblåste landskapsregjeringa planane for elhybridferje. Landskapsregjeringa sa opp avtalen, og rekna ikkje med å bli erstatningspliktig. Men i slutten av november kravde konsortiet bestående av Finferries og Ansgar erstatning på 10,5 millionar Euro for den avbestilte elhybridsatsinga. Saka var ikkje avklart ved årsskiftet.

Roger Nordlund trappar ned

I dagane før jul tok Roger Höglund over som finansminister i landskapsregjeringa, etter Torbjörn Eliassen (begge Åländsk Center), som hadde vore finansminister berre noen månader. Meininga var at partiveteranen Roger Nordlund skulle kome tilbake som finansminister etter ein periode med sjukmelding for dårleg kne. Men Roger Nordlund valte å takke nei. 63 år gamal er Nordlund ein av dei verkelege veteranane i ålandsk og nordisk politikk. Han kom inn i Lagtinget 26 år gamal i 1983, etter å ha vore leiar i Åländsk Ungcenter frå 1979. I eit lengre intervju i *Ålands Radio* rundt jul fortalte Roger Nordlund om den politiske karrieren sin. Han har vore med i Landskapsregjeringa i 20 år, som kultur- og utdanningsminister, finansminister og vice lantråd i fleire periodar og åtte år som øvste sjef – lantråd frå 1997 til 2007. Nordlund er den i heile Finland som har flest år i regjering. Han har vore talman i to periodar, nå er han vice talman fram til neste lagtingsval i 2024. Han har forma det ålandske samfunnet meir enn dei aller fleste i meir enn 40 år, og Roger Nordlund har også vore aktiv i samarbeidet med partikolleagaer og andre i Midtengruppa i Nordisk råd i heile denne perioden.

ANJA KUUSISTO

”ETT OMÖJLIGT UPPDRAG” – SAMMANFATTA JÖRN DONNER

Det håller på att födas en Jörn Donner-kult, menade Pär Stenbäck intervjuad i en tv-soffa kort efter Jörn Donners död.

Kult eller inte, i Finland är Jörn Donner unik. Här används avsiktligt presens, det finns hittills ingen motsvarighet till mannen vars livsbana sträckte sig från 5.2.1933 till 30.1.2020.

Anja Kuusisto är pol.mag och journalist.

”Ingen jävel vet vem jag är”, blev citatrubriken i *Expressen* då Jörn Donner besökte Stockholm 2015 i samband med lanseringen av sin film om Marimekko-skaparen, ”Armi lever!”.

Några jävlar i Sverige hade säkert koll, andra inte. Men i Finland är han unik, heter det i många minnesord i samband med hans död. Eller såsom författaren, journalisten Philip Teir twittrade: En mammut har dött.

Det har funnits några andra som har lyckats kombinera en framgångsrik litterär karriär med en framgångsrik politisk sådan, såsom Claes Andersson. Det har funnits andra som har lyckats provocera, än etablissemangen, än folket, utan att falla till populism. Det har funnits andra finländare som har lyckats bli stora inom flera konstgenrar samtidigt.

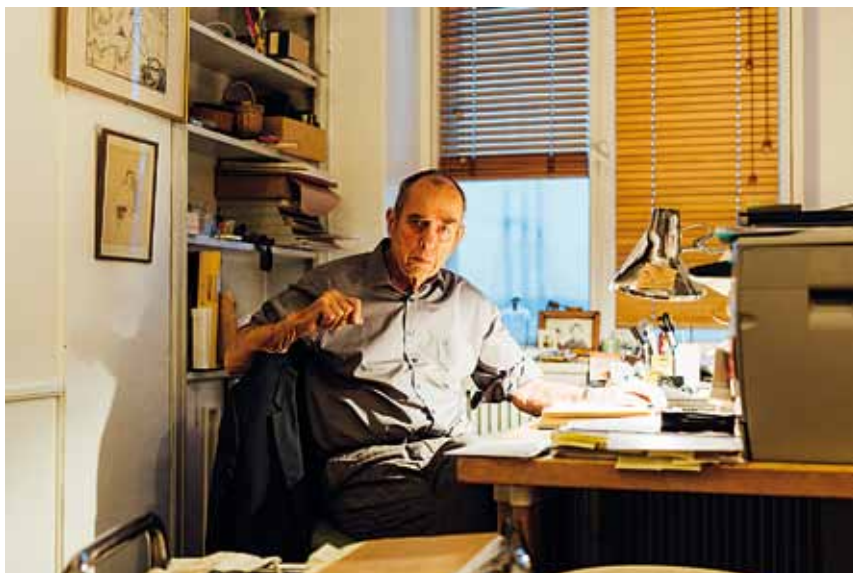
Men hittills finns det ingen annan finländare som kombinerat allt detta: författat 68 böcker, producerat och regisserat filmer, vunnit en Oscarstatyett, suttit i landets riksdag, EU-parlamentet och i Helsingfors stadsfullmäktige.

Donner har hunnit representera tre olika partier, skapat rubriker från slutet av 1950-talet till 2020, han har skådespelat, regisserat, producerat filmer, förekommit som rollmodell i en handbok för provokatörer, allt medan skrivandet, resandet, filmandet, älskandet och igen skrivandet har genomsyrat allt, hela livet.

Man blir frestad att citera Carl Bildts ord dagen då dödsbudet kom: ”Mannen som gjorde allt. Vår värld har plötsligt blivit tråkigare”.

Trots dessa stora ord finns det många finländare som inte läst en enda av Jörn Donners böcker, det finns många finländare som inte sett en enda av filmerna han producerade, och det finns många unga litteraturvetare för vilka han nu har blivit ett namn bland andra uppburna, men avlidna författare.

Han är unik, men ingen självklar hjälte, älskad-hatad men ingen kultfigur, inte än i varje fall.

Jörn Donner. Foto: Förlaget/Niklas Sandström.

Efter att ha mottagit det ”omöjliga uppdraget” att skriva om Jörn Donner och efter att läst mycket *om* Jörn Donner är det några nyckelord som har trätt fram.

Skriva, älska, filma – är orden jag ser. Helsingfors, Berlin, Bromarv, Norra Kajen, fiske, kroppen är några till. Skriva måste få komma först.

Författardebuten skedde tidigt, genombrottet kom samma år som han tog sin fil.mag från Helsingfors universitet, 1958. Då var han 25 år och boken var ”Rapport från Berlin”. Han var 86 år då ”Sista striden” utgavs. Året innan ”Sista striden” utkom brevboken tillsammans men yngsta sonen Rafael, som Donner kallade Rudolf, också det sonens namn.

Donner skrev in i det sista, står som medförfattare till Kasper Kepsus bok, där sonen Rafael slutförde Jörns insats, ”Huset vid Kajen”. Den boken handlar om huset som Jörn Donners farfar senator Otto Donner lät bygga i slutet av 1800-talet, och via huset handlar boken också om Finlands historia.

Donners författarskap löper som i flera parallella trådar, i olika genrer. Romanerna om den finlandssvenska industrisläkten Anders är en. Reseskildringarna och rapporterna en annan, brevböcker har det också blivit många av. Det finns ofantliga mängder med texter *om* Donner, inte minst på finska. Kort efter Donners död utkom boken ”Jörn Donner, kuinka te kehtaatte” av Kai Ekholm. Boken är en storsäljare och i landets bibliotek är köerna långa, ännu hösten 2020.

När den kända kritikern Pekka Tarkka analyserade Donner 20 år tidigare (2000) menade han att Jörn Donner hittade sin litterära stil när han skrev rapporter från Europa under kalla krigets tid. Också det är talande, vilka andra författare som skrev under kalla krigets tid utkom också under 2010-talet?

Jörn Donner har själv beskrivit hur han som ung drömde om att bli upptäcktsresande och journalist. I en Studio Generalia-föreläsning hösten 1990 vid Joensuu universitet berättar han om ett brev han som barn skrev till sin mamma. Det var krigstid och familjen, mor och fem barn, bodde inte alla på samma adress. Pappans (Kai Donner, som dog då Jörn Donner var två år gammal) Sibirien-resor inspirerade.

Det här återges i boken "Miten kirjani ovat syntyneet", redigerad av Ritva Haavikko, boken är en sammanställning av föreläsningsserien där författare berättade om sitt författarskap. "Böcker föds inte. Man förlöser dem" ska Donner ha inlett sitt anförande, där han betonar sittfläskets betydelse i författarskapet. Det här med sittfläsk och självdisciplin är något som återkommer i många intervjuer. "Miten kirjani..." förmedlar också en annan detalj som återkommer i andra intervjuer: Fisket som en viktig hobby, ett livselixir. "Fisket fyller två behov, fysisk aktivitet och att få vara ensam" är hans egna ord i "Minun kirjani". I "Sista striden" spelar fisket också en viktig roll.

Som barn vistades Jörn Donner tidvis i familjens sommarhus i Bromarv, det lilla samhälle i västra Nyland där han också kom att delvis bo – parallellt med Helsingfors – under den senare delen av sitt liv. Som barn eller ung vistades han också hos Signe och Birger Sjöblom i Bromarv, och Birger ska ha haft för vana att väcka gossen vid 5-snåret de morgnar de skulle ut i fisket.

Det här berättar Donner om i "Livsbilder", som utkom 2004. I "Livsbilder" återkommer han till en annan viktig ort i hans liv, Berlin. Om Berlin skriver Donner: "den är den enda stad där jag kunde tänka mig att permanent bosätta mig" vid sidan om Helsingfors. Att han skriver så kan kännas som en provokation mot Stockholm, där han också bott. "Livsbilder" tillkom på basis av oanvända anteckningar för en annan bok. Det känns talande för Donners författarskap. Till och med det som blev spillet av en egentlig bok blev en intressant bok!

Den "egentliga" boken för vilken anteckningar skrevs, var i det här fallet "Att leva är att dö". Det är en brevbok med författarna ärkebiskop emeritus John Vikström och Jörn Donner. Brevväxlingen pågick åren 2000–2001 och boken som utkom 2002 har underrubriken "Ett samtal om livets mening".

Båda samhällspåverkarna födda i början 1930-talet hade kring millennieskiftet diagnosticerats med cancer. Idén till brevväxlingen var Donners. Författarna beskrivs i förordet som mycket olika varandra, men med mycket gemensamt. De skriver med stor respekt för varandra, "om de stora frågorna i

livet och inför döden, om engagemang i samtidens frågor”. Så beskriver förlaget boken, en av de böcker i Donners stora produktion man gärna lyfter fram.

Brevväxlingen med John Vikström beskriver Donner själv i sitt bidrag till ”Cameo”, en jubileumsbok till filosofen Esa Saarins 50-årsdag. Enligt Donner ville inte Vikström riktigt diskutera frågan om livets mening. En – igen något provokativ – Donner skriver: ”Inget annat än livet är värt att leva. I övrigt är det tomt. Helt tomt. En tom himmel. Men för den som tror på Gud ser det fint ut”.

I sitt sista brev i brevväxlingen med Vikström hänvisar Donner till Thomas Mann och tanken att ordet *förstå* används för att förstå de som resonerar annorlunda än en själv. Då, menar Donner, kanske han själv och Vikström kunde ”agree to disagree”, om att ”det hela ändå tjänar samma mål, människans strävan att leva ett så fruktbart och ärligt liv som möjligt, i hänsyn och i kärlek”.

Bokens allra sista brev är John Vikströms svar, med rubriken Vägen, vandringsen och målet. Brevet avslutas med två satser, av vilka den första blev bokens titel: Att leva är att dö.

Vikström hänvisar också till Mann, och satsen som följer är: Att dö är att leva. Att Donner inte ville underteckna en sådan slutsats kan anas när man läser ”Sista striden”.

Efter utgivningen 2002, minns John Vikström, hade Donner gärna gjort en uppföljare till brevboken, men Vikström avböjde. De blev hur som helst goda vänner efter sin brevväxling, en vänskap som de fortsatte att upprätthålla. ”Jag läste en gång en intervju med Jörn där han fick frågan om vem han skulle ta med sig om han hamnade på en öde ö, och då nämnde han mig, det värmdes” säger John Vikström som erinrar sig en tankfull, respektfull, och nästan blyg Donner. ”En helt annan person än offentlighetens Jörn Donner”.

När Donners författarkollega och en annan av vännerna – det är knappast så många som skulle våga kalla sig så – Johan Bargum i en direktsändning, dagen då Jörn Donners död har offentliggjorts, tillfrågas om vilka av Donners böcker han skulle lyfta fram nämner Bargum spontant två: ”Far och son”, för vilken Donner fick Finlandiapriset 1995, och ”Sista striden”.

”Far och son” ingår i romanserien om industrisläkten Anders. Många har sökt paralleller mellan romangestalten Jakob i den serien, och författaren själv. I brevboken *Rockad* (1986) sker det också. Det är en brevväxling där man får intrycket att Donner något motvilligt har gått med på bokens upplägg och att brevväxla med Trygve Söderling. Här skriver Söderling: ”Den unga Jörn har ju faktiskt fått en viss objektiv existens i samtiden – som Jakob i dina romaner”. Men Donner biter tillbaka, skriver om hur han får svara på anklagelser om än det ena, än det andra.

I "Livsbilder", nästan 20 år senare, ger Donner ett svar på alter ego-frågorna så här: "Som författare kan jag inte påstå att jag skulle ha presterat ett riktigt alter ego, en person som är jag, men det finns drag av mig i flera av mina romangestalter, också de kvinnliga. Jag är ett mosaikgolv i mina böcker".

Det här mosaikgolvet med många mönster eller färger gick igen också i politiken.

I sitt första politiska uppdrag var han DFFF:are (Demokratiska förbundet för Finlands folk), invald i Helsingfors stadsfullmäktige från yttervästern i dåtida Finland. När han flera år senare ställde upp i riksdagsval var det för Svenska Folkpartiet (SFP), och han blev riksdagsledamot i två perioder, 1987–1995. 1994 var det presidentval och Donner ställde upp som elektor för Martti Ahtisaari, Socialdemokraterna. För SDP valdes Donner sedan in i EU-parlamentet, där han satt 1996–99. Däremellan hann Ahtisaari utnämna honom till generalkonsul i Los Angeles, åren 1995–96 tillbringades i LA.

2007 blev det en comeback i riksdagen för SFP, han kom in som ersättare för Eva Biaudet. Egentligen hade han ställt upp som obunden på SFP-listan i riksdagsvalet 2003 med förhoppningen om en kulturministerpost, men den lyckades SFP inte få. En ny ersättarperiod i riksdagen blev det ännu 2013–2014, då för Astrid Thors. Han var då som 80-åring den äldsta riksdagsledamoten i Finlands riksdag.

Det som bidrog till vad han själv har kallat distans till politiken samtidigt som han var mitt inne i den, var att politiken aldrig var det primära yrkesvalet.

Men riksdagen är, skriver Donner, trots allt en "organiserad skyddad arbetsplats". Sina träffande, socialliberala budskap, gärna provokativa, odlade han också i sitt författarskap: "Är det ingen som mår illa eller är deprimerad i dessa tider? Knappast någon, utom en del av de arbetslösa, många äldre sjuka, hemlösa, drogmissbrukare. Men man behöver inte bry sig om dem i politikens maktspel och i företagsledningen" ("Livsbilder").

Donner var gift tre gånger, och var pappa till sex barn. Han fick fem söner och en dotter, med fyra kvinnor. Han var gift med tre av dem, medan Otto Gabrielsson var utomäktenskaplig och för den breda allmänheten, åtminstone i Finland, länge helt okänd. I "Mammuten" finns en passus där Donner skriver om hur tillfälligheter har lett till misstag, med hänvisning till sin 1981 födda dotter (hon dog 2019) och sonen Otto. Otto Gabrielsson gick över den finländska nyhetströskeln i och med "Mammuten", men gjorde ett ännu större kliv då han blev intervjuad i *Suomen Kuvalehti* (19/2020) med anledning av sin bittra uppgörelse med fadern i boken "Vildhavre, Sista brevet till pappa". Det brevet hann inte fram. I Rafael och Jörn Donners brevbok funderar yngsta sonen Rafael så här "Jag vet faktiskt inte, föranleder biologiska band ett ansvar. Och vilket är i så fall ditt?" Rafael Donner dömer inte, han analyserar, filosoferar. Och går på systemens begravning tillsammans med Otto.

Jörn Donners äkta hälfter var Inga Britt Wiik (1954–62), Jeanette Donner (1974–1988) och Bitte Westerlund (1995–2020), med vilken han blev sambo 1988 och som är mor till de två yngsta sönerna. De gifte sig innan flytten till Kalifornien 1995, ”då Utrikesministeriet vägrade betala extra ersättning för medföljande sambo” skriver Donner i "Mammuten". Praxisen har senare ändrats.

Konsul i Los Angeles, det låter som ett drömmuppdrag för Donner. Filmkarriären vävdes in i författarrollen, framförallt under 1960–1980-talen. Som regissör fick Donner en flygande start då den första spelfilmen han regisserade, ”En söndag i september” med Harriet Andersson vann pris i Venedig, 1963. Vd för Svenska Filminstitutet var han 1978–1982. Det var i egenskap av producent för den av Ingmar Bergman regisserade ”Fanny och Alexander” (1982) han fick Oscarstatyetten, som fortfarande är Finlands enda. I Finland lyfts Donner fram som en av grundarna till filmarkivet, och han var i tre omgångar styrelseordförande i Finlands filmstiftelse. I egna produktionsbolaget JD Productions gjorde han flera filmer tillsammans med Arno Carlstedt. Carlstedt var producent bland annat till Donners filmer ”Sixtynine69” och ”Kvinnobilder” (Naistenkuvia 1970) som väckte mycket uppståndelse för sina erotiska scener.

”Tydligt tycks jag ha någon förmåga att utan att önska det vara förargelseväckande” sa Jörn Donner i en tv-intervju 1970, då en censur av filmen ”Kvinnobilder” diskuterades. Filmen ansågs för vågad. Med fyra röster mot fyra blev den befriad från totalförbud, men den måste klippas om och en straffskatt utfärdades. Den blev sedan årets näst mest sedda film.

I boken ”AC – takapirujen kungas” får man intrycket av att samarbetet med Carlstedt inte var så roligt, eller så är det bara en bitter Carlstedt som lägger ut texten för sin biografiredaktör. Carlstedt: ”Inte är han (JD) någon Ingmar Bergman, har han gjort en enda riktigt lyckad film?” Å andra sidan berättar Carlstedt om hur mycket roligt de hade tillsammans, om hysteriska irrfärder eller resor i Europa och gemensamma, storstilade projekt – av vilka en del rann ut i sanden, som nyfilmatiseringen av ”Okänd soldat”.

Att skriva om Jörn Donner ger möjligheter till väldigt många infallsvinklar. Att faktiskt beskriva Jörn Donner är en match. Han verkar ha varit så många, så mycket.

Sonen Rafael skriver i ett av sina brev till fadern (”Brev mellan far och son”) så här: ”Det var kanske det du försökte säga med din film om Armi Ratia – att en människa bara är en tolkning, att dessa tolkningar aldrig är fulländade, utan bara versioner av en sanning som inte går att fastställa”.

Det låter som en tanke att köpa rakt av. Det här var en tolkning, en av många möjliga.

Kult – som Pär Stenbäck befarade eller önskade – blir Jörn Donner kanske när det utöver dokumentärer och böcker börjar tryckas t-skjortor och te-muggar med hans avbild...

Man kan nästan höra Donner fnysa åt idén, men den kunde ha roat honom också. Kanske han skulle plocka fram någon lättklädd bild från 1970 och säga: Vad fan, tryck upp den!

Källor:

Yle.fi, *Yle arenan*: Jörn Donner intervjuad om filmen *Kvinnobilder* 24.1.1970.

Rockad, Fyra generationsmöten, en brevbok. Boklaget, Helsingfors, 1986.

Miten kirjani ovat syntyneet, red. Ritva Haavikko. WSOY, 1991.

Suomalaisia nykykirjailijoita. Pekka Tarkka, WSOY, 2000.

Jörn Donner & John Vikström. *Att leva är att dö*. Fontana Media, 2002.

Cameo, Jubileumsbok till Esa Saarinens 50-årsdag, red. Sebastian Slotte & Sevi Silpola. WSOY, 2003.

Jörn Donner. *Livsbilder*. Söderströms, 2004.

AC - takapirujen kuningas. Arno Carlstedt & Kimmo Miettinen. Liike, 2009.

Jörn Donner. *Mammuten*. Schildts & Söderströms, 2012.

Rafael & Jörn Donner. *Innan du försvinner, Brev mellan son och far*. Förlaget, 2018.

Jörn Donner. *Sista striden*. Förlaget, 2019.

Otto Gabrielsson. *Vildhavre, Sista brevet till pappa*. Schildts & Söderströms, 2020.

Förlaget.com: Förlaget sörjer Jörn Donner, minnesord 30.1.2020.

Yle.fi, *Yle arenan*: Yle.live, Så minns vi Jörn Donner, 30.1.2020.

”Isä kuitenkin”, Wilhelmiina Palonens intervju med Otto Gabrielsson, *Suomen Kuvalehti*, 8.5.2020.

Telefonintervju med ärkebiskop emeritus John Vikström, bosatt i Åbo, 23 oktober 2020.

NT-INTERVJUN

UTMANING ATT VISA DEN BÄSTA KONSTEN PÅ ETT HÅLLBART SÄTT

Samtal med Gitte Ørskou,
museichef på Moderna Museet i Stockholm

Foto: Moderna Museet/
Albin Dahlström

Gitte Ørskou

Hösten 2019 tillträdde konsthistorikern och kuratorn Gitte Ørskou, Danmark som överintendent och museichef på Moderna Museet i Stockholm. Hon kom närmast från uppdraget som chef för Kunsten Museum of Modern Art i Aalborg, där hon varit sedan 2009.

Till följd av coronapandemin har Moderna Museet varit stängt i två omgångar under Gitte Ørskous första år. Om vad detta inneburit, vilka planer hon har för museet och om det är någon skillnad på att kurerat utställningar i Danmark och Sverige, berättar hon bl.a. i denna intervju.

Lena Wiklund, huvudredaktör för *Nordisk Tidskrift*, har intervjuat.

Du är född 1971 i Frejlev i Aalborgs kommun. Hur var din uppväxt och skolåren? När startade ditt konstintresse?

– Jag växte upp i norra delen av Danmark och hade en mycket trygg och traditionell uppväxt i en familj med mor, far och två barn, gick i skolan och spelade badminton. Jag var tidigt intresserad av att teckna och uttrycka mig kreativt, var duktig i ämnet bild i skolan. Även om mina föräldrar inte var särskilt konstintresserade så var det under den här tiden som mitt konstintresse väcktes. När jag sedan började på ett gymnasium i Aalborg med fokus på ämnet bild och bildteori och som hade en experimentell inriktning, så växte mitt konstintresse på allvar.

Du studerade konsthistoria på Aarhus universitet, med en mag.art 2000. Hur påverkade utbildningsåren dig?

– Det är nog alltid lite av en slump vad man väljer för utbildning. Ett tag var jag inne på att bli journalist. Men så hade jag en käraste som skulle studera statsvetenskap i Aarhus och jag ville åka med honom dit. Där fanns en utbildning med inriktning på kulturarbete där man innan skulle ha studerat två år på konsthistoria eller litteraturvetenskap. Jag började på konsthistoria, och kom att bli kvar där och läste vidare till en mag.art som är en sexårig utbildning inom konsthistoria och museiforskning. Vid den här tiden började jag också att skriva om konst i tidningar och att arbeta på konstmuseum där jag kurerade små utställningar. Jag kom till insikten att det var i konstvärlden jag ville vara.

2001-2009 var du kurator och sedan chefskurator vid ARoS Aarhus Kunstmuseum. Vilka var de viktigaste erfarenheterna från de åren?

– Under tiden jag var på museet flyttade vi från ett litet konstmuseum till ett mycket större, med mycket höga ambitioner. Museets chef Jens Erik Sørensen var mycket målmedveten och bjöd in de största konstnärerna. Så när vi kom till det större konstmuseet hade jag möjlighet att kurera konstnärer från hela världen och arbeta i en mycket internationell miljö. Museet hade också ett väldigt starkt publikfokus med en inställning att man gör utställningar för publiken. Så min övergripande erfarenhet från den tiden var att jag lärde mig att ”man kan vad man vill”.

Du kommer närmast från uppdraget som chef för Kunsten Museum of Modern Art Aalborg där du var i tio år. Vad präglade arbetet under de åren?

– Det är min barndoms museum som jag kom tillbaka till. Det är ett fantastiskt vackert museum ritat av den finländske arkitekten Alvar Aalto. Museet har en intressant och fin internationell samling, en av de bästa i Danmark. Samlingen omfattar flera av de konstnärer som finns på konstmuseet Louisiana, och har en av de största samlingarna av Cobra konst med konstnärer som danske Asger Jorn till exempel. Under min tid där genomgick museet en stor renovering på ca 150 miljoner danska kronor, det blev en revitalisering med extra utställningsplats, plats för barn med mera. Museet skulle vara mycket internationellt och ambitiöst. Då museet var stängt under 1,5 år såg vi varandra i ögonen och konstaterade att ”vi är hemlösa, utan byggnad”. Vi tog då fram utställningar för olika andra sammanhang som konstvisningar i privata hem och på musikfestivaler, tv-program med konstförmedling. Detta skapade en ny energi och satte ljus på sättet att tala om konst. Vi upplevde att det blev en naturligare relation till konst, det kan vara en tröskel att gå till konstmuseum. Dessa erfarenheter tog vi med hem till museet och återöppningen som var för fem år sedan.

Du har också haft flera förtroendeuppdrag, bland annat som ordförande för Statens Kunstfond i Danmark. Vilken betydelse har det haft?

– Fonden har regeringens uppdrag att fördela cirka 500 miljoner danska kronor till konst. Jag satt i fonden i fyra år, läste många ansökningar och deltog i det offentliga samtalet, debatterade och kommenterade i media. Jag var med i diskussionen om varför konsten är viktig i ett samhälle. Många människor har starka känslor för att man delar ut så mycket pengar till konst framför till exempel sjukvård. Det är viktigt med en politisk dialog om värdet av att stödja den fria konsten som också kan vara kritisk.

Moderna Museet i Stockholm ligger på Skeppsholmen i en byggnad ritad av den spanske arkitekten Rafael Moneo och invigd 1998. Foto: Moderna Museet/Åsa Lundén.

Från den 1 september 2019 är du överintendent och museichef på Moderna Museet i Stockholm. Hur resonerade du när du tackade ja till uppdraget?

– För mig har Moderna Museet alltid varit en stor inspirationskälla, ända sedan jag studerade konsthistoria. Där såg jag bilder från museet i Stockholm som tidigt bjöd in konstnärer från hela världen och grundlade den samling museet har idag. Moderna Museet är mitt drömmuseum och det har en underbar samling. Jag resonerade som så att jag inte ville ta bort något från Moderna Museet, jag ville lägga till något. Det betyder att museet ska fortsätta att arbeta i andan med hög kvalitet och hög internationell nivå. Det jag vill lägga till är ett starkare publikfokus. Det finns fortfarande trösklar för många människor i Sverige att gå på konstmuseum. Hur kan Moderna Museet vara hela Sveriges, och hela Nordens, museum? Vi ska ställa oss frågan inte bara vad vi visar, utan också för vem vi visar konsten. Jag ville ta med till Moderna Museet att det inte är någon motsättning mellan att visa konst av hög kvalitet och samtidigt vilja nå en stor och bred publik.

Vilken betydelse har Moderna Museet i den svenska och nordiska konstvärlden?

– Moderna Museet har en stor betydelse för att det har en samling av hög kvalitet med huvudverk av konstnärer som till exempel Pablo Picasso och Marcel Duchamp. Museet har också inspirerat andra med sin experimentlusta som grundlades på 1960-talet och som man har haft med sig sedan dess. Ett exempel från 1960-talet är ett ikoniskt fotografi på Sveriges dåvarande utbildningsminister, senare statsminister Olof Palme, som hoppar ner i en mjuk konstinstitution av danske konstnären Palle Nielsen. Denna experimentlusta hos Moderna Museet har bidragit till att bryta ner gränser och också påverka andra konstmuseer i Norden.

Hur ser du på din chefsuppgift och samarbetet med övrig personal på museet? Vad är skillnaden mellan dansk och svensk mentalitet när det gäller museiledning?

– Min uppgift är att bidra till att skapa ett museum som är stimulerande för publiken, men också en arbetsplats som är stimulerande för medarbetarna. Jag ska befrämja deras kreativitet och ge dem förtroende. Jag har varit tydlig med min vision att museet ska vara levande och dynamiskt, en stimulerande mötesplats som engagerar människor. Vi ska vara djärva, visa nya perspektiv och ha en ledande position i konstvärlden. Däremot är min roll inte alltid att gå in i detaljer, där ska jag lyssna på medarbetarna, vad är deras erfarenhet, vad fungerar för dem? Jag uppfattar att något som skiljer dansk och svensk ledningsmentalitet är att det svenska systemet är mer hierarkiskt. I Danmark är chef och medarbetare mer på samma nivå, man kan lättare gå till chefen och säga sin mening, och chefen äter i personalmatsalen.

Hur vill du att utställningsprogrammet ska se ut framöver, till exempel i förhållandet mellan svensk, nordisk och konst från övriga världen?

– Vi har ett starkt program som oavsett om det är svensk, nordisk eller konst från övriga världen ska vara på en hög nivå, det ska vara den bästa

I den permanenta samlingen finns svenska konstnären Sigrid Hjerténs (1885–1948) Ateljéinteriör, 1916. Foto: Moderna Museet/Albin Dahlström.

konsten som vi visar. Nationell tillhörighet är av underordnad betydelse, det är innehållet i utställningarna som ska avgöra. Den danska konstnären Lea Porsager som vi har en utställning i museet med nu, är till exempel i mina ögon inte bara en nordisk konstnär, utan internationell. Ett annat exempel är den dansk-isländske konstnären Olafur Eliasson, som vi hade på museet för ett par år sedan, han är inte bara nordisk utan har hela världen som sin arbetsplats. Moderna Museet är Sveriges största museum för modern svensk konst. 2021 har regeringen gett oss 25 miljoner att köpa in svensk konst för under coronapandemin. Det betyder att det under året kommer att bli ett starkt fokus på det svenska.

Vad är skillnaden mellan dansk och svensk mentalitet när det gäller att kurera utställningar?

– Jag upplever inte att det är några större olikheter. Men en skillnad jag tyckt mig se är att svenska kuratorer oftare utgår från mer övergripande samhällsrelevanta frågor i sina utställningar. Det var till exempel nyligen en utställning på Malmö Konstmuseum om migration, och på Bonniers Konsthall har man haft en utställning om sorgearbete. Danska kuratorer är kanske mer orienterade mot enskilda konstnärskap.

Hur ser du på balansen mellan kvinnliga och manliga konstnärer i utställningarna?

– Det är en intressant fråga och den har varit och är mycket diskuterad i Danmark. I Sverige har diskussionen lugnat ner sig mer och man har varit bättre på att lyfta fram kvinnliga konstnärer i praktiken. Jag upplever att det generellt är ett stort intresse för kvinnliga konstnärer, särskilt historiskt. Till exempel har svenska konstnären Hilma af Klint som nu finns på Moderna Museet i Malmö, blivit mycket populär. Hon var en konstnär som i sin samtid över huvud taget inte blev utställd. Och när Hilma af Klint visades häromåret på Guggenheim Museum i New York så slog man besöksrekord. När jag nu får inbjudningar till samarbeten från andra museer så handlar det ofta om kvinnliga konstnärer. Man letar efter de kvinnliga konstnärer som varit bortglömda. Intresset är stort också internationellt. I Moderna Museets samlingspresentation har vi ungefär hälften kvinnliga konstnärer. Vi har också ett särskilt utställningsrum som heter ”Ett eget rum” där bara kvinnliga konstnärer presenteras. Vi upplever att publiken har ett djupt intresse för kvinnliga konstnärers berättelser, som till exempel svenska konstnären Lena Cronqvists gestaltningar av barn. Men i Moderna Museets samling som helhet är det alltså jämt en stor övervikt av manliga konstnärer.

Vilken publik vill du att museet ska dra till sig?

– Jag vill att vår publik ska vara bred och differentierad. Alla ska känna att det finns något för dem på Moderna Museet. Ingen ska känna sig utesluten och vi ska inte rikta oss till en särskild publik. Vi ska locka till oss olika grupper, unga, barnfamiljer, kunniga inom konst. Vi har plats, vi är en stor institution med mycket ”muskler” och har ett ansvar att kommunicera även med dem som inte är vana att gå på konstmuseum. Vi ska vara medvetna om vem som kommer till oss, och vem som inte kommer. Därför prioriterar vi också publikundersökningar högt. Vi ska ta reda på vem vi inte når, och hur vi ska få dem med oss.

Museet har varit stängt i omgångar pga. coronapandemin. Vilka konsekvenser har det på kort och lång sikt för museet?

– Moderna Museet har varit stängt i två omgångar. Det var lite lugnare under första nedstängningen då vi kunde göra mycket arbete digitalt. Under den andra har det varit svårare eftersom vi som statlig myndighet måste säkra att så få medarbetare som möjligt arbetar på plats på museet. Jag väljer att betrakta situationen positivt och se vad vi kan lära av rådande förhållanden. Museets uppdrag enligt regleringsbrevet från regeringen är att samla, bevara, visa och förmedla konst. Vi har lärt oss att vara ”snabba på bollen” och anpassa oss efter omständigheterna. Vi har själva tagit täten även om vi är nedstängda. Vi har lärt oss att arbeta mer flexibelt, tidigare hade vi 3-4 års framförhållning i planeringen. Vi har med den digitala förmedlingen kommit ut till en helt ny, större publik. Vi använder sociala media, har haft frågesport på Instagram, vi har skapat filmer om konstnärskap, vi har soffvisningar och funktionen ”Sök i samlingen” på hemsidan för att se museets verk, vi har arrangerat utomhusaktiviteter för barn och familjer.

– Vi är nu i en situation att det inte går att ha museet stängt längre. Det är fel signal i Sverige att butiker och restauranger är öppna men inte kulturinstitutioner. Man kan inte ta bort kultur från ett samhälle så länge som vi har gjort nu. Planen är att vi öppnar museet i slutet av mars, men självklart på ett säkert och tryggt sätt, både för besökare och personal.

Hur ser samarbetet ut med andra konstmuseer i Norden?

– Under coronapandemin har vi haft regelbundna möten med chefer för alla de nordiska statliga konstmuseerna. Det är digitala möten som äger rum ungefär varannan månad där vi talar om coronasituationen men också om många andra saker. Jag ser en stor potential för att fortsätta att utveckla det. När vi får en lånförfrågan så ser vi också extra positivt på det, vi statliga museer har ett större ansvar för att våra samlingar kommer ut i Norden. Vi diskuterar också utställningssamarbete.

2009 öppnade Moderna Museet i Malmö. Hur ser samarbetet ut mellan museet i Stockholm och Malmö?

– Vi definierar oss som ett museum. En följd av coronapandemin har varit att vi träffas mycket mer digitalt. Jag har inte varit i Malmö sedan i somras pga pandemin. Vi har avstämningar och diskussioner om hur Moderna Museets samlingar ska synliggöras i Malmö. Men museet i Malmö har också sin egen anda till exempel med förmedlingsverksamhet i skolor. Vi gör inte allt på samma sätt, utan anpassar oss till situationen.

Moderna Museet i Malmö utställning 4.4 2020 – 11.4 2021 med svenska konstnären Hilma af Klint, *De tio största, nr 3, Ynglingaåldern*, 1907
© Stiftelsen Hilma af Klints Verk.

Vilken är den största utmaningen för konstmuseer i Norden idag?

– Det kommer bli efterverkningar av coronakrisen, också ekonomiskt. Moderna Museet har gratis entré till de permanenta samlingarna och vi är inte lika drabbade ekonomiskt som många andra. Museer i Danmark till exempel har förlorat miljontals kronor. Moderna museet har också förlorat pengar men inte på samma nivå.

– Hållbar utveckling och klimatfrågan är en annan utmaning. Konstverksamheten har dyra transporter som är klimatbelastande. Och när man river utställningar som man byggt upp så slängs i regel materialet efteråt. Frågan är hur vi kan agera mer ansvarsfullt klimatmässigt. Jag tror Norden kan ha en särställning i klimatfrågan, vi lever i ”Greta Thunberg land” och har en bred medvetenhet om hållbarhetsfrågor. Jag tror nordiska museer kan vara förebilder att visa den bästa konsten till flest möjliga människor på ett hållbart sätt.

Ditt nuvarande förordnande sträcker sig fram till 2025. Vad vill du att Moderna Museet ska ha uppnått då?

– Jag vill att Moderna Museet ska vara ett museum som engagerar människor. Jag önskar också att museet ska vara en helhetsupplevelse och en mötesplats. Jag vill att vi är en plats för debatt och dialog. Vi ska inte bara spegla samhället, vi ska också vara drivande för att ta upp de viktiga samhällsfrågorna. Jag ser framför mig att vi förvärvar betydande konstverk till samlingen och bjuder in konstnärer att arbeta på plats och skapa verk, också utomhus. Jag vill att museet tar ett samhällsansvar och arbetar utifrån hållbarhetsprinciper. Det har också varit en stor upplevelse för mig att ta del av museets underbara svenska samling, den vill jag ska ha en stark och tydlig plats på Moderna Museet.

Lena Wiklund

FÖR EGEN RÄKNING

FÖRSVAR- OCH SÄKERHETSSAMARBETE I NORDEN OCH DESS NÄROMRÅDEN – VISIONER ELLER REALITET?

Björn von Sydow

Nu mera finns en meningsfull samverkan i Norden och dess närområde kring försvars- och säkerhetspolitik. För de nordiska länderna är dessa samarbeten mer utvecklade än vad de kanske någonsin varit.

Björn von Sydow är ordförande i LF huvudstyrelse. Han är docent i statsvetenskap och var riksdagsledamot (S) 1995-2018. Han var handelsminister 1996-1997, försvarsminister 1997-2002 och talman i Sveriges riksdag 2002-2006. Han var ordförande i Försvarsberedningen 2017-2019 och är ordförande i styrelsen för Totalförsvarets forskningsinstitut.

Världen under kalla krigets tid – 1946-1989 – dominerades av motsättningen mellan Förenta Staterna och västmakterna mot Sovjetunionen och dess lydstat. Avkolonialiseringen i Asien och Afrika och det kommunistiska Kina var som en underström för oss i Norden, men här var gränsen mellan demokrati och kommunistdiktaturerna en direkt realitet.

I Norden började man omkring 1960 tala om ”den nordiska balansen”. Från Finland i öster med den direkta gränsen till det farliga Sovjet via Sveriges alliansfrihet i fred, till Norge, Danmark och Island i hägnet av USA och Atlantpakten. Tiden under kalla kriget hade många facetter som i mycket var hemliga. Så t.ex Sveriges samarbete med USA.

Öppenheten ökar

Tiden efter kalla kriget blev i en viktig aspekt något nytt – mer av öppenhet.

Här kom också det mellannordiska samarbetet upp. Det blev möjligt att diskutera och samarbeta öppet i Nordiska rådet och om försvarspolitik.

Jag menar att vi har kommit ganska långt i detta, ja till och med att det försvarsmässiga samarbetet går bra på, medan det övriga traditionella samarbetet mellan de nordiska länderna snarast gått tillbaka i viktiga delar. Jag tänker på invandringen, kriminaliteten och nu senast coronahanteringen. Det har begränsat den fria rörligheten över gränserna oss emellan liksom arbetsmarknaden. Kanske också öppnat för negativa attityder till grannarna.

I säkerhets- och försvarspolitiken kan man kanske fortfarande se ett drag av ”den nordiska balansen”, men väsentligt mer västbetonad.

Finland har frigjort sig från de avtalsmässiga bindningarna till Sovjetunionen och dess återskapade grund – Ryssland. Finland är fullödig medlem i EU inklusive Euron och säger sig kunna välja ett medlemskap i Nato, där man är Partner. Det finska försvaret förblir i första hand ett territorialförsvaret.

Sverige är inte medlem i Nato men i Partnerskapet och med i EU, utom i Euron, och omfattas, liksom Finland av EU:s gemensamma säkerhets- och försvarspolitik. En solidaritetslinje gäller. Försvarsmakten är igen inriktad på territorialförsvaret, men internationella operationer står kvar.

Norge har fokuserat sitt försvar till Nordnorge och Arktis. Natomedlemskapet har också inneburit amerikanska förband och förråd i Norge, men man deltar också i bl.a. Natos internationella operationer.

Danmark har kraftsamlat det militära försvaret för att delta i ofta svåra internationella operationer med USA och Storbritannien; med Nato som huvudsaklig ram. På senare tid har ökad uppmärksamhet visats ett territoriellt perspektiv.

Island har som medlem i Nato men utan egna nationella förband haft svåra förhandlingar med USA om dess närvaro på Island. De europeiska länderna övervakar luftrummet.

Nato- och EU-utvidgningen

Nato och EU har utvidgats under åren som gått sedan mitten på 1990-talet. I norra Europa blev DDR en del av Förbundsrepubliken Tyskland 1991 och därmed medlem i Nato och EU. Polen blev medlem i Nato 1999 och EU 2004. Estland, Lettland och Litauen blev medlemmar i både Nato och EU 2004. För de baltiska länderna driver Nato sedan flera år både en luftövervakning och *Enhanced Forward Presence*, Natoförband på marken som syftar till att avskräcka Ryssland från angrepp.

För Danmark, Sverige och Finland betydde dessa geopolitiska förändringar en enorm säkerhetspolitisk förändring till det bättre och försvaret minskades kraftigt i särskilt Danmark och Sverige.

I Ryssland gick president Boris Jeltsins regim över i Vladimir Putins 2000. De första fem-sex åren tedde det sig som utan risker, men successivt och från Georgien-kriget 2008 och till de ryska angreppen 2014 i Krim och östra Ukraina, som fortfarande pågår, har motsättningarna och hoten från förut kommit fram igen. Den ryska offentliga makten har centraliserats till president Putin och hans maktåtertagande militärpolitiska strategi.

Totalförsvar igen

Den svenska försvarspolitikerna har lagts om fr.o.m 2015. I den senaste försvarspolitiska propositionen, ”Totalförsvaret 2021-2025”, som nästan helt bygger på Försvarsberedningens två rapporter ”Motståndskraft” 2017 och ”Värnkraft” 2019¹ utgår regering och riksdag från att det vid en större konflikt i norra Europa inte kan uteslutas att Sverige angrips. Regeringen skriver: ”Det är avgörande att Sverige kan ta emot och ge militärt och civilt stöd. På så sätt skapas en reell möjlighet att agera tillsammans och samordnat i händelse av kris eller krig. Planering bör därför, så långt det är möjligt inom ramen för vår solidariska säkerhetspolitik, göras tillsammans med andra. Detta gäller för totalförsvaret i sin helhet. Denna planering och samordning kan genomföras i ett antal steg, där aktiviteterna efter hand blir allt mer komplexa och koordinerade. Regeringen anser, i likhet med vad Försvarsberedningen föreslår, att Sverige ska fortsätta arbetet med gemensam operationsplanläggning med Finland samt samordna den nationella operationsplaneringen med Danmark, Norge, Storbritannien, USA och Nato. Denna planering behöver också beakta hur civila aktörer involveras och påverkas.”²

Detta är den konkreta summeringen av det militärpolitiska läget i Norden och dess närområde och inriktningen av vår svenska försvars- och säkerhetsplanering. Den bygger på att utsikterna för att en mindre stat ska kunna motstå en militär stormakt är obefintlig i det långa loppet. Det gäller även om mindre stater gör motstånd gemensamt, men utan en annan stormakts stöd.

Finland och Sverige

Det finsk-svenska försvarssamarbetet har fördjupats 2016-2020 och omfattar planering för fred, kris och krig. Nyligen har båda länderna också slutit avtal med Norge om en liknande utveckling länderna emellan. Detta är mot bakgrund av de västliga förbindelserna. Regeringen anser att vi bör verka för ett fördjupat försvarssamarbete också med Danmark.

I samband med behandlingen av regeringens totalförsvarsproposition i höstas, uttalade majoriteten, M, SD, C, L KD, i sammansatta utrikes- och försvarsutskottet och i kammaren att Sverige, i likhet med Finland, bör uttala en tydlig Natooption i sin säkerhetspolitiska linje. Denna option innebär att Sverige upprätthåller möjligheten att söka medlemskap i Nato och noggrant ger akt på förändringar i den internationella säkerhetspolitiska miljön.

”Ett väl fungerande partnerskap med Nato och en hög grad av militär samverkansförmåga är därför av stor vikt. Utskottet anser vidare att Sverige, liksom Finland, bör försäkra sig om att inga praktiska hinder ska uppstå vid en eventuell anslutning till Nato. När försvarsförmågan utvecklas bör Sverige beakta försvarssamarbetets möjligheter och internationella kompatibilitet.

En svensk Natooption skulle enligt utskottets uppfattning bidra till att stärka – inte försvaga – Finlands option. Genom stärkt gemensam säkerhet med Finland höjer vi trösklarna för en angripare.’’

Regeringspartierna S och MP samt V röstade mot detta ställningstagande i utskott och kammare.³

Samarbetet med USA och Storbritannien

Norge och Danmark är medlemmar i Nato och har dess kollektiva säkerhet i ryggen. Sverige har sedan länge olika djupa samarbeten med USA.

I maj 2018 undertecknades en trilateral avsiktsförklaring mellan Finlands, Sveriges och USA:s försvarsdepartement om fördjupat försvarssamarbete. Syftet med initiativet är att komplettera staternas bilaterala samarbeten och skapa synergier mellan dessa. Interoperabilitet är nödvändig för att kunna agera tillsammans i ett krisläge. Komponenterna i interoperabiliteten är politisk dialog, scenariobaserade diskussioner, väl etablerade kontaktytor på militär nivå och anpassad övningsverksamhet. Därutöver tillkommer aspekter som säkra sambandssystem samt anpassade regelverk och logistiklösningar. För att ge trovärdighet och effektivitet i samarbetet anser regeringen i likhet med Försvarsberedningen att ytterligare steg som anpassningar i infrastruktur m.m. och förberedda planer kan vara nödvändiga. Samordning av operationsplanering bör genomföras i största möjliga utsträckning.⁴

Samarbetet med Storbritannien har en konkret utformning. Sverige och Storbritannien undertecknade 2016 ett samarbetsprogram som kompletterar den avsiktsförklaring som undertecknades 2014. Sverige anslöt sig, tillsammans med Finland, 2017 också till det brittiskleda samarbetet Joint Expeditionary Force (JEF). I dagsläget omfattar samarbetet, utöver Storbritannien, de nordiska och baltiska staterna samt Nederländerna. JEF-samarbetet är betydelsefullt, inte bara för att det ökar Försvarsmaktens förmåga till samverkan med brittiska förband, utan också genom att det skapar förutsättningar för att Storbritannien efter utträdet ur EU fortsätter att vara engagerat i Sveriges närområde. Regeringen understryker vikten av att fortsätta och fördjupa samarbetet med Storbritannien såväl genom EU som bilateralt. Av särskild vikt är att samarbetet med Storbritannien bidrar till att säkerställa ett fortsatt brittiskt engagemang i Norden och Östersjöområdet. Storbritannien är ett av få europeiska länder som besitter en reell förmåga att under relativt korta tidsförhållanden tillföra signifikanta stridskrafter till Sveriges närområde. Samordning av operationsplanering bör genomföras i största möjliga utsträckning. Regeringen betonar vikten av fortsatt engagemang i JEF.⁵

Jag vill lägga till att kring Förenta Staterna vet vi, att många förband numera är inriktade på den fortsatta militära planeringen kring Kina. President Joe

Biden har under sina första dagar vid makten betonat att USA ska återta sina tidigare strävanden inom Nato. De närmare omständigheterna kring detta är, när detta skrivs, inte närmare kända. Inte heller hur debatten inom Europa kring ”strategisk autonomi” kommer att bli i ljuset av Bidens politik. Biden har också överenskommit med den ryska statsledningen att START-avtalet, som reglerar antalet kärnvapenstridspetsar m.m. ska förlängas på fem år.

En meningsfull samverkan i Norden och dess närområde kring försvars- och säkerhetspolitik finns numera. Den är mellanstatlig och den är förenlig med våra respektive medlemskap i EU, Nato, Nordiska rådet, OSSE och FN. Den är en väv av erfarenheter, övningar, forsknings- och utvecklingsarbete, gemensam försvarsmateriel och planering. För de nordiska länderna emellan är dessa samarbeten mer utvecklade än vad de kanske någonsin varit.

De har dessutom en avgörande fördel. De västliga stormakternas engagemang i Norden måste finnas med i allas kalkyler, även i Rysslands.

Björn von Sydow

1. Prop 2020/21:30. Propositionen bygger på en överenskommelse mellan regeringen (Socialdemokraterna och Miljöpartiet) och Centerpartiet och Liberalerna. Ds 2017:66, Ds 2019:8. Försvarsutskottets betänkande 2020/21:4 Totalförsvaret 2021-2025
2. Prop 30 s 71
3. Sammansatta Utrikes- och Försvarsutskottet 2020/21 UFöU:4 Säkerhetspolitisk inriktning. Totalförsvaret 2021-2025 s 17
4. Prop 30, s 76
5. Prop 30 s 74-75

KRÖNIKA OM NORDISKT SAMARBETE

GRÄNSERNA I NORDEN OCH COVID-19

Kan öppna gränser mellan de nordiska länderna göras pandemisäkra? Är ett sådant nordiskt samförstånd överhuvudtaget tänkbart? Är det möjligt att åter skapa ett nordiskt samarbete som ger passfrihet mellan länderna, en gemensam arbetsmarknad och social trygghet på lika villkor i det land nordbor är bosatta i – oavsett vilket nationellt nordiskt medborgarskap de bosatta har?

Reformer på 1950-talet gjorde att gränserna nära nog osynliggjordes. Det finns rader av anekdoter och exempel som beskriver ett närmast idylliskt tillstånd i gränsregionerna.

Ett exempel är situationen i Haparanda-Torneå år 2001 när Finlands Bandyförbund arrangerade världsmästerskap. Torneå, som har stolta bandytraditioner, svarade för en del av det finska värdskapet. När den ryska ordföranden i Internationella Bandyförbundet fick klart för sig att Torneåmatcherna skulle spelas på Gränsvallen i Haparanda, alltså på den svenska sidan av Torneå älv, protesterade han. Det var ju Finland som hade värdskapet. Bandy-VM skulle inte utsättas för gränskrångel och spel kunde inte tillåtas i ett annat land än arrangörslandet, menade han.

De finska arrangörerna satte ryssen i en bil och körde fram och tillbaka och runt i både Torneå och Haparanda. Varje gång de passerade gränsen mellan länderna i de sammanfogade städerna utropade finländaren antingen ”Nu är vi i Finland” eller ”Nu är vi i Sverige”. Efter ett antal rundor gav ryssen med sig. Gränsen var faktiskt närmast omärklig och det fanns inget problem med att de finska arrangörerna förlade vissa matcher till Torneå bandylags hemmaplan, Gränsvallen i Haparanda och Sverige.

Sådana idylliska bilder av livet i gränsregionerna stämmer illa med den verklighet som befolkningen i gränsregionerna upplevt under pandemin. I en undersökning som Gränshinderrådet, ett gemensamt organ för de nordiska regeringarna, gjorde i slutet av 2020 menade nära nog två tredjedelar av de svarande att respektive statsmakter inte brytt sig tillräckligt om verkligheten som den är för folk i gränstrakterna. COVID-19 har inskränkt möjligheterna att röra sig över nordiska gränser för 80 procent av de som besvarat enkäten. Nära nog fyra av fem i Gränshinderrådets undersökning menar att myndigheternas information varit motstridig.

I programmet för Finlands ordförandeskap i Nordiska ministerrådet 2021 anges bland annat detta: ”En specifik förväntan på nordiskt samarbete är att vi i Norden smidigt ska kunna studera, arbeta, driva företag, flytta, resa och bilda familj, obehindrade av gränserna mellan våra länder.”

Människor med bostad och familj i Danmark, Finland eller Sverige och arbete i Norge har flera veckor detta år tvingats välja mellan antingen familjeliv utan arbetsinkomst eller arbete utan familjeliv. Det var den 29 januari som Norges regering stängde gränsen för arbetstagare som var bosatta i de nordiska grannländerna och det var först den 1 mars som gränsen öppnades. Och det dröjde till den 9 mars innan den norska regeringen gav besked om att de som dagpendlar över gränserna för arbete i Norge skulle ges rätt till ekonomisk kompensation för uteblivna inkomster perioden 29 januari-1 mars. Det är långt ifrån den smidighet i möjligheterna att röra sig över gränserna som Finlands nyligen antagna ordförandeskapsprogram beskriver som nordiska medborgares ”specifika förväntan”.

Gränshinderrådet, som i år leds av Danmarks ledande veteranpolitiker och president i Nordiska rådet Bertel Haarder, hade i början av mars detta år noterat 70 COVID-19-relaterade gränshinder. Av dessa var då 33 ännu olösta. Bertel Haarder framstår som den hårdaste kritikern av de gränsstängningar som nu även Sveriges politiska makthavare beslutat om. Den hårdaste kritiken har dock Haarder riktat mot det egna landets regering.

Gränshinderrådet, som bara kan vinna inflytande genom att påverka nationella regeringar och myndigheter, kan trots allt visa på framgångar i arbetet. Att dagpendlare från Sverige och Finland nu åter kan arbeta i Norge har varit en sådan – och i det fallet lär den norska ledamoten i Gränshinderrådet, Vibeke Hammer Madsen, spelat en viktig roll. En annan framgång enligt Nordiska ministerrådets hemsida är att Gränshinderrådet ”ganska snabbt (fick till) en lösning på (frågan om) vilket lands socialförsäkringssystem en gränspendlare i Norden ska tillhöra vid hemarbete, och därmed löstes även problematiken kring vilket lands A-kassa en gränspendlare ska tillhöra vid hemarbete”. Det är ingen liten framgång.

Situationen för gränspendlare och andra som drabbats hårt av de stängda gränserna under pandemin, som barn med separerade föräldrar med gemensam omvårdnad på skilda sidor om en gräns, personer bosatta i ett land med nära anhöriga i ett annat, fritidshusägare bosatta i ett annat land än sitt sommarställe, med flera, har fått förvånansvärt liten uppmärksamhet av huvudstadscentrerade medier och politiska eliter. I kristider blir det särskilt tydligt att politiska aktörer, publicister och intresseorganisationer har nationalstaten som livsluft.

En annan orsak till att gränsgångarna haft svårt att vinna gehör är att det inte bara saknas en organisation som tillvaratar deras intresse, förutom möjligen Föreningen Norden. Det finns inte, eller har i vart fall inte funnits, någon trovärdig statistik för hur många gränspendlare som finns. Möjligen håller detta nu på att förändras. Den första mera gedigna statistiska redovisningen

av gränspendlings omfattning föreligger nu tack vare ett samarbete mellan statistikmyndigheterna i alla de nordiska länderna. Nyligen publicerades rapporten "Nordic cross-border statistics" – ett tidstypiskt tecken är att den nordiska rapporteringen sker på engelska.

Av rapporten framgår att gränspendlingen minskade redan innan pandemin. 51 000 nordbor bosatta i ett nordiskt land arbetade år 2015 i ett annat. Av dessa var tre av fyra personer bosatta i Sverige och arbetande i antingen Norge eller Danmark. Norge är den klart attraktivaste arbetsmarknaden för andra nordiska länders medborgare – det är bara finländare som i någon mån pendlar i större utsträckning till Sverige än Norge. Bland danska arbetstagare i annat nordiskt land föredrog 63 procent Norge.

Enligt rapporten "Nordic cross-border statistics" minskade utpendlingen från Sverige till Norge och Danmark redan före COVID-19 – från 38 537 år 2015 till 31 672 två år senare, 2017. Tyvärr finns inte statistik som visar hur det ser ut idag.

När Nordiska ministerrådet publicerar statistiken sker det med följande slutkommentar: "Rapporten är resultatet av ett femårigt samarbetsprojekt mellan ländernas statistikbyråer, och omfattar statistik över den gränsöverskridande rörligheten fram till 2017. Statistik för åren därefter är inte tillgänglig, eftersom utbyte av uppgifter mellan länderna fortfarande inte ingår i den löpande produktionen av nationell statistik. Nordiska ministerrådet arbetar för att insamlandet av gränsöverskridande statistik permanentas."

Det borde vara en självklarhet att de nordiska statistikmyndigheterna ges ett tydligt uppdrag att se till så att vi får en tillförlitlig statistik på detta område och att alla nationella regeringar, inte minst Sveriges, ser till att nationella regleringar inte lägger hinder i vägen för detta.

Det räcker dock inte med att registrera fakta om vad som sker. En analys av möjliga långstidsverkningar av COVID-19, även vid sidan av de hälsomässiga, behövs. Hur påverkas viljan att anställa eller ta jobb i ett grannland av de erfarenheter som gjorts under pandemin? Och hur går det med investeringsviljan i gränsregionerna om man måste räkna med att gränserna i Norden inte är öppna? Hur påverkas möjligheterna att låna pengar för att bygga bostäder i byarna längs Torneå älv eller glesbygderna mellan Norge och Sverige?

Och hur påverkas Öresundsregionen där en elak betraktare kan notera att "Greater Copenhagen" genom resta gränshinder blivit "Lesser Great Copenhagen". I Lund pågår nu konstruktionen av en infrastruktur för materialforskning, European Spallation Source (ESS). Det är en av de största investeringarna i nya forskningsmöjligheter som nu sker i Europa, ja, i hela världen. Tretton europeiska stater bidrar till projektet med Sverige och Danmark som värdstater. När det hela är klart, med början 2023, kommer verksamhet vara förlagd till såväl Lund som Köpenhamn.

Det som nu står på spel är inte bara om forskare och andra fritt ska kunna röra sig mellan Lund och Köpenhamn – det gäller tvärtom människor vid alla gränsövergångar i Norden. Frågan är också om de som i likhet med aktörerna bakom ESS gör långsiktiga investeringar nu och i framtiden ska kunna göra det förvissade om att nordiska gränser är öppna. Och kan tiotusentals arbetsökande och rekryterare av arbetskraft i gränsregionernas ta jobb eller erbjuda jobb till personer i annat land än det egna?

De öppna gränserna, den gemensamma arbetsmarknaden och människors sociala trygghet oavsett nordiska medborgarskap var tidiga framgångar i nordiskt samarbete. Kan, efter pandemin, öppna gränser mellan de nordiska länderna göras pandemisäkra? Det är verkligen inte säkert. Det är uppenbart att politiker under pandemin ansett sig ha mera att vinna på att stänga gränser än på att hålla dem öppna. Det är också uppenbart att misstron ökat i relationerna mellan länder och folk i Norden.

Samarbete är inte bara beroende av geografisk närhet. När förtroende över gränserna existerar är det lättare att samarbeta. Det tog lång tid att åstadkomma det nordiska samarbete som betraktats som det naturliga, närmast självklara, sedan 1950-talet. Men det tog många årtionden att skapa det förtroende som behövdes för att hålla gränserna i Norden öppna efter århundraden av konflikter och misstro nordiska länder emellan.

Blir pandemin en parentes, ett tillfälligt avbrott, i en fördjupad nordisk gemenskap? Vi såg faktiskt tecken på en avmattning i det nordiska samarbetet och utbytet redan innan COVID-19. Det tydliggör att vi inte ska räkna med att samarbetet fördjupas när vi är befriade från pandemins ännu pågående gastkramning. Förtroende och tillit tar lång tid att vinna – men kan snabbt förloras.

Anders Ljunggren

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

Utdelade anslag 2020

Ansökningar 2020 till LF svenska avdelning och LF gemensamma nordiska ansökningar togs emot med ansökningsfrist den 15 februari och den 15 september. I situationen med corona är det flera projekt som blivit uppskjutna och fått uppskov. En del projekt har också om-disponerats, till exempel konferenser som ställt om från fysiskt evenemang till digitalt. På hösten kunde man se att antalet ansökningar om konferenser, seminarier och resebidrag sjönk i antal samtidigt som det var fler ansökningar om tryckningsbidrag.

Lena Wiklund

Svenska avdelningen

Utdelade anslag 2020:

Till *Doktorand John Brauer, Socialt arbete, Örebro universitet* för doktorandkurs på Oslo Metropolitan University 2021 4.000 sek,

Till *Postdok Olga Engfelt, Litteraturvetenskap, Åbo Akademi* för arkivresa från Stockholm till Helsingfors 2020 2.500 sek,

Till *Docent Martin Hallnäs, Matematiska vetenskaper, Chalmers tekniska högskola, Göteborg* för medverkan på 28th Nordic Congress of Mathematicians på Aalto Universitetet i Esbo 2021 5.000 sek,

Till *Doktorand Aili Lundmark, Svenska språket, Jyväskylä universitet* för seminarie- och handledarresor från Sverige till Finland 2021 5.000 sek,

Till *FD Ari Nykvist, doktorand Mats Wahlberg och magister Peter Dahlén, Institutionen för medier och journalistik, Linnéuniversitetet* för studieresa till Experience Lab i Vasa, Åbo Akademi 2020 3 x 5.000 sek,

Till *FD Ingemar Karlsson, Utbildningsvetenskap, Lunds universitet* för deltagande i nordiska konferensen NORSMA 10 i Reykjavik 2021 8.000 sek,

Till *Förstelärare Monica Lundberg, Victoraskolan, Göteborg* för studieresa inom makerkultur till Oslo och Tammerfors 2020 8.000 sek,

Till *FD Christina Pech, Arkitektur, Kungliga Tekniska Högskolan, Stockholm* för arkivresor till arkitekturmuseerna i Helsingfors och Oslo 2020 8.000 sek,

Till *Docent Åke Engsheden, Egyptologi, Stockholms universitet* för deltagande i symposium och studieresa till Köpenhamn 2020 5.000 sek,

Till *Journalist Christian Catomeris, Stockholm* för researchresa till Oslo 2021 10.000 sek,

Till *Författare och konsthistoriker Lena Holger, Stockholm* för vistelse på Svenska institutet i Paris 2020 för studie om nordiska kvinnliga konstnärer före 1889 8.000 sek,

Till *Doktorand Peter Bennesved, Institutionen för idé- och samhällsstudier, Umeå universitet* för arkiv- och forskningsresa till Danmark 2021 10.000 sek

Till *Doktorand Niclas Mossberg, Historia, Åbo Akademi* för arkivresa till Danmark och Norge 2021 10.000 sek.

Den danske afdeling

Bevillinger 2020:

Den danske afdeling modtog til fristen 15. febr. 15 ansøgninger spændende fra individuelle konferencerejser til omfattende netværksprojekter på særligt musikområdet. P.gr.a. corona-restriktionerne i Danmark kunne bestyrelsen hverken mødes i foråret eller efteråret og behandle ansøgningerne, og hurtigt viste det sig også, at de formål, der søgtes til, blev enten aflyst eller for de flestes vedkommende udsat. Vi har været i kontakt med samtlige ansøgere, og følger, i hvilket omfang de søgte formål kan blive aktuelle i 2021. Dertil forventer vi nye projektansøgninger, som retter sig mod indeværende års sensommer- og efterårssæsonen. Den danske afdeling er derfor i 2021 åben for ansøgninger hele året. Den eneste af 2020-ansøgningerne, som kunne blive virksom, fordi den fandt sted midt på sommeren, hvor Grønlandsfly realiserede sine flyvninger, var et kunstprojekt relateret til Grønland, og hertil bevilgedes:

til *Lana Hansen (Nuuk/København/Berlin)* grønlandsk miljøfotograf, og en dansk kurator (samt en norsk duftforsker, støttet af den norske afd.) for deltagelse i iskerne- kunstprojekt på Grønlands Indlandsis i samarbejde med Niels Bohr-Instituttet og med efterfølgende udstilling i Nuuk, – for rejser, ophold og udstilling: 10.000 dkr.

Steen A. Cold

Den norske avdelinga

Løyvingar i 2020:

Til *Midgardsblot, ved Vicky Michaelsen, Oslo*, til reiseutgifter for gjesteforelesarar fåa Norden til vikingfestival i Horten 2020, NOK 9000,

til *Ronja Wedegärtner, Trondheim*, til reise til konferanse i Den Nordiske Forening OIKOS i Island – deltaking med framlegging av "the effects of hiking trails on plant species in the Scandes mountain ranges and compares it with global patterns.", NOK 6000,

til *Oslo storband ved Rune Stensrud, Oslo*, til reiseutgifter for den finske komponisten og musikaren Rasmus Soini i konsertprosjekt i Oslo-området 2020, NOK 4000,

til *Skimuseet Holmenkollen ved leiar Åslaug Midtdal, Oslo*, til reise- og opphaldsutgifter til studier i Stiftelsen Bernadotteska Arkivet og Det kongelige svenske slotts arkiver i Stockholm for seks tilsette ved Skimuseet og samarbeidende museum i eit prosjekt for kunnskap, utstilling og etter kvart trykksak om Hjalmar Welhaven, arkitekt, slottsforvaltar og skisamlar, NOK 8000,

til *Kunstnar Sidsel Nielsen Bonde, Skien*, til reiser i prosjektet Skifte.Land for kunstnaren Malin Lobell Stockholm-Skien, NOK 3000,

til *Ice smells. Dansk-norsk-grønlandsk kunstprosjekt ved Lana Hansen, København* til reiseutgifter til Grønland for kunstnaren Sidsel Tolaas, NOK 8000,

til *Førsteamanuensisane Eivind Junker og Espen Leirset ved Institutt for samfunnsvitenskap, Nord Universitet i Levanger*, til reise for kolleger ved Mittuniversitetet i Östersund for erfaringsutveksling om undervisning i statsvitenskap, saksbehandling og forvaltingsrett, i Levanger 2020, NOK 8000,

til *Professor emeritus James E. Knirk, Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo*, for deltaking på det 33. feltrunologmøte 2020 i København, NOK 3000

til *Kvenlandsforbundet/Kveenimaa-yhdistys ved Bjørnar Seppola, Skibotn*, til turné med koret Arietta frå Kannus i Österbotten til Skibotn, Storslett, Alta og Kautokeino 2020, NOK 10 000,

til *Norðurlenska Tónleikadagarnar 2020, ved Kristian Blak, Tórshavn*, til reiser for to norske lydkunstnarar til Norðurlenska Tónleikadagarnar 2020, NOK 10 000,

til *Avdelingsleiar Hanne Utne, Fredrikstad bibliotek*, til studiereise til bibliotek i Århus 2021, NOK 3500,

til *Forfatter Marte Østmoe, Larvik*, studietur til Nordiska museet i Stockholm for å samle stoff til boka "Busserullen, arbeidsskjorta som ville være med på fest», NOK 4250,

til *Sónia Barreiro, Bergen*, for kollektivutstillinga Spreadfield X Spade Marks i Bergen i 2020, til reise- og fraktutgifter for kunstnaren Johan Åström Stockholm-Bergen, NOK 4500,

– Alle har fått melding om at tildelinga gjeld fram til utgangen av 2021, grunna covid-19.

Avdelningen i Finland

Ansökningar 2020 till LF finländska avdelning togs emot med ansökningsfrist den 15 februari och den 15 september. I situationen med corona är det flera projekt som blivit uppskjutna och fått uppskov. En del projekt har också omdisponerats, till exempel konferenser som ställt om från fysiskt evenemang till digitalt. På hösten kunde man se att antalet ansökningar om konferenser, seminarier och resebidrag sjönk i antal.

Mari Herranen

Utdelade anslag 2020:

Till *Heidi Höglund, Vasa*. För att delta på en konferens och ett forskarseminarium. Konferensen "Svenska med didaktisk inriktning" 2020 i Malmö. I samband med konferensen håller styrgruppen för Nätverk för litteraturredidaktisk forskning i Norden ett forskarseminarium i Köpenhamn. 600 EUR.

Till *Arbetsgruppen Ianne, Järvenpää*. För studieresa till Svendborg och Odense i Danmark om att aktivera seniorer på äldreboenden och servicehem i Esbo och Helsingfors. 1.000 EUR.

Till *Sofia Jusslin, Vasa*. För att delta på två nordiska konferenser. "Posthumanism 20/20", 2020 i Aarhus och "Svenska med didaktisk inriktning" 2020 i Malmö. 1.000 EUR.

Till *Konstvetenskapliga ämnesföreningen Eikon, Åbo*. För ett studiebesök 2020 till Sverige med målsättning att fördjupa kunskaper och få inspiration för framtida forskningsämnen. 1.000 EUR.

Till *Päivi Mehtonen, Tammerfors*. För studiebesök till Uppsala universitetsbiblioteket 2020 för att forska om Jacob Böhme. 500 EUR.

Till *Pohjola Norden, Esbo*. För att 24 personer från avdelningen gör en kulturresa 2020 till Norge. 500 EUR.

Till *Steg för steg, Helsingfors*. För 17 personers deltagande i systerföreningen Inre Ringens styrelsemöte 2020 i Stockholm. 1.000 EUR.

Till *Informationsspecialist Maria Villbacka-Henriksson, Helsingfors*.

För att delta på nordiska konferensen "Creating Knowledge 2020" 2020 i Tromsö. 500 EUR.

Till *doktorand Mikko Tujula, Esbo*. För att delta på NOFA8-konferensen (The 8th Nordic Conference on Subject Education) 2021 i Bergen. 500 EUR.

Den isländska avdelningen

Utdelade anslag 2020:

Till *Anna Gunnarsdóttir, textilkonstnär*, för deltagande i en utställning tillsammans med 9 andra konstnärer i Hälleforsnäs, Sverige, ISK 30 000.-

till *Anna Jónsdóttir, sopransångerska*, för ett samarbete med finska konstnärer i Malakta i Finland, ISK 30 000.-

till *Birta Guðjónsdóttir, kurator*, för att delta i möten i Bergen, Norge, tillsammans med representanter från Performance Art Bergen och svenska Teaterunionen, ISK 25 000.-

till *Bragi Þór Jósefsson, fotograf*, för att delta i koordineringsarbete i Centrum for Photography, Stockholm, inför en nordisk utställning i Akureyri 2022, ISK 40 000.-

till *Dagrún Ósk Jónsdóttir, doktorand*, för deltagande i ett seminarium om folklivsforskning i Helsinki, ISK 30 000.-

till *Elísabet Brynhildardóttir, kurator*, för samarbete ang. en utställning i Bærum konsthall, ISK 30 000.-

till *Eva Þórdís Ebenzersdóttir, doktorand*, för ett seminarium i folklivsforskning i Helsinki, ISK 30 000.-

till *Guðni Rúnar Jónsson, miljöplanerare*, för att studera trafiksystem i norska och danska städer, speciellt med hänsyn till personer med funktionsnedsättning. ISK 30 000.-

till *Guðrún H. Bjarnadóttir, konstnär*, för deltagande i en utställning tillsammans med 9 andra konstnärer i Hälleforsnäs, Sverige, ISK 30 000.-

till *Gunnar Steinn Jónsson, doktor i biologi*, för deltagande i ett nordisk-baltiskt seminarium om kiselalger, ISK 30 000.-

till *Gunnhildur Björnsdóttir, bibliotekarie*, för att delta i ARLIS/Nordens konferens i Stockholm, ISK 30 000.-

till *Hallveig Kristín Eiríksdóttir, regissör*, för att resa till Nuuk för att studera slädhundar inför en teateruppsättning, ISK 70 000.-

till *Helgi Grímur Hermannsson, regissör*, för att sätta upp en teaterpjäs i Vilnius, ISK 30 000.-

till *Ingibjörg Rögnvaldsdóttir, avdelningschef*, för att delta i ARLIS/Nordens konferens i Stockholm, ISK 30 000.-

till *Kolbrún Ýr Einarisdóttir, konstnär*, för ett samarbete i Kunstnerernes hus i Oslo, ISK 60 000.-

till *Kristjana Kristinsdóttir, arkivarie*, för att studera isländska manuskript i Gehejmearkivet (Hemliga arkivet) i Köpenhamn, ISK 30 000.-

till *Lilý Erla Adamsdóttir, textilkonstnär*, för deltagande i konferensen Nordic Textile Art i Köpenhamn, ISK 30 000.-

till *María Dalberg, videokonstnär*, för deltagande i en utställning i Tallinn Art Hall, ISK 30 000.-

till *Matteo Tarsi, doktorand*, för forskning om ordförråd och arbetet med ordböcker i Arnamagnæan Institut i Köpenhamn, ISK 30 000.-

till *Ólafur Kvaran, prof. emeritus*, för att studera den isländska konsthistoriens idéhistoria på 1900-talet i Köpenhamn och Lund, ISK 30 000.-

till *Samson Bjarnar Harðarson, lektor*, för deltagande i ett möte på Arboreteum i Köpenhamn tillsammans med andra nordiska specialister från träd museer, ISK 30 000.-

till *Viðar Hreinsson, litteraturvetare*, för att resa till Köpenhamn där han ska studera hur Jon Gudmundssons verk mottogs i Norden på sin tid, ISK 30 000.-

till *Puríður Rúrí Fannberg, bildkonstnär*, för att förbereda samarbete om hennes konst i Bergen, ISK 25 000.-

till *Bjargey Ólafsdóttir, videokonstnär*, för att delta i en utställning i Statens Museum for Kunst i Köpenhamn, ISK 50 000.-

till *Gísli Magnússon, Gímaldín, musiker*, för att resa till Helsinki och anordna en rad konserter där, ISK 70 000.-

till *Haukur Arnþórsson, statsvetare*, för att studera hur Folketinget i Danmark behandlar vissa grundlagsfrågor. ISK 50 000.-

till *Katrín Gunnarsdóttir, koreograf*, för en resa till Köpenhamn för deltagande i Nordiska koreografers konferens, ISK 50 000.-, samt

till *Spectrum, vocalister*, för deltagande i Aarhus vocal festival, ISK 500 000.-.

– Om projekten har blivit uppskjutna p.g.a. pandemin kan anslagen även lösas in år 2021.

Gemensam utdelning

I juni 2020 delades följande anslag ut:

Till *PD Eva Ahl-Waris, Luistari 50-projektet, Helsingfors* för seminarium om järnåldern med fokus på gravfältet i Luistari, Åbo och Satakunda 2021 10.000 sek,

Till *Nordarb – Nordisk netværk for arbejderlitteraturforskning* för konferens om nordisk arbetarlitteratur i Köpenhamn 2020 15.000 sek,

Till *Aarhus Stadsarkiv* för nordiskt symposium om transkribering av handskrifter i Aarhus 2020 15.000 sek,

Till *Institutionen för Kultur och samhälle, Linköpings universitet* för konferens om uttal och uttalsundervisning i ett andraspråksperspektiv 2021 10.000 sek,

Till *Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier, Uppsala universitet* för konferensen Nordisco om språk, samtal, diskurs och kommunikation 2021 10.000 sek,

Till *Úlfar Bragason, prof. em. Árni Magnússon's Instituttet, Islands universitet* för seminarium om sagalitteraturen i ett genusperspektiv i Helsingfors 2020 15.000 sek,

Till *Institutt for språk og kultur, Norges arktiske universitet* för seminarium inom samisk språkvetenskap i Tromsø 2020 10.000 sek,

Till *Avdelningen för praktisk teologi, Helsingfors universitet* för nordiskt forskarseminarium ANPC – The Meeting of Arctic Native People and Christianity i Helsingfors 2021 10.000 sek,

Till *Ekonomisk-historiska institutionen, Uppsala universitet* för 6:e konferensen för forskarnätverket ENCOUNTER – European network for Country house and Estate research på Julita herrgårdsmuseum, Katrineholm 2021 8.000 sek,

Till *Islands forskningscenter för turism* för nordisk konferens om turismforskning i Akureyri 2021 10.000 sek,

Till *Isländska hemslöjdsföreningen* för nordiskt dräktseminarium i Reykholt 2022 15.000 sek,

Till *Nordisk Förening för Arkitekturforskning* för symposium om arkitekturforskning i Oulu 2020 10.000 sek,

Till *Fredsorganisationen CISV Sweden* för internationell ungdomskonferens i Stockholm 2020 10.000 sek,

Till *Pohjola-Nordens Ungdomsförbund* för konferens om Norden i världen, Helsingfors 2020 15.000 sek,

Till *Föräldraorganisationen Nordisk kommitté* för föräldrakonferens i Hveragerði, Island 2021 10.000 sek,

Till *Föreningen Norden International, Stockholm* för seminarium om Den nordiska modellen och Europa 2022 10.000 sek,

Till *Nordiska konservatorförbundet – Sverige* för arrangerandet av XXII Kongressen i Stockholm 2021 10.000 sek,

Till *Samarbeidsorganisasjonen for folkemusikk og dans i Norden* för nordiskt jubileumsseminarium 100 år ”Vägen till arvet och nuet” på BARNLEK i Mölnlycke 2021 10.000 sek,

Till *Nordens Folkhögskola Biskops Arnö, Bålsta* för nordisk utbildningsdag ”Norden – More than Scandinavia” 2021 10.000 sek,

Till *Föreningen Norden på Åland* för deltagande i vänortsstämma i Siglufjordur, Island 2021 10.000 sek,

Till *Föreningen Nordens lokalavdelning i Västerås* för projekt om klimatvänlig vardag i Norden 2021 10.000 sek,

Till *Svenska Stiftelsen Ung Nordisk Musik* för svenska musikers deltagande i UNM-festivalen i Tammerfors 2020 15.000 sek,

Till *Institutionen för kultur och estetik, Stockholms universitet* för sju doktorander och en lärares studieutbyte med Oslo universitet 2021 10.000 sek,

Till *Nordens Hus i Reykjavik* för fyra bibliotekariers studieresa till biblioteken i Bjørvika, Tøyen och Nasjonalbiblioteket i Oslo 2020 8.000 sek,

Till *Sju lärare från Valsätraskolan i Uppsala* för vänortsutbyte med Bærum, Norge 2020 10.000 sek,

Till *Eleverna i 10:e klass i Hvaleyrarskóli, Hafnarfjörður* för studieresa till Gudenåskolen i Danmark 2020 8.000 sek,

Till *Politikens Forlag, Köpenhamn* för utgivning av boken ”Store Nordiska Krig” 2020 15.000 sek,

Till *Arbetarnas Kulturhistoriska Sällskap, Huddinge* för utgivning av samnordisk antologi ”Norden under 1920-talets första år: arbetarrörelsens vägval, medborgarrätten och hoten mot demokratin”, 2020 20.000 sek,

Till *Journalisten och författaren Camilla Berggren, Helsingfors* för tryckning av biografien ”Örnen Are” om den finlandssvenske författaren, föredragshållaren och idealisten Paul Fager, 2021 10.000 sek,

Till *PD Bergur Rønne Moberg, Faroese Language and Literature, University of the Faroe Islands* för tryckning av antologi om prosa i litteraturen, 2020 8.000 sek,

Till *Chefredaktör Pia Westerberg, tidningen Språkbruk, Helsingfors* för produktion av tidskriften 2020 20.000 sek,

Till *Professor em. Hans-Olof Boström, Karlstads universitet* för tryckning av boken ”Motiv och idéer i 1800-talets nordiska universitetsarkitektur” 2020 15.000 sek,

Till *Sångerska och sångpedagog Elisabeth Wärnfeldt, Bromma, Sverige* för tryckning av biografien ”Efterklang” över tonsättaren Torbjörn Iwan Lundquist, 2020 8.000 sek,

Till *Lektor Torben Jelsbak, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Köpenhamns universitet* för tryckning av antologin ”Scandinavian Exceptionalism. Culture, Society, Discourse” 2020 10.000 sek,

Till *Doktorand Ellen Frödin, Litteraturvetenskap, Stockholms universitet* för tryckning av avhandling om gestaltning av föremål och människor hos James Joyce, Virginia Woolf och Henry Parland 2021 8.000 sek,

Till *FD Charlotte Ulmert, Litteraturvetenskap, Lund* för tryckning av bok om svensk-danska släkten Rosencrantz/Rosenkrantz 2020 10.000 sek,

Till *Doktorand Greger Sundin, Konstvetenskap, Uppsala universitet* för tryckning av avhandling om spel och tidsfördriv i tidigmoderna konstskamare, 2020 10.000 sek,

Till *Universitetslektor Kamilla Skarström Hinojosa, Religionsvetenskap, Göteborgs universitet och postdoc teologi Fredrik Portin, Åbo Akademi* för tryckning av antologi om Jesus politiska aktörskap i relation till nutida samtidsdiskussioner, 2020 10.000 sek,

Till *Konstmuseet Vandalorum, Värnamo* för tryckning av bok om resan som redskap för nordiska formgivare och arkitekter, 2020 15.000 sek,

Till *Föreningen Morild* för bokprojekt om danska, norska och svenska konstnärer som studerade i landsbyn Civita d’Antino i Abbruzzo förra århundradet, 2020 10.000 sek,

Till *Professor Mattias Legné, Kulturvård/Konstvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet* för tryckning av monografi om monumentsskydd i Norden under andra världskriget, 2020 15.000 sek,

Till *FD Ulrica Söderlind, Institutionen för kost- och måltidsvetenskap, Umeå universitet* för tryckning av bok om mamsell Cajsa Warg, 2021 10.000 sek,

Till *Forskare Kim Simonsen, Det Færøiske Universitet/University of Amsterdam* för nordisk bok om de nordiska ländernas förhållande till hav, 2020 10.000 sek,

Till *Doktorand Emilia Reitamo, Språkforskning, Helsingfors universitet* för projekt om kommunikationsstrategier i dansk-svenska samtal mellan nordiska gymnasieelever 2020 10.000 sek,

Till *Organisationsrådgivare Francisca Herodes, Franly Advisory AB, Stockholm* för tankesmedjan NEUordica om EU-frågor i ett nordiskt-gemensamt perspektiv 2021 8.000 sek,

Till *Journalist Jóhanna Vigdís Hjaltadóttir, Islands radio* för studie av det officiella nordiska samarbetet, Köpenhamn 2020 8.000 sek,

Till *Finnskogsmuseet, Alfta, Sverige* för fortsatt inköp av finnskogslitteratur 2020 8.000 sek,

Till *Nordens Biskops Arnös bibliotek* för prenumerationer på nordiska dagstidningar 2020 15.000 sek,

Till *Nordens hus i Reykjavik* för inköp av bokuppsättningar till nordiska läsecirklar 2020 10.000 sek,

Till *Nordjobbs nordiska sekretariat i Köpenhamn* för projektet ”Perspektiv på Norden” 2020 15.000 sek,

Till *Nordjobbs nordiska sekretariat i Köpenhamn* för nordisk seminarieriserie om Sverige och Norden i konst och kultur 2020 15.000 sek,

Till *Nordjobb Danmark* för Nordens demokratiska vecka 2021 15.000 sek

Till *Nordjobb Island* för språkkurs och helgutflykter 2021 15.000 sek,

Till *Föreningen Norden på Åland* för Nordjobbs fritidsprogram 2020 15.000 sek,

Till *Nordens hus i Reykjavik* för nordiska författarkvällar 2020 10.000 sek,

Till *Mýrin – internationell barn- och ungdomslitteraturfestival i Reykjavik* för nordisk medverkan på festivalen 2021 15.000 sek,

Till *Föreningen Felagið Føroysk Tónaskøld* för nordiska musikers och kompositörers medverkan på Nordiske Musikedage på Färöarna 2021 15.000 sek,

Till *Musikscenen Fylkingen i Stockholm* för inbjudan av danska tonsättare 2020 5.000 sek,

Till *Kulturföreningen IOTAL, Stockholm* för inbjudan av isländsk och norsk poet till Stockholms Internationella Poesifestival 2020 8.000 sek,

Till *Konstnär Aniara Omann, Danmark* för soloutställning på galleri Kling & Bang i Reykjavik 2020 8.000 sek,

Till *Bildkonstnär Gunzi Holmström, Helsingfors* för utställningen ”Eyes in the maze” på Galleri 54 i Göteborg 2021 5.000 sek,

Till *Galleri Verkligheten, Umeå* för utställningsutbyte med Fotocenter Raseborg i Karis, Finland 2020 8.000 sek,

Till *Skulptör Sara Nielsen Bonde, Göteborg* för konstnärlig bok 5.000 sek

Till *Konstnär Heléne Sandegård, Møn, Danmark* för vistelse på konstnärs-
huset i Hveragerdi, Island 2021 5.000 sek,

Till *Keski-Suomen elokuvakeskus* för nordisk filmfestival Arktisen Upeeta XXI i Jyväskylä 2020 10.000 sek,

Till *Föreningen Norden på Åland* för visning av nordisk film i Ålands kulturhistoriska museum, Mariehamn 2020 10.000 sek,

Till *Föreningen Norden på Åland* för föreningens 50-årsjubileum, Mariehamn 2020 10.000 sek,

Till *Fotohistoriker Eva Dahlman och Björn Axel Johansson, Stockholm* för bok om Sveriges kvinnliga fotografkår under 100 år, 2020 10.000 sek,

Till *Nordisk Korforum* för medlemskonferens i Köpenhamn 2020 10.000 sek,

Till *Barbershopkören BarbAros, Åbyhøj i Danmark* för deltagande i De Nordiske Mesterskaber i Barbershop i Helsingborg 2021 15.000 sek,

Till *Menighetsrådet i Bakklandet og Lademoen, Trondheim* för dockutställning från Finland ”Barnas veikirke” 2020 15.000 sek,

Till *Kosterhavsfestivalen i Strömstad* för medverkan från Norge på festivalen 2020 20.000 sek.

I november 2020 delades följande anslag ut:

Till *Föreningen Norden Norrbotten* 25.000 sek för Nordkalottkonferensen i Boden 2021,

Till *NOFOD – Nordic forum for dance research* 15.000 sek för dansforskningskonferens på Den Danske Scenkunstscole i Köpenhamn 2022,

Till *Research Center for Innovation and Entrepreneurship, VIA University College, Aarhus* 10.000 sek för 1st Nordic Doctoral Summit for Research and Entrepreneurship Education på Lyseby, Oslo 2021,

Till *Finlandssvenska föreningen i Göteborg* 10.000 sek för nordiskt litteraturseminarium med anledning av Finlands ordförandeskap i Nordiska ministerrådet 2021,

Till *Den militärhistoriska sektionen vid Försvarshögskolan, Stockholm* 8.000 sek för danskt-svenskt militärhistoriskt symposium i Landskrona 2021

Till *Föreningen Lekfrämjandet IPA, Nyköping* 10.000 sek för nordiskt seminarium kring barns lek 2021,

Till *Organisationen Finnsam, Oslo* 15.000 sek för vinterkonferens i Oslo 2022,

Till *Projektet Nordisk jobblösning* 10.000 sek för danskt-svenskt evenemang för fysio- och arbetsterapeuter i Köpenhamn, Aarhus och Aalborg 2021,

Till *Circolo scandinavo – Skandinaviska konstföreningens Konstmärshus i Rom* 15.000 sek för konferens med anledning av att föreningen fyller 160 år 2020,

Till *Institut for kultur og samfund, Aarhus universitet* 10.000 sek för Nordisk kvinde- og kønshistorikermøde 2021,

Till *Arlis/Norden – Förening för konstabiblioteksarbete* 8.000 sek för konferensutflykt/ stadsguidning i Stockholm från både land och vatten 2020,

Till *Svenska kyrkan i Norge – Margaretakyrkan i Oslo* 15.000 sek för tryckning av bok om interiör och arkitektur i kyrkan, 2022,

Till *Doktorand Peter Kostenniemi, Litteraturvetenskap, Stockholms universitet* 10.000 sek för tryckning av avhandlingen om gotisk barnlitteratur i Norden 2021,

Till *Docent Anna Bohlin, Litteraturvetenskap, Universitetet i Bergen* 10.000 sek för tryckning av nordisk antologi ”Nation som kvalitet: 1800-talets litterära offentligheter och folk i Norden” 2021,

Till *Ekonomie mag. Anders Baarman, Stockholm* 10.000 sek för tryckning av biografi om trädgårdsmästaren Karl Alarik Grönholm, Finland 2020/2021,

Till *Doktorand Kerstin Lind, Linköpings universitet* 15.000 sek för tryckning av konstvetenskaplig avhandling om svensk och nordisk textilkonst 2020,

Till *FD Stina Westerlund, Pedagogik, Umeå universitet* 15.000 sek för tryckning av antologi om nordisk slöjdforskning 2021,

Till *FD Alexandra Petrulevich, Uppsala universitet och FD Simon Skovgaard Boeck, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab* 15.000 sek för digital publicering av antologi om digitalisering av kulturarvet 2021,

Till *Journalist Bengt Lindroth, Stockholm* 20.000 sek för tryckning av boken "Vi som inte var med i kriget..." 2021,

Till *Konsult Gunnel Axelsson, Östmark* 10.000 sek för tryckning av Johannes Johansson (Niitaho-Jussi) från Finnskogens dagböcker från åren 1936-1940, 2022,

Till *Journalist och författare Christina Kellberg, Solna* 5.000 sek för tryckning av boken "Kvinnofängelset – brev och drömmar i skuggan av kriget", 2021,

Till *FD Åsa Broberg, Pedagogik och didaktik, Stockholms universitet* 10.000 sek för tryckning av antologi om kvinnors yrkesutbildning i historisk belysning 2021,

Till *Forskningsprofessor Ulla Mannering, Nationalmuseet, Köpenhamn* 15.000 sek för utgivning av publikation om vikingagravarna Bjerringhøj och Hvilehøj 2021,

Till *Skrudda bókförlag, Reykjavik* 10.000 sek för tryckning av Borgþór Kjærnesteds bok "Mannerheim – Biografi" 2021,

Till *Seniorforskare Mette Fransiska M Seidelin, Rigsarkivet* 10.000 sek för tryckning av bok om våld mot kvinnor i välfärdsstaten 2021,

Till *Finlandssvenska tidskriften "Nya Argus"* 10.000 sek för tryckning av nummer av tidskriften 2021,

Till *Professor em. Kerstin Dahlbäck, Litteraturvetenskap, Stockholms universitet* 10.000 sek för tryckning av boken "Självbiografiska rum. Nytt och gammalt" 2021,

Till *Arkivarie Marie Hjalmarsson Engelke, Partille* 15.000 sek för tryckning av biografi om svenska författaren Sophie Elkan 2021,

Till *Professor Louise Wallenberg, Institutionen för mediastudier, Stockholms universitet* 10.000 sek för tryckning av boken "Kvinnor i svensk film: från pionjärer till Metoo 2021,

Till *Professor Maaret Koskinen, Institutionen för mediastudier, Stockholms universitet* 10.000 sek för översättningar till boken "Ingmar Bergman at the Crossroads: Between Theory and Practice" 2021,

Till *Circolo scandinavo – Skandinaviska konstföreningens Konstmärshus i Rom* 10.000 sek för jubileumsskrift med anledning av att föreningen fyller 160 år 2020,

Till *Yrkeshögskolan Centria, Pietarsaari, Finland* 10.000 sek för tryckning av arbetsblad och handbok i projektet TALKO Österbotten 2021,

Till *Diktaren Anne Vad, Köpenhamn* 10.000 sek för tryckning av boken "Islands Solsten" 2021,

Till *Författare Berit Bryntse, Borlänge* 15.000 sek för tryckning av boken "Karolinerna Turdfjäll och Höljeman" om finska, norska och svenska krigshändelser på 1700-talet, 2021,

Till *Norges ambassad i Stockholm* 10.000 sek för tryckning av boken "Norge i Sverige" 2021,

Till *Pohjola-Nordens Ungdomsförbund, Helsingfors* 15.000 sek för tryckning av pamfletter om välfärdsmodellen och globala utmaningar 2021,

Till *Doktorand Markus Fjellström, Arkeologi, Stockholms universitet* 10.000 sek för projekt om rendomesticering i Piteälv och lappmark 2020/2021,

Till *FD Haukur Arnþórsson, Offentlig förvaltning, Reykjavíkurakademían* 10.000 sek för studie av danska folketingets tillämpning av grundlagsbestämmelser, 2021,

Till *Nordjobbs nordiska sekretariat i Köpenhamn* 15.000 sek för nordisk seminarieriserie om Sverige och Norden i kultur och historia 2021,

Till *Kulturforeningen Katrina, Mariehamn* 15.000 sek för operaprojektet "Lisbeta – en trollkona ska du inte låta leva" 2021,

Till *Kammarorkester Öresund, Malmö* 15.000 sek för konsert med nordisk musik i Köpenhamn och Malmö 2020,

Till *Nordisk poesifestival Rolf Jacobsen-dagene, Hamar* 15.000 sek för inbjudan av nordiska författare till festivalen 2022,

Till *Nordisk poesifestival Rolf Jacobsen-dagene, Hamar* 15.000 sek för nordiskt seminarium om Tone Hødnebøs författarskap på festivalen 2022,

Till *Seriefrämjandet, Malmö* 15.000 sek för projekt om expansion av Svenskt Seriearkivs uppdrag för bevarande och förmedlande av seriekulturerna i Norden 2021,

Till *Föreningen Norden i Göteborg* 8.000 sek för inbjudan av kören Trivselkoret från Halden, Norge 2021,

Till *NISS – Nordisk Info Søderjylland/Sydslesvig* 10.000 sek för projekt om nordiska naturberättelser 2021.

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

DET NORDISKA ÖVERSÄTTARPRISET

ur de nyhlénska medlen 2020

Tilldelat Sigrún Árnadóttir, Island

Den 4 december 2020 överlämnades Letterstedtska föreningens nordiska översättarpris ur de nyhlénska medlen till prismottagaren Sigrún Árnadóttir. Prisutdelningen ägde rum i prismottagarens hem i Reykjavík. Förutom prismottagaren själv och Þór Magnússon, LF isländska avdelningens ordförande, var blott prismottagarens två döttrar, Aagot Óskarsdóttir och Svanhildur Óskarsdóttir på plats. Orsaken till denna begränsade skara var att covidsituationen på Island inte tillät större sammankomster.

Þór Magnússon höll tal till prismottagaren och redogjorde för bakgrunden till översättarpriset och huvudstyrelsens motivering för priset. Där framkom bland annat att år 2020 är nionde året som föreningens översättarpris ur de nyhlénska medlen delas ut.

Priset utgör en belöning för översättning mellan de nordiska språken av litterärt eller essäistiskt verk eller en översättares gärning som helhet. Priset är från 2018 på 100.000 sek.

Priset har tillkommit genom en donation till Letterstedtska föreningen från f.d. universitetslektorn i tyska vid Stockholms universitet Lars- Olof Nyhlén och hans framlidna maka Marthe, Hässelby.

Att barn och ungdomar i Norden ges tillfälle att lära känna de övriga nordiska samhällena och deras kultur genom böcker stärker den nordiska samhörigheten på sikt varför det är särskilt glädjande att Sigrún Árnadóttir, vars livsverk som översättare är att översätta barnböcker, tilldelas nordiska översättarpriset.

Letterstedtska föreningens huvudstyrelses motivering för att tilldela Sigrún Árnadóttir det nordiska översättarpriset år 2020 är följande:

”Letterstedtska föreningens nordiska översättarpris för 2020 tilldelas Sigrún Árnadóttir, översättare, Island. Sigrún Árnadóttir är översättare sedan 1980. Hennes praktik är främst inom barn- och ungdomslitteratur från de nordiska språken till isländska, framförallt från svenska. Gärningen omfattar drygt 60 översatta titlar, bland annat 20 av svenska barnboksförfattaren Astrid Lindgren.”

Þór Magnússon gratulerade prismottagaren och räckte över diplom varefter prismottagaren tackade varmt för den ära Letterstedtska föreningen gjort henne. På grund av covidsituationen följdes prisceremonin inte av något samkväm.

Snjólaug Ólafsdóttir

Ovan: Sigrún Árnadóttir och Þór Magnússon.

Vänster: LF översättarpris diplom 2020.

Fotograf: Svanhildur Óskarsdóttir.

Letterstedtska föreningens nordiska översättarpris ur de nyhlénska medlen har tidigare tilldelats Anne Marie Bjerg, Danmark (2012), Per Qvale, Norge (2013), Pentti Saaritsa, Finland (2014), Hjörtur Pálsson, Island (2015), Erik Skyum-Nielsen, Danmark (2016), Gun-Britt Sundström, Sverige (2017), Turid Farbregd, Norge (2018) och Birgita Bonde Hansen, Danmark (2019).

BOKESSÄ
EN KONGEKRONIKE

Da *Tor Bomann-Larsen* høsten 1998 lanserte ideen om å skrive *Kong Haakon og Dronning Mauds* biografi var tanken å skrive et to-bind-verk som skulle ferdigstilles til jubileet i 2005. Da det ikke gikk, ble målsettingen utvidet til seks bind. Det endte med åtte. Høsten 2019 kunne Bomann-Larsen sette punktum for et storverk på nærmere 4000 sider.

Tor Bomann-Larsen gjør noe helt annet enn tradisjonelle bøker om kongelige ved å skrive det som både er en familiehistorie og en politisk historie fra en tid da familie og politikk er sterkt vevd inn i hverandre. Vi får et fascinerende innblikk i en periode der man beveger seg fra en personlig kongemakt – gitt av Guds nåde – til motvillig å måtte akseptere og leve med den framvoksende parlamentarismen. Og med en republikansk arbeiderbevegelse på frammarsj var det ikke sikkert at verken trone eller mennesker ville overleve.

Helt avgjørende for bokprosjektet var den tilgangen Kong Harald V gav forfatteren til Haakon VII's dagbøker. 50 bind med personlige nedtegnelser viser Kong Haakons syn på sentrale begivenheter, særlig i norsk politikk, gjennom hans 52-årige regentskap. Bomann-Larsen har også fått tilgang til personlig korrespondanse mellom Kong Haakon og Dronning Maud samt brevveksling mellom Kong Haakon og Fridtjof Nansen. Også danske, svenske og britiske kongelige arkiver har forfatteren fått tilgang til.

Gjennom de åtte bindene gir Bomann-Larsen et dekkende bilde av hele den norske kongefamilien under Kong Haakons regentskap 1905-1957. Alle bøkene har «Haakon & Maud» som undertittel, men i vår sammenheng er det bare plass til å se på enkelte sider ved fremstillingen. Vi har valgt å legge hovedvekten på hvordan Kongen forholder seg til norske politikere, eller med andre ord: *Hvordan Haakon VII formes som konstitusjonell monark?*

Innledningsvis spenner forfatteren opp et stort og nødvendig lerret – dette er europeisk historie. Men det må vi ta lett på her; viktigst er at hovedpersonen i dette storverket, den danske Prins Carl gjør sin entré tidlig, og at vi følger hans utdannelse til sjøoffiser og er vitne til flere dramatiske hendelser. For alt som følger gjennom Bomann-Larsens verk er det viktigste at han møter Maud, datter av dronning Victorias eldste sønn, Edward, og at de blir gift i 1896. Hun blir slik prinsesse Maud av Danmark, men fremtiden for henne og ektemannen er ennå uklare.

Hvilken framtid?

Sin 30-års dag passerte prins Carl i 1902 som gift, men barnløs. Han hadde jobb i sjøforsvaret og var stadig på tokt og hadde hus både i England og i Danmark. Men i juni 1903 nedkommer så Maud med et barn, Alexander Edward Christian Frederik – både den engelske og danske kongerekken var godt representert. Det egentlige navnet skulle være Alexander.

Det som vakte oppsikt da Bomann-Larsen publiserte sitt andre bind var spekulasjonen om prins Carl var den biologiske far. Likheten mellom den seinere Kong Olav og sønnen til Mauds livlege var slående. «Kongen har ingen opplysninger som skulle tilsi at Kong Olav ikke skulle være sønn av Kong Haakon,» het det i en erklæring fra Kong Harald da boka ble utgitt. Samtidig ble det selvsagt konstatert: dette hadde ingen konstitusjonelle konsekvenser.

Da Christian Michelsen overtok som norsk statsminister i mars 1905 var det også et signal om at unionsspørsmålet måtte få sin løsning. Etter den 7. juni 1905 skulle Michelsen og de øvrige ledende menn i det selvstendige Norge finne både styreform og hvem som skulle være statsoverhode. Bomann-Larsen konstaterer: «Huset Bernadotte trodde fortsatt på monarkiet som ideologi, på Guds nærvær i hermelin og purpur. Hverken Oscar II eller hans sønner kunne akseptere et tilbud om å føre maktens regalier videre, men heretter bare som symboler. Skulle Christian Michelsen ha håp om å finne en arvtager til Norges gamle kongestol, måtte han søke i et dynasti som hadde akseptert den moderne tid og bøyd seg for folkets overhøyhet. Han måtte starte jakten på den avmektige prins.»

De europeiske kongehus så at det nå var en trone ledig. Kong Edward meldte seg raskt på banen med sin svigersønn som kandidat. Det ville også være en motvekt mot Tyskland. Men foreløpig var det ingen trone ledig – bernadottene hadde fått det første budet. Kong Oscar ville ikke at noen fra hans familie skulle bli konge i Norge. Dermed var en kongestol ledig.

Og hva var alternativet for prins Carl. «Hans kone ville aldri forsone seg med Danmark. Selv ville han ikke oppnå noen posisjon i England, annet enn gemalens skyggeaktige eksistens. Og hva ventet ham i København? Hans lærer på sjøoffisersskolen, Henri Konow, kalte det «et uvirksomt liv som prins».

Henri Konow mente det var «tanken om at gjøre fyldest» som drev prinsen. Første skritt ble tatt den gang han giftet seg med kong Edwards datter. Barnet hadde muliggjort det neste. Bare kongeverdigheten var fyllestgjørende for en prins av blodet.

Bomann-Larsen tar oss med gjennom hektiske oktober- og november-dager i 1905 da prins Carl insisterer på en folkeavstemning før han sier ja til tilbudet. Her var han jo også på linje med norske republikanere. Folkeavstemningen den 13. november bekrefter at et overveldende flertall i det norske folk vil beholde monarkiet og at prins Carl skal være den første konge i et selvstendig Norge.

Den 25. november 1905 setter den nye kongefamilien sin fot på Norges jord – Kong Haakon med kronprins Olav på armen. Sitt valgspåk hadde han allerede kunngjort i København da han mottok utsendingene fra Stortinget: «Alt for Norge». To dager etterpå avlegges eden i Stortinget.

Som Bomann-Larsen konstaterer: «Tre avgjørende forutsetninger var kommet på plass ikke bare for Haakon VII's regentskap, men for grunnleggelsen av et nytt dynasti i Norge. Gjennom avstemningen hadde kongen knyttet an til folket. Det var en politisk akt. Gjennom navneskiftet hadde kongen knyttet an til historien. Det var en symbolsk handling. Gjennom valgspåket hadde han beseglet pakten med sin skjebne. Det var et personlig løfte. Herfra gikk ingen vei tilbake».

Michelsen oppdrar

En kongekrone krever også sitt hoff, men det gikk ikke lang tid før republikaneren Christian Michelsen mente gigantomanien grep om seg på Slottet. I det hele tatt er det fascinerende å lese hvordan Michelsen oppdrar Haakon som konstitusjonell monark. En av de første sakene som møtte den nye kongen i statsråd – allerede i januar 1906 – var besettelsen av et professorat i teologi ved Universitetet i Oslo. I et fire siders notat gjør Kong Haakon rede for sitt syn i professorsaken og notatet har antakelig ligget til grunn for hans innlegg i statsråd. «Jan, 1906. Min Opfattelse i Sagen. Forandret mening dels ons 23/1». Det var Michelsen som hadde vært innom et par dager og realitetsorientert det nye statsoverhodet.

I en sak om den militære og sivile ledelsen ved marineverftet i Horten ønsket kongen å følge statsministeren som var i mindretall i regjeringen. «Det kan Deres Majestæt ikke gjøre. D.M. må følge flertallet», var beskjeden fra Michelsen.

Også om mer generell forsvarsstrategi engasjerte han seg. «Samtlige i Byen værende Generaler og Admiraler» ble invitert til møte på Slottet i 1907 over temaet «Hvilke Fordringer må der stilles til vort Forsvar?» Kongen innledet og formålet var å hindre at det bare ble fokus på forsvaret mot Sverige.

I 1911 foreslo også Haakon at han skulle megle i en stor arbeidskonflikt, der både streik og lockout var tatt i bruk. Men regjeringen frarådet innblanding fra monarkens side.

Med Michelsen tilbake til sin redergjerning i Bergen og et kort intermesso med Jørgen Løvland som statsminister, skulle Haakon møte en annen meget selvbevisst mann i rollen som regjeringssjef: Gunnar Knudsen. En norsk Bismarck. Skipsreder, godseier og venstremann. Og republikaner. Det skulle føre Kong Haakon til tanken på abdikasjon. Da Knudsen i første omgang måtte gå av etter å ha tapt valget i 1909, noterte kongen i sin dagbok at resultatet var «et Bevis for at Vælgerne nu ikke ville have med det Kompagniskab

der hed Socialister at gjøre og at man forstod at de borgerlige Partier maatte staa sammen mod Samfundsangriberne Socialisterne».

Knudsen var tilbake som statsminister i 1913 og Venstre med 2/3 flertall i Stortinget. Nå lå det også forslag til grunnlovsendringer til behandling. Kongen skulle ikke ha rett til å sanksjonere grunnlovsendringer, han skulle ikke få foreslå tronfølger i en situasjon der det ikke var en arveberettiget og han skulle verken åpne eller oppløse Stortinget. Representantene der fikk han bare møte på sin årlige middag. Og nesten verst av alt: ordensvesenet skulle avskaffes.

Kongen kunne frafalle retten til å sanksjonere grunnlovsendringer, men så på de øvrige forslagene som et «Mistillitsvotum». Når han ikke kunne utdele ordener, kunne han heller ikke fylle sin rolle som likeverdig statsoverhode.

Og han vendte seg nå bl.a. til Michelsen og Fridtjof Nansen for å be om råd. Sammen ble et brev konsipert som trakk trådene tilbake til 1905. Det var en *folkeavstemning* som hadde sagt ja til monarkiet som styreform og til at prins Carl skulle bli Norges konge. «Havde jeg i 1905 forstaaet at det var meningen, efter nogle aars forløb og uden noen foranledning fra min side, at slaa ind paa en politik, som disse grundlovsforslag kan give udenverden udseende av at tilsigte, havde jeg neppe fundet at kunde modtage Norges krone. Og skulde gjennomførelsen av disse grundlovsforslag faa de virkninger udadtil, som jeg befrykter, vil jeg finde det at være min pligt at tage under alvorligste overveielse, om jeg i fremtiden kan være Norges land og folk til nogen som helst nytte.(...) Av hensyn til det norske folk, som har vist meg saa megen tillid og hengivenhed, og til mit ansvar ligeoverfor fremtiden har jeg troet det riktigest allerede nu at udtale dette.»

Trusselen var abdikasjon, men kongen mente å ha folket i ryggen.

Nå endte voteringene i Stortinget med at kongen både kunne foreslå tronfølger, åpne og oppløse Stortinget og dele ut ordener. Men hva kunne ikke enda mer radikale krefter enn Venstre finne på? Arbeiderpartiets Martin Tranmæl hadde jo snakket om å legge dynamitt i borehullene.

«Mere norsk og ikke så engelsk»

I februar 1914 toget 30 000 bønder inn i borggården på Stockholms slott – vel tatt imot av Kong Gustav 5. Bomann-Larsen finner ikke noe i dagbøkene om hva Kong Haakon tenkte om dette, men statsminister Gunnar Knudsen kunne i et brev hjem fortelle at «Det er heldig at vi har en konge her i landet, som ikke kan finde på den slags historier». Etter å ha snakket med kong Haakon kunne Gunnar Knudsen melde at «Han tok saken nærmest fra den spøkefulle siden og erklærte med sin sedvanlige godmodige latter, at dersom valgenes program ble kongestyre eller folkestyre var han ikke i tvil om hvilken vei det gikk».

I Norge skulle kongen delta i feiringen av Grunnlovens 100-års jubileum, men han gruet seg litt kunne han fortelle i et brev til Nansen – «ikke minst for de mulige Taler, der kan blive holdt, det bliver sandelig ikke saa let for mig at staa og sige noget naar man skal holde sig til at sige intet bestemt».

Men 1914 skulle også bli det første året i en lang og dødbringende verdenskrig og der mange fyrstehus skulle falle. Og som kjent hadde Kong Haakon vært opptatt av forsvaret av kystlinjen og muligheten for en sjøkrig mellom Storbritannia og Tyskland.

Norge erklærte seg nøytralt, men mange norske sjøfolk omkom i ubåtkrigen. Samtidig skulle landet mettes og det var nødvendig å stå på rimelig god fot med begge sider. Man kunne jo ikke vite hvordan krigslykken vendte. «Vi har mistet 1500 Søfolk dels Torpederede eller Minesprængte, men en del Omkomne Ved Kanonild eller døde af Anstrængelse for at bærge Livet. Har alt dette intet med Landets Værdighed at gjøre?» noterte kongen i april 1918 og stilte seg selv spørsmålet: ”Ser jeg virkelig saa unorsk paa hele dette Spørgsmaal?”

Og i mai 1918 tok han et oppgjør med regjeringen Knudsens nøytralitetspolitikk. Ifølge Kong Haakon var det bare tyskernes krigsførsel som hadde krenket Norge. «De torpedere vore Skibe snart sagt daglig. Dette er en Tildragelse som efter min Opfatning berører alle Norskes, Ære og Værdighed paa det smerteligste”, innledet han sitt foredrag i statsråd. Og det var etter kongens mening, ententemaktene som hadde levert varer som hadde satt norske myndigheter i stand til å brødfø sin befolkning.

Svaret fra statsminister Gunnar Knudsen var imidlertid krystallklart: «Deres Majestet må lære å tenke mere norsk og ikke så engelsk».

Mindretallsregjeringene avløste hverandre hyppig i Norge på 1920-tallet. Mens sosialdemokratene allerede i 1920 hadde fått sin første statsminister i Sverige og i 1924 i Danmark, var de norske arbeiderne splittet i tre partier. Og da Det norske Arbeiderparti og Norges Socialdemokratiske Arbeiderparti samlet seg i 1927, var kongen skeptisk og mente Tranmæl fortsatt arbeidet på de «russiske Principper».

Mens det blant kjøpmenn og avisredaktører ble arbeidet for å gi regjermakten til menn utenfor parlamentet, symbolisert ved Fridtjof Nansen, lot ikke Kong Haakon seg rive med. Selv om Nansen hadde vært hans nære samtalepartner helt siden kongevalget i 1905. Kongen holdt seg til de parlamentariske lederne. «Politik er hans liv, men han snakker for meget og hører for litet på andre», var observasjonen fra en godseierfrue i kongens omgangskrets.

I januar 1928 utnevnte så Kong Haakon den første regjering utgått fra Det norske Arbeiderparti. Det var sterke reaksjoner i borgerlige aviser på utnevnelsen. Advokat Per Rygh – som seinere skulle føre Norges sak overfor

Danmark når det gjaldt Grønland, skrev at «det første Udslag af en personlig Kongemakts udøvelse siden 1905 skal være at sætte Bolschevikerne i Regjeringsædet».

Enda mer urolig ble det på 1930-tallet, selv om det ble mer rolig på regjeringsfronten etter at Arbeiderpartiet dannet regjering med Bondepartiets støtte i 1935 og etter stortingsvalget i 1936 regjerte med Venstres støtte. Verre var det utenfor landets grenser.

Da uværsskyene samlet seg i Europa var Kong Haakon opptatt av de norske forsvarsbevilgningene. Våren 1937 fikk han en orientering av statsminister Nygaardsvold om forslag til nye bevilgninger. «Min Overbevisning er at Arbeiderpartiregjeringen var helt indstillet paa at tage et ordentlig Tag for at rette paa Mangler» noterte kongen og beklaget at forslaget ikke ble støttet av alle de borgerlige partier. «Ved denne anledning skal Mowinckel have nægtet paa Venstres vegne at gaa med paa noget sligt, og han skal have erklært sig for at være Forsvarsfjendtlig», skrev kongen og konstaterte at det under slike omstendigheter var vanskelig for Arbeiderpartiet å bevilge mer penger til forsvaret. Kongen mente at det nå var marinen som i første rekke måtte prioriteres – «var Fjenden først i Land var det Krig.»

I sitt verk dokumenterer Bomann-Larsen veldig godt aktiviteten til den såkalte Skaugum-kretsen, med blant andre kronprins Olav, Oslo-biskop Eivind Berggrav og fabrikkereier og tidligere Høyre-leder Johan H. Andresen. Etter krigsutbruddet i 1939 forsøkte disse gjennom kontakt via Sveriges erkebiskop og svenske forretningsforbindelser å få til fredsforhandlinger. Kronprinsen skrev også til sitt søskenbarn, den engelske kongen. Kong Haakon holdt seg utenfor dette – på tross av flere henstillinger om å engasjere seg.

Krigsårene

Tor Bomann-Larsen forteller engasjert om kongefamiliens flukt fra Oslo sammen med Stortinget og regjeringen i morgentimene den 9. april 1940.

Etter at kronprinsessen og barna krysser svenskegrensen ved Sälen fortsetter konge og kronprins etter Hamar, Elverum og Nybergsund videre gjennom Gudbrandsdalen via Møre-kysten og ender opp i Tromsø og indre Troms. Etter diskusjon om konge og kronprins, eller bare sistnevnte, skal bli værende i Norge ender det med at de følger regjeringen da Devonshire legger ut fra Tromsø havn den 7. juni 1940. Og kong Haakon noterte i sin dagbok denne dagen: «Kl. 20 Lette de og saa Norge for sidste gang.»

Omstendighetene rundt kongens klare nei til tyskerne blir godt dokumentert av Bomann-Larsen. Også hvordan han her opptrer som konstitusjonell monark – det er helt motvillig at han aksepterer den tyske sendemannen til en privat audiens. Kongen gjør det også klart at dersom regjeringen på en eller annen måte vil komme tyskerne i møte så vil han abdisere.

Det samme klare nei kommer fra kongen da et flertall i Stortinget vil avsette ham sommeren 1940. Da er det «regjeringen og jeg» som svarer – en konstitusjonell monark. Likeså året etter da hjemmefronten appellerer til den personlige kongemakt. Til sin dagbok betror han seg i februar 1941: «hele mitt arbeide siden 1905 har været at holde mig strængt til det konstitusjonelle».

Som et nasjonalt symbol stiger Kong Haakon i land på Honnørbygge i Oslo etter fem år i utlendighet. Han og regjeringen er kommet hverandre også personlig nær og kongen hadde helst sett at Nygaardsvold ventet med å innlevere sin avskjedssøknad til Stortinget var kommet sammen. Men det var nødvendig med nye krefter. Etter at Hjemmefrontens leder Paal Berg mislyktes med å danne regjering overtar etterkrigstidens store mann, Einar Gerhardsen. Både overfor Berg og Gerhardsen anbefaler kongen to av London-regjeringens statsråder: utenriksminister Trygve Lie og forsvarsminister Oscar Torp.

De to siste år av Kong Haakons liv blir vanskelige. Det er en ensom mann som etter et lårhalsbrudd tilbringer mye tid på sykehus og i rullestol. Kronprins Olav overtok som kronprinsregent. Avisartikler om mulig abdikasjon går inn på ham og han spør statsministeren om råd. Han kan ikke gjøre noe annet enn å ønske kongen god bedring.

«Skal Kongen i dette land i det hele taget have Haab om at gjøre Nytte maa det være ved å vise sin Upartiskhed under alle Forhold», hadde Kong Haakon notert i sin dagbok da han utnevnte den første Arbeiderparti-regjeringen i 1928.

Tor Bomann-Larsen gir oss gjennom dette enestående verket et fascinerende innblikk i hvordan Kong Haakon utvikles som en konstitusjonell monark. Det var nok en fordel for kongen at det var to sterke republikanere, Christian Michelsen og Gunnar Knudsen, som han skulle bryne seg mot. Og så fikk han heller betro seg til dagboka om sitt personlige standpunkt.

Jarle Skjørestad

Bomann-Larsen, Tor. *Kongstanken – Haakon & Maud I*. Cappelen forlag, Oslo 2002.

Bomann-Larsen, Tor. *Folket – Haakon & Maud II*. Cappelen forlag, Oslo 2004.

Bomann-Larsen, Tor. *Vintertronen – Haakon & Maud III*. Cappelen forlag, Oslo 2006.

Bomann-Larsen, Tor. *Makten – Haakon & Maud IV*. Cappelen Damm, Oslo 2008.

Bomann-Larsen, Tor. *Æresordet – Haakon & Maud V*. Cappelen Damm, Oslo 2011.

Bomann-Larsen, Tor. *Svaret – Haakon & Maud VI*. Cappelen Damm, Oslo 2013.

Bomann-Larsen, Tor. *Hjemlandet – Haakon & Maud VII*. Cappelen Damm, Oslo 2016.

Bomann-Larsen, Tor. *Kongen – Haakon & Maud VIII*. Cappelen Damm, Oslo 2019.

KRING BÖCKER OCH MÄNNISKOR

FÖRLÄGGAREN ALBERT BONNIER TOG TILLVARA TIDEN

Hösten 1835 anlände en 15-årig judisk bokhandlanson, Albert Bonnier, från Köpenhamn till Stockholm. Två år senare lät han förlägga sin första bok, en skämtsamt pamflett om att Napoleon aldrig existerat. Det blev starten för Albert Bonniers Förlag, som i generationer fyllt bokhyllorna i svenska hem.

Journalisten *Per T Ohlsson* uppmärksammar med biografien *Albert Bonnier och hans tid* 200-årsminnet av Albert Bonniers födelse. Det är en fascinerande levnadsskildring, men den elegant utformade och rikt illustrerade boken förflyttar också läsaren till den tid, då det tryckta ordet omformade samhället. Böcker, tidskrifter och tidningar började produceras i massupplagor med hjälp av tekniska innovationer och fann sin väg till en alltmer läskunnig publik genom de förbättrade kommunikationerna. I Sverige ökade den samlade dagstidningsupplagan från 50 000 exemplar per dag vid 1800-talets mitt till en miljon per dag vid sekelskiftet 1900, det år då Albert Bonnier gick ur tiden. Samtidigt fick romanen, en ny litterär genre, sitt genombrott. Det var genom romanen som Albert Bonnier byggde upp och utvecklade sitt förlag. Hans ambitioner var inte bara begränsade till Sverige. Han var en passionerad skandinavist, påverkad av tidens strömningar.

Albert Bonnier föddes i Köpenhamn, dit hans far, Gutkind Hirschel, flyttat med sin familj från Dresden 1805. Familjen sökte sig till Köpenhamn, eftersom Danmark var ett förhållandevis tolerant land när det gällde judars rättigheter. I Köpenhamn antog fadern det franskklingande namnet Gerhard Bonnier. Han fick också tillstånd att köpa ett lånebibliotek och starta en bokhandel, ett tryckeri och ett bokförlag. Det gick till en början bra, men bokmarknaden i Danmark krympte i den ekonomiska nedgången efter Napoleon-krigen samtidigt som konkurrensen ökade. Gerhard Bonnier började då snegla mot grannlandet i öster och tillsammans med äldste sonen Adolf etablerade han sig först i Göteborg och sedan i Stockholm, där Adolf snabbt blev en framgångsrik bokhandlare och förläggare, medan fadern återvände till Köpenhamn. Adolf tog upp tre av sina yngre bröder för att hjälpa till i bokhandeln, varav två, Albert och David Felix, också kom att etablera sig i branschen. David Felix flyttade efter några år till Göteborg, där han bl.a. startade *Göteborgs-Posten*, medan Albert 1837 grundade sitt eget förlag i Stockholm.

Ohlssons skildring av familjen, dess framgångar och umbäranden och de antisemitiska attacker den utsattes för, ger en god bakgrund till den fortsatta berättelsen om hur Albert Bonnier blev Sveriges första moderna förläggare. Efter en studieresa till kontinenten startade han 1843 sin första tidskrift, *Stockholms modejournal* och inför julen 1844 lanserade han en årlig litterär

kalender, *Svea*, varigenom han skapade kontaktytor med många av de författare som sedan kom att bli förlagets stora namn. I *Svea* blandades noveller, dikter och essäer, från 1857 även dödsrunor över kända personer som avlidit under året. Albert Bonnier var själv redaktör för kalendern ända fram till sin död. Som nybliven svensk medborgare gav han den ett tydligt nationalistiskt anslag, men i de första årgångarna var perspektivet också skandinavistiskt. Ett annat projekt som banade väg för hans framgångar hade en vidare geografisk bas: *Den europeiska följetongen, Tidskrift för Utländsk Romanlitteratur*. Denna utkom varje vecka med översättningar av europeiska romaner. Därigenom utmanade han tidens förläggargigant i Sverige, Lars Johan Hierta, som också utgav romanhäften, men som fick ge sig för Bonniers ogenerade marknadsföring.

Den finansiella grunden till förlaget lades dock av en helt annan publikation, *Sveriges handelskalender*, som Bonnier började ge ut 1859. Den redigerades till en början av Rudolf Wall, som fem år senare startade *Dagens Nyheter*. Handelskalendern blev en ny marknadsföringskanal för det företagande som börjat ta fart efter skråtvångets avskaffande och kommunikationernas utbyggnad. Bonnier tog även över utgivningen av adelskalendern och kalenderintäkterna gav honom möjlighet att köpa det tryckeri som han anlitat. På detta kom även *Dagens Nyheter* att framställas.

Men den viktigaste tillgången för Albert Bonnier var de författare som han kunde knyta till sig. Ohlsson framhäver särskilt Viktor Rydbergs och Zacharias Topelius betydelse, två av tidens storsäljare. De var också de som stod Bonnier närmast. Det var inte helt lätt för en uppåtsträvande författare att tränga igenom Bonniers nålsöga, skriver Ohlsson, ”men den som lyckades mottogs med en professionell och personlig erkänsla som Albert fortfarande var ganska ensam om i den svenska förlagsbranschen”.

Flera lotsades tidigt in i den Bonnierska sfären via *Svea*, som August Strindberg, Victoria Benedictsson, Selma Lagerlöf och Gustaf Fröding. Förhållandet mellan Strindberg och Albert Bonnier får stort utrymme i bokens senare delar. Strindberg hade i ett av sina tidiga verk tecknat en förtäckt bild av Albert Bonnier. Denne blev likväl hans förläggare. Enligt Olsson var Strindberg ”impregnerad av en antisemitism som han ena dagen kunde släppa loss i sina privata kontakter medan han nästa dag, under sirliga bugningar, utbad sig om finansiellt understöd från Bonnier”. Strindberg menade i ett brev att ”det viktigaste en författare söker hos en förläggare är kapital och frihet från censur”. Det kunde Albert Bonnier erbjuda. Brevet var ställt till Alberts son och arvtagare, Karl Otto, som drev på för att förlaget skulle fördjupa kontakterna med Strindberg, men det var fadern som fick ta törnarna som en konsekvens av sin publicistiska princip: sprida, icke döma.

Att förlägga radikala författare vid denna tid hade sitt pris. Ohlssons skildring av de dramatiska turerna kring Strindbergs novellsamling *Giftas*, då Albert Bonnier hotades av fängelse, är en höjdpunkt i biografien och samtidigt en påminnelse om det samhällsklimat som rådde i det oskarianska Sverige. Bonnier utmålades som sedlighetens fiende och bokförläggareföreningen, där han var ordförande, sprängdes i två delar med hans främste konkurrent, den konservative Gustaf Holm i Norstedts Förlag som drivande kraft. En ny process väntade, när Gustaf Frödings diktsamling *Stänk och flikar* utkom på Bonniers förlag. Den friades i ett uppmärksammat tryckfrihetsmål, men Ohlsson menar att striderna under 1800-talets sista år påverkade Albert Bonnier i sådan grad att man kan tala om en viss personlighetsförändring: ”Det glada, öppna sinne som så ofta glimmat till mitt i all affärsmässighet övergick mer och mer i en lite butter framtoning”. Grunden var ändå lagd till det medieimperium, vars upprinnelse Per Ohlsson gjort en mångfasetterad och underhållande berättelse av.

Lars-Åke Engblom

Pehr T Ohlsson. *Albert Bonnier och hans tid*. Albert Bonniers Förlag, Stockholm 2020.

NORDISK SAMTIDSPOESI

Ved markeringen av 100-årsdagen for Rolf Jacobsens fødsel ble de første «Rolf Jacobsen-dagene» arrangert i 2007 i Hamar, byen der han bodde den siste halvdel av sitt liv. Rolf Jacobsen må kunne sies å være den viktigste norske lyrikeren i andre halvdel av 1900-tallet, ved siden av Olav H. Hauge. Her skal det ikke sies noe om det nokså dramatiske livsløpet til denne nyskapende poeten, men heller legge vekt på at «Rolf Jacobsen-dagene» har fortsatt også etter 2007, nå i hovedsak som en litteraturfestival med navnet «Nordisk Poesifestival / Rolf Jacobsen-dagene». Det er en stor innsats fra mange engasjerte og dyktige folk som har klart å finansiere arrangementene og samle forfattere og litteraturforskere fra hele Norden år etter år. Det nordiske aspektet er tatt godt vare på, både når det gjelder lyrikerne som er valgt ut som «festivalforfattere» og foredragsholderne som også har kommet fra flere nordiske land.

Fra 2011 er bidragene under festivalen gitt ut som bok året etter, og det er etter hvert blitt en imponerende rekke med bøker i serien «Nordisk samtidspoesi». «Samtid» betyr blant annet at det er levende diktere som fremdeles skriver og gir ut bøker som står i sentrum. Først ut var boka «Nordisk samtidspoesi: Særlig Jo Eggens forfatterskap» (2012) som ikke bare tar for seg denne norske lyrikeren, men har en rekke bidrag om norsk samtidslyrikks stilling i forhold til andre medier og kunstformer. Året etter kom den eneste boka

i serien som ikke er viet en enkelt forfatter, nemlig «Nordisk samtidspoesi: Særlig forholdet mellom musikk og lyrikk» (2013). Her diskuteres sang-lyrikken i mange artikler, før siste del presenterer to av de store på området: norske Alf Prøysen og amerikanske Bob Dylan. Året etter var det en av de mest markante stemmene i norsk samtidslyrikk, Øyvind Rimbereid, festivalpoet i 2013, som i boka fra 2014 fikk belyst sitt omfattende og eksperimenterende lyriske forfatterskap av flere nordiske litteraturforskere.

La meg da bare raskt summere opp lyrikerne som har opptrådt og som er blitt portrettert i bøker året etter at de var festivalpoeter. Med unntak av festivalen i 2014 og boka i 2015 som handlet om barnelyrikk, har Cecilie Løveid (NO), Tua Forsström (FI), Øyvind Berg (NO) og Göran Sonnevi (SE) vært festivalpoeter og blitt utgitt i bokform året etter. Festivalpoet i 2019 var norske Hanne Bramness, og i 2020 var det hjemvendte Henrik Nordbrandt (DK) som ble æren til del. Det er ikke urimelig at det har vært flest norske lyrikere på programmet siden festivalene avholdes i navnet til en av våre fremste poeter. Men i alle år har bidragene i bøkene vært fint fordelt mellom forskere fra alle de nordiske land, og det kan slik ikke være tvil om at serien bærer sitt navn med rette – «Nordisk samtidspoesi».

Foreløpig siste bok i serien med «Nordisk samtidspoesi» er boka om Hanne Bramness' forfatterskap. Den skal vi se litt nærmere på her. For lesere utenfor Norge er det kanskje nødvendig med noen ord om Hanne Bramness før presentasjonen av festivalantologien om hennes diktning. Hun er født i 1959 og debuterte i 1983 med diktsamlingen «Korrespondanse». Hun har gitt ut nærmere tjue egne bøker, hvorav flere er dikt for barn og unge. Hun har beveget seg mellom flere sjangrer, men det er som lyrisk dikter hun må sies å være en viktig stemme i norsk lyrikk gjennom de siste tiårene. Hun har dessuten, og det er av stor betydning, vært redaktør for lyrikkserien «Stemmens kontinent» (1997-2007) som omfatter 26 gjendiktninger av kvinnelige lyrikere fra hele verden. Etter det har hun drevet Nordsjøforlaget som gir ut oversettelser eller gjendiktninger av samtidslyrikk fra landene rundt Nordsjøen (sammen med ektemannen, Lars Amund Vaage, en av våre svært dyktige romanforfattere).

Nordisk samtidspoesi: Hanne Bramness' forfatterskap tar for seg alle de aspektene ved hennes aktivitet som er nevnt ovenfor. Ikke alt er like bra, og noen ganger kan bidragene få litt for mye preg av å være forelesninger på et seminar som tar for seg en forfatter, for nærmest å rose og prise det forfatteren har gjort. Spennvidden og mangfoldet av perspektiver på ulike sider ved Bramness' diktning og gjendiktning gjør at det meste uansett er leseverdig og noen ganger riktig interessant. Det gjelder særlig artiklene som tar for seg aspekter eller særlige kjennetegn ved forfatterskapet, og ikke bare samler seg om en enkelt diktsamling. Dan Alexander R. Andersen skriver om «mennesk-

ene i Hanne Bramness' poesi», mens Ingrid Nielsen har fine observasjoner og en skarpsindig analyse av «syn, sansning og skapelse hos Hanne Bramness». Men også artiklene som konsentrerer seg om en enkelt samling kan lodde dyp i enkeltdikt, og gi forståelse som gjelder ut over den samlingen som blir lest. Det gjelder helt klart den danske professoren, Dan Ringaards, lesning av «Regnet i Buenos Aires» (min absolutte favoritt blant Bramness' alle bøker). Elegant og meningsbærende bruker han Jorge Luis Borges-dikt fra samme by – som faktisk også beskriver regnet der – til tydelige lesninger av en rekke av diktene i samlingen.

Flere av artiklene handler om Bramness' poesi for barn i samlinger som «Vekta av lyset», «Skogen i hjartet» (to bidrag) og «Trollmåne». Det er også et bidrag om «barnlyrikkens regressiva typologi» (Johan Alfredsson), mens artikkelen om «Trollmåne» er skrevet av Hilde Kramer som illustrerte denne boka. Synd at det ikke er blitt rom for noen illustrasjoner her! Det skal også nevnes at boka legger minst vekt på det store arbeidet som gjendikter eller oversetter som Bramness har utført, men litt oppmerksomhet får denne innsatsen i artikkelen «Labour of Love». Om Hanne Bramness og gjendiktning – og om gjendiktningen av Sylvia Plaths «Tre stemmer». Det er Ole Karlsen, en av bokas to redaktører, som står bak denne artikkelen, og som – sammen med Bramness – står bak det største og mest givende av alle bidragene i festivalskriftet – «Å tolke lyset – Fra en samtale med Hanne Bramness». Samtalen er på nesten 40 boksider! Det er en omfattende samtale der intervjueren viser å ha full kontroll på dikterens omfattende virksomhet. Dermed får vi presise spørsmål og utfyllende svar, og det aller meste foregår på et avansert nivå. Kunnskap og ettertanke gjør at det aldri blir løst prat eller koselig samtale, men derimot mange avklarende runder omkring poesiens vesen, gjendiktningens problem, og til slutt et spørsmål om lyrikkens betydning og sjanser til å leve videre i en offentlighet som den som nå omgir oss.

2021 kommer en bok om Henrik Nordbrandt siden han var festivalforfatter i mars 2020. Det er bare å glede seg.

Hans H. Skei

Ole Karlsen og Hans Kristian Rustad (red). *Nordisk samtidspoesi: Hanne Bramness' forfatterskap*. Novus Forlag, Oslo, 2020.

SKÅDESPELAREN STINA EKBLAD MINNS

Jag läser *Stina Ekblad* och jag lyssnar till Stina Ekblad. Den nyligen utkomna självbiografin *Här brusar strömmen förbi* är hennes debut som författare. Boken får en dimension till då den upplevs som ljudbok, i inläsning av författaren själv. Stina Ekblad är inte vilken uppläsare som helst. Hennes omiskännliga språkmelodi ger liv i texten, låter inte läsaren ögna igenom några till synes mindre väsentliga passager, utan håller oss uppmärksamma även på de små detaljerna. Hon fraserar, sjunger och lämnar långa pauser för eftertanke. Det är ljuvligt att höra.

Parallellt med lyssnandet fördjupar jag mig i den fysiska boken. Också det är en njutning. Den är vackert formgiven av Nina Ulmaja och uppdelad i fem avdelningar – Flicka, Tonåring, Kvinna, Mamma, Gumma. Alla epitet sköns redan från början men får undan för undan tydligare konturer. Rosafärgade sidor markerar övergångarna. Det är en genial formgivningssidé som går hand i hand med Ekblads text. Ett människoliv rymmer ju alla åldrar samtidigt. I den mogna kvinnan, rentav gumman, bor både den lilla flickan och tonåringen. Ekblad skriver själv: ”Hon (flickan) finns i mig fortfarande. Hon sitter inne i mig och klipper klippdockor, klistrar bilder ur tidningar i häften, ritar, målar och skriver. Hon samlar förnamn i en särskild bok, noterar titlarna på alla böcker hon läst, arrangerar ”filminspelningar” i skogsbacken med syskon och grannbarn...”

Stina Ekblads eget liv börjar i Österbotten, i Solf nära Vasa, och det är uppväxtvillkoren i denna förhållandevis påvra miljö som formar henne till människa. Vid födseln 1954 är krigsåren inte långt borta. Fattigdomen hör till historien, men hungerspöket lurar bakom lidret. Och som självaste antitesen till somliga (manliga) kollegers självbiografier inleder hon sin motsvarighet med Zacharias Topelius dikt om Skrållan, flickan som kom till skolan med smutsigt förkläde och blir mobbad av både klasskamraterna och lärarinnan... tills lärarinnan förstår att det blivit smutsigt för att hon tigt och plockat vedstickor nere i hamnen. Dikten ”Lilla Skrållan eller det skrynkliga förklädet” handlar om en fattig flicka som bespottas men får upprättelse. Den som börjar en bok på detta vis är ingen diva. ”Jag kände så tydligt att Skrållanflickan och alla andra fattiga flickor jag läste om var autentiska och fanns i min närhet, rentav inuti mig själv”, skriver hon.

Stina Ekblads språk är vackert. Hon är omsorgsfull med orden. Orden har också varit det bärande elementet i hennes liv från begynnelsen. Redan tidigt vill hon bli författare, författarinna. Småskolans och folkskolans bibliotek läser hon raskt igenom, Gunnar Tideströms bok om favoritförfattaren Edith Södergran stjal hon rentav med sig från skolans utsorterade källarlager i tron att ingen annan i Solf ändå är intresserad. Huvudet är sprängfyllt av ord, som

hon skriver ned för hand och på skrivmaskin. Dikterna sänder hon till de stora förlagen i Helsingfors, men blir ofta refuserad. I lokalpressen publiceras hon ibland, alltid under pseudonym, det gäller ju att inte förhäva sig. Så småningom inser hon att hon är bättre på att tolka de dikter som redan är skrivna och hon föreställer sig i stället ett liv som skådespelerska, helst någon i stil med Greta Garbo eller Lauren Bacall.

Flickan Ekblad är en drömmare med rik fantasi, vidöppen för världen. Det österbottniska slättlandskapet är hennes frihets hav. Trots att hon tidigt flyttar därifrån behåller hon sin finlandssvenska dialekt, men som vuxen längtar hon till det som hon en gång kallade hemma bara två gånger om året – i mars/april när spoven kommer och vid midsommartid då natten är dag.

Det är musiken som först för henne ut ”i världen”. Som klarinettist i ortens blåsorkester turnerar hon till Junsele, till Norge och till Danmark. I Norge anförtror hon dagboken sin svärmiska längtan, Danmarksresan får livsavgörande konsekvenser. Stina Ekblad bestämmer sig för att återvända till landet som har ljummare somrar, fler rosor som klättrar på husen, roligare språk, större skratt och fler möjligheter till anarkistiska utsvävningar.

Sagt och gjort, hon hoppar över gymnasiet och går i stället ett halvår på folkhögskola i Danmark, därefter tre år på Odense Teaters Elevskole. Vid 21 års ålder är hon färdig skådespelerska. Som 25-åring turnerar hon till Stockholm med Märta Tikkanens nyutkomna diktsamling "Århundredets kärlekssaga" och erbjuds anställning på Stockholms stadsteater. Resten är historia. Med självklar hemvist Dramaten har vi kunnat se henne i oförglömliga rollporträtt – som Renée i Ingmar Bergmans uppsättning av "Markisinnan de Sade", Ariel i John Cairds iscensättning av "Stormen", som Antigone, Medea, Fedra, Iokaste.

Klassikerna klär henne, hon skyr inte de stora känslorna. Hennes djupläsningensförmåga gör att hon vågar ta ut svängarna, plocka fram det allmänmännliga ur de gamla texterna och göra gestaltningen till, inte psykologi, utan förhöjd urkraft. Det är orden som leder henne dit – Shakespeares blankvers, Racines alexandriner. Som läsare får jag vid läsningen lära något om skådespeleriets till synes outgrundliga magi. Att rollarbetet i teater handlar om teknik och hårt arbete, medan filmarbetet kan tas mer lättvindigt: ”Varje skådespelare gör sin värnplikt i en kriminalfilm på TV. Det är ett elddop. /---/ Lägsta kravet är att du kan säga: ’Släpp vapnet förihelvete’ utan att snubbla vare sig på repliken eller på attiraljer i din närhet. Lyckas du bra kan du ha en lukrativ karriär framför dig. För egen del gjorde jag lumpen som obducent.” Kom inte och säg att Stina Ekblad är befriad från humor!

Stina Ekblads viktigaste roll har trots allt varit den som mamma. I boken finns en underbar bild av henne med nyförlöst son vid sitt bröst. På sidan intill

en sonett som tecknar det ogripbara i födsloögonblicket: ”Jag dubbel var med dig nu blir jag halv, nu blir jag vi nu blir vi jag och du”. Stina Ekblad beskriver varligt det sällsamma i moderskapet, och i samma veva det inte alltid okomplicerade i att vara någons barn. De egna föräldrarna älskade hon på olika sätt, och kanske olika mycket. Fadern var den milde och älskvärde som fick dö med alla barnen vid sin sida; han gav dem döden som en gåva att förvalta. Modern beskriver hon som ilskan och stark, också i döden.

Ja, livet är en resa. Från flicka till gumma. Det är också en resa att färdas med Stina Ekblad genom det strömmande livet. Som läsare kan jag spegla mig i hennes tankar och liv, trots att hennes på många sätt har varit så fantastiskt. Ödmjukt sammanfattar hon sin livsåskådning: ”Världen visade sig fungera utan min inblandning, och universum ger inga tecken från sig angående just min existens.” Bokens titel, hämtad ur Ediths Södergrans ”Ankomst till Hades” stämmer väl överens med samma credo:

Se här är evighetens strand, här brusar strömmen förbi,
och döden spelar i buskarna, sin samma entoniga melodi.

Anna Hedelius

Stina Ekblad. *Här brusar strömmen förbi*. Weyler förlag, Stockholm 2020.

DEN STORE MOR OG HENDES UREGERLIGE SØN

*Forbrødring på vej mellem Selma Lagerlöf og Sven Delblanc
efter 30 års litterær krig om deres eftermæle*

Det er skæbnens ironi, at forfatteren Sven Delblanc kom til at ødelægge sit eget eftermæle ved at skrive om Selma Lagerlöfs eftermæle. Således huskes Delblanc ikke for sit store og rige forfatterskab, men for de ord han valgte at afslutte sin gennemgang af Selma Lagerlöfs store og rige forfatterskab med i den af ham selv (sammen med Lars Lönnroth) redigerede ”Den svenska Litteraturen”, der udkom i seks bind på Bonniers. I bindet om ”Den storsvenska generationen 1890–1920” fra 1989 konkluderer Delblanc:

”Selma Lagerlöf är ett unikum i vår litteratur. Hon har inte förnyat vårt språk, ej vår människokunskap, ej heller har hon lyckats använda dikten som instrument för idédebatt. Hon är en atavism, en lysande relik från berättarkonstens äldsta tider. Att göra henne medveten och modern är att förneka hennes unika originalitet. I sina bästa verk utvecklar hon en episk urkraft, som borde garantera deras liv så länge svenske språket består”.

Disse linjer af Delblanc er de mest citerede i hele hans forfatterskab. Fordi alle med seriøs indsigt i Lagerlöfs forfatterskab – undertegnede signatur inklusive – har opponeret imod dem og fundet Delblanc patroniserende, provokerende og overfladisk i tilgangen til den verdensberømte svenske

Nobelpristager. Med god grund. Delblancs fremstilling i "Den svenska litteraturen" yder på ingen måde Lagerlöfs geni retfærdighed, hverken hvad angår hendes sproglige radikalitet, litterære bevidsthed, kønspolitiske eller samfundsmæssige engagement og modernitet.

Men nu er Sven Delblancs ord i "Den svenska litteraturen" heldigvis ikke hele sandheden, hverken om Selma Lagerlöf eller om Delblancs opfattelse af hende. Det dokumenterer en ny bog *Sprængstoff och episk urkraft*, der fremlægger og fortolker Delblancs tekster om Lagerlöf og bringer uddrag fra debatten om dem, der var ophedet. Antologien er resultatet af en fredslutning mellem Delblancsällskapet og Selma Lagerlöf-sällskapet efter 30 års krigsførelse om den rette forståelse af de to forfattere. Bogen dokumenterer, at Delblanc op igennem 1980'erne offentliggjorde flere tekster om Lagerlöf, hvoraf karakteristikken i "Den svenska litteraturen" hører til de ringeste. Læser man i stedet Delblancs grundige introduktion til Bonniers 10-binds udgave "Selma Lagerlöfs verk" (1984) og den lille internationale introduktion til hende i serien "Swedish Portraits" (1986) er han mere nuanceret i forståelsen af hendes litterære betydning. Han fremhæver hendes genremæssige og poetologiske bevidsthed, hendes modernitet og moralitet og notorisk alt andet end naive, idylliske og eventyrlignende gestalt. Og dertil hendes suggestive evne til at nedbryde alle forbehold. Man får også indblik i Delblancs brug af begrebet "atavistisk", der i hans tolkning dybest set er et andet ord for "magisk realisme", altså et positivt begreb ud fra hans egne kriterier. Delblanc har også et fint blik for Lagerlöfs gennemgående tema: den kvindelige kærligheds forløsende og transformerende kraft, ikke mindst i forhold til mandens og maskulinitetens ødelæggende fremfærd, både erotisk og socialt.

Læst i sammenhæng bliver det ligeledes tydeligt, at Delblanc bruger Lagerlöf i et antimodernistisk forsvar for den mundtlige fortælletradition. Hendes fortælleteknik sidestilles med Homers og de islandske sagaers, og kanoniseres således blandt de ypperste i litteraturens historie. Det er det Delblanc mener med ordene "en lysande relikv fra berättarkonstens äldsta tider", hvis man skal være venlig. Nu er der blot den hage ved det, at Lagerlöf, helt på linje med forfatteren(e) bag digternavnet Homer og munkene bag de islandske sagaer, skrev. Hun talte ikke, hun skrev og komponerede. Og optrådte hun offentligt læste hun op, hun fortalte ikke. Misforståelsen hos Delblanc er således grundlæggende for hele hans litteratursyn.

Bag Delblancs karakteristik af Lagerlöf aner man således, som også antologiens redaktører *Anna Nordlund* og *Lars Ahlbom* og læreren Daniel Skogman er inde på i deres udlægninger af mysteriet Delblanc, et opgør. Med Lagerlöf som eksempel ønskede Delblanc at gøre op med tidens fremherskende litterære og kulturradikale modernisme og ligeledes den litteraturteoretiske og

feministiske tilegnelse af Lagerlöf. Det var hans egentlige ærinde, hans idé, hans sag. En sag, han var dømt til at tabe, fordi den ikke svarede overens med den fremherskende genushistorie i årtierne omkring 2000, og da slet ikke svarede overens med Lagerlöfs egne ambitioner. Man kan også iagttage, hvordan Delblanc kommer til at modsige sig selv. Når Delblanc betegner kvaliteterne i Lagerlöfs lille roman "En herregårdshistorie" (1899) som "ekspressionistiske" og i hendes store idéroman "Bandlyst" (1918) som "splintrede" og "fragmenterede", anskuer han hendes værk i en modernistisk optik. Det samme gælder, når han skriver, at hendes romaner fremfor at være filmatiseret af Sjöström og Stiller burde have været filmatiseret af Lang og Murnau. Det bliver ikke mere modernistisk og radikalt!

Så måske ligger der dybest set et andet opgør bag Delblancs tilgang til Lagerlöf? Et selvopgør. Ahlbom og Nordlund antyder dette. Fascinationen af Lagerlöf kom sent til Delblanc, i 1980'erne. Måske fordi den reelt havde været der alt for tidligt. Delblancs mor havde angiveligt elsket Lagerlöf. Så der var noget, sønnen med forfatterambitioner skulle gøre sig fri af. Da Delblanc så i de sidste tiår af sit skønlitterære forfatterskab begyndte at skrive mytologiske og eksistentielle romaner og erindringer, skrev han sig direkte ind i sporet efter Lagerlöf. Han fik ikke blot én mor, men to mødre. En biologisk og en litterær. Det blev for meget Ødipus-kompleks for Delblanc, for ambivalent. Så for at skabe afstand valgte han i stedet at holde Lagerlöf ud i strakt arm. Alligevel bliver noget af det allersidste Delblanc skriver en lille novelle i Lagerlöf'sk stil og tema, som han da også betegner som en "liten avbön till Mårbacka". Sven Delblanc ville i lighed med Selma Lagerlöf alligevel gerne hjem, helt hjem til kilden og kraftens udspring.

Henrik Wivel

Lars Ahlbom & Anna Nordlund (red.): *Sprängstoff och episk urkraft. Sven Delblancs texter om Selma Lagerlöf. Debatten. Komparationer.* Carlssons Bokförlag, Stockholm, 2020.

RÄTTSREGLER I FREDSKRISER

Coronapandemin har i alla våra nordiska länder varit ett huvudämne i medierna under det senaste året. Trots det har en del synpunkter blivit otillräckligt belysta. Dit hör de juridiska. Jag har därför med glädje tagit del av boken *Rättsregler i kris* av Johan Hirschfeldt och Olof Petersson. Författarna är en jurist och en statsvetenskapsman. Johan Hirschfeldt är fd justitiekansler och hovrättspresident. Till hans bakgrund hör att han ledde den kommission som tillsattes efter flodvågskatastrofen 2004. Professor Olof Petersson har bl.a. varit banbrytare för svensk förvaltningspolitisk vetenskap och har lett eller deltagit i ett flertal statliga utredningar.

Boken handlar om fredskriser i allmänhet, med coronakrisen som exempel. Den har bl.a. förtjänsterna att på en gång vara kortfattad – cirka 150 sidor – och så uttömmande att den ger just det tillskott till debatten som jag har känt behov av. Författarna är också försiktiga med egna åsikter. Boken är så pass lättläst som man kan begära av en skrift som behandlar tunga rättsliga frågor. Den kan därför rekommenderas även för andra än jurister. Av sex kapitel handlar ett om rättslig reglering av fredstida kriser, ett annat om ledning och styrning i kristid. Lärdomar från coronakrisen har fått ett eget utförligt kapitel.

Störst allmänintresse har nog vad som sägs om den svenska ”strategin” – fel ord enligt författarna – som enkelt sammanfattat innebär att så långt som möjligt lita till frivillighet och undvika tvångsåtgärder. Av mediedebatten har det verkat som om det är fråga om ett rent politiskt val, speciellt för coronakrisen. Boken ger en annan bild genom att redovisa förarbetena till 2004 års smittskyddslag. Den äldre lagen var av traditionellt snitt. Den riktade sig till myndigheterna och lade fast vilka åtgärder som skulle sättas in under vilka omständigheter etc. Den nya lagen, som tillämpas i dagens kris, innebar ett perspektivskifte genom att ge även de enskilda ett stort ansvar för smittskyddet. Bakgrunden till den nya lagen var aidsfrågan. Lagstiftaren kom därför ofrånkomligen att ta intryck av hbtq-debatten. De tvångsåtgärder som sattes in mot aidssjuka uppfattades ofta som stigmatiserande. Den kommitté som utarbetade lagen motiverade perspektivskiftet med ett utförligt resonemang om människovärde och människosyn. I boken återges på två sidor ett utdrag ur detta resonemang. I propositionen 2004 uttalade regeringen sammanfattningsvis bl.a. att ”en humanistisk människosyn bör ligga till grund för samhällets smittskydd” och att ”tyngdpunkten i smittskyddsarbetet bör ligga på det frivilliga förebyggande arbetet”. Tvångsmedel finns dock naturligtvis kvar. Av riksdagsutskottets betänkande framgår att själva grundsynen inte var föremål för politiska motsättningar.

Boken gör strategin mera begriplig än den blir i debatten. Man måste i vanlig ordning utgå från gällande lag och sätta sig in i lagstiftarens tankar. Att andra länder handlar på annat sätt är inget skäl för Sverige att inte tillämpa gällande svensk lag – men det är ett varningstecken som måste tas på allvar. Den lag vi har idag är utarbetad mot bakgrund av erfarenheterna vid det senaste sekelskiftet. Viktiga skillnader nu är att det är fråga om en långvarig kris som berör hela samhället på ett helt annat sätt än aidsfrågan.

I kapitlet om rättslig reglering av kriser framhåller författarna betydelsen av god *författningsberedskap*. Redan innan en kris bryter ut bör sådana fullmaktslagar, bemyndiganden m.m. som kan behövas vara på plats. De måste hållas aktuella. I vårt land är problemet inte, framhåller författarna, att det saknas lagar och regler för kristider utan att de är så många att det är lätt att tappa överblicken. Men ett särskilt problem är att det i kristider kan visa sig att regelverket

inte räcker till eller i värsta fall hindrar effektiva ingripanden. Enkelt uttryckt har regelgivarna inte haft tillräcklig fantasi. I sådana situationer litar många länder till s.k. konstitutionell nödrätt. Sverige har inte velat gå den vägen, som ju för med sig ett visst mått av godtycke. Vår regeringsform (RF) innehåller därför ett särskilt kapitel med krisbestämmelser. Det gäller dock bara krig och krigsfara. När RF reviderades genomgripande 2010 togs även frågan om fredskriser upp. Efter särskild utredning lade kommittén fram ett förslag som skulle ge en konstitutionell bas för handlandet även i fredskriser. Alla kommitténs mycket omfattande förslag blev genomförda – utom det om fredskriser. Ärendet har sedan blivit liggande. Under det gångna decenniet har vi haft två regeringar; sex riksdagspartier (av åtta) delar därmed ansvaret för passiviteten.

Författarna utvecklar övertygande att regelverket för krislägen bör vara förankrat i RF. De uppehåller sig särskilt vid medborgerliga fri- och rättigheter. Ett eget kapitel ägnas yttrandefriheten. Det är viktigt att lyfta fram vilka intrång i fri- och rättigheterna som aktualiseras. Jag delar författarnas uppfattning att den rättsliga regleringen av fredskriser bör ses över.

Av största vikt är en fast *central ledning*. Flodvågskatastrofen 2004 klargjorde att det fanns brister härvidlag. På förslag av kommissionen beslöt därför en reform som bl.a. innebar att en särskild krisfunktion inrättades i Statsrådsberedningen, alltså i statsministerns omedelbara närhet. Vid regerings-skiftet 2014 flyttades emellertid denna funktion till inrikesministern, till vars fögderi fördes bl.a. ansvaret för krisfrågor. I boken kritiserar denna ändring; ansvaret borde ligga *över* fackdepartementen. Jag instämmer med författarna.

Ledningsfrågorna kompliceras av det omfattande ansvar som har getts kommuner och regioner. Den kommunala självstyrelsen är grundlagsskyddad; skyddet förstärktes vid revisionen av RF för tio år sedan. För regeringen, som enligt RF ”styr riket”, gäller det att handskas med 290 kommuner och 21 regioner förutom de statliga förvaltningsmyndigheterna. Dessa frågor faller till stor del utom ramen för bokens titel. De får dock värdefull belysning i kapitlet om ledning och styrning och om lärdomar från coronakrisen. En närmare belysning kan emotses som resultat av arbetet inom Coronakommissionen.

Fredrik Sterzel

Johan Hirschfeldt och Olof Petersson. *Rättsregler i kris*. Dialogos Förlag AB, Stockholm 2020.

Bokessä och Kring böcker och människor har följande medarbetare:

Engblom, Lars-Åke, professor em, Göteborg

Fredrik Sterzel, professor em, fd justitieråd, Stockholm

Hedelius, Anna, journalist och författare, Stockholm

Skei, Hans H., *NT:s* norske redaktör, Oslo

Skjørestad, Jarle, seksjonsleiar, Stortinget, Oslo

Wivel, Henrik, *NT:s* danske redaktör, Köpenhamn

Mandatställningen i de nordiska parlamenten

Partitillhörighet och antal

Danmark

Folketinget 179 medlemmar

Val 5 juni 2019

Socialdemokratiet	49
Venstre	41
Dansk Folkeparti	16
Socialistisk Folkeparti	15
Radikale Venstre	14
Enhedslisten	13
Det Konservative Folkeparti	12
Nye Borgerlige	4
Liberal Alliance	3
Alternativet	1
Inuit Ataqatigiit (Grönlands repr.)	1
Siumut (Grönlands repr.)	1
Sambandsflokkurin (Färöarnas repr.)	1
Javnaðarflokkurin (Färöarnas repr.)	1
Uden for folketingsgrupperne	7

Finland

Riksdagen 200 ledamöter

Val 14 april 2019

Socialdemokratiska riksdagsgruppen	40
Sannfinländska riksdagsgruppen	38
Samlingspartiets riksdagsgrupp	38
Centerns riksdagsgrupp	31
Gröna riksdagsgruppen	20
Vänsterförbundets riksdagsgrupp	16
Svenska riksdagsgruppen	10
Kristdemokratiska riksdagsgruppen	5
Liike Nyt-rörelsens riksdagsgrupp	1
Riksdagsgrupp Ano Turtiainen	1

Island

Altinget 63 medlemmar	
Val 28 oktober 2017	
Selvstændighedspartiet/ Sjálfstæðisflokkur	16
Venstrepartiet - De Grønne/ Vinstrihreyfingin – grænt framboð	10
Centerpartiet/Miðflokkurinn	9
Fremskridtspartiet/Framsóknarflokkurinn	8
Alliancen/Samfylkingin	7
Piratpartiet/Píratar	6
Liberal reform/Viðresin	4
Folkets parti/Flokkur fólksins	2
Løsgænger	1

Norge

Stortinget 169 representanter	
Val 11 september 2017	
Arbeiderpartiet	49
Høyre	45
Fremskrittspartiet	27
Senterpartiet	19
Sosialistisk Venstreparti	11
Kristelig Folkeparti	8
Venstre	8
Miljøpartiet De Grønne	1
Rødt	1

Sverige

Riksdagen 349 ledamöter	
Val 9 september 2018	
Socialdemokraterna	100
Moderata samlingspartiet	70
Sverigedemokraterna	62
Centerpartiet	31
Vänsterpartiet	27
Kristdemokraterna	22
Liberalerna	19
Miljöpartiet de gröna	16
Utan partibeteckning	2

Färöarna

Lagtinget 33 medlemmar	
Val 31 augusti 2019	
Fólkaflokkurin (Folkepartiet)	8
Javnaðarflokkurin (Socialdemokraterne)	7
Sambandsflokkurin (Samhørigheidspartiet)	7
Tjóðveldi (Det Republikanske Parti)	6
Framsökn	2
Miðflokkurin (Centerpartiet)	2
Sjálvstýri (Selvstyrepatriet)	1

Grönland

Inatsisartut 31 medlemmar	
Extraordinært val 24 april 2018	
Siumut	10
Inuit Ataqatigiit	8
Demokraterne	6
Partii Naleraq	3
Atassut	2
Nunatta Qitornai	1
Samarbejdspartiet	1

Åland

Lagtinget 30 ledamöter	
Val 20 oktober 2019	
Åländsk Center	9
Liberalerna på Åland	6
Moderat samling	4
Obunden samling	4
Ålands socialdemokrater	3
Hållbart initiativ	2
Ålands framtid	1
Åländsk demokrati	1

/LW per februari 2021

SAMMANFATTNING

2021 års första utgåva av *Nordisk Tidskrift* har det gångna årets politiska händelser i Norden som huvudtema. Coronapandemin dominerade den politiska spelplanen i de nordiska länderna. För de ländervisa översikterna svarar Arne Hardis för Danmark, Jan-Anders Ekström för Finland, Arna Schram för Island, Harald Stanghelle för Norge, Maggie Strömberg för Sverige samt Jan Kløvstad för de självstyrande områdena Färöarna, Grönland och Åland. Tecknarna är Jens Hage, Wilfred Hildonen, Halldór Baldursson, Inge Grødum, Kjell Nilsson-Mäki och Óli Petersen. *NT*:s finländske redaktör Guy Lindström har skrivit en sammanfattande inledning.

Ytterligare bidrag på artikelsidan är Anja Kuusisto som skriver om framlidne författaren och politikern Jörn Donner. Lena Wiklund har intervjuat Gitte Ørskou, Danmark som är överintendent och museichef på Moderna Museet i Stockholm.

Björn von Sydow resonerar i *För egen räkning* om försvars- och säkerhets-samarbete i Norden och dess närområden. Anders Ljunggren analyserar i sin *Krönika om nordiskt samarbete* om gränserna i Norden och COVID-19.

I avdelningen *Letterstedtska föreningen* återfinns en förteckningen över beviljade anslag 2020. Det nordiska översättarpriset ur de nyhlénska medlen delades ut den 4 december 2020 i Reykjavik till Sigrún Árnadóttir, Island.

I *Bokessän* med titeln ”En kongekrønike” tar sig Jarle Skjørestad an 8 band om den norska kungafamiljen av Tor Bomann-Larsen.

Kring böcker och människor består av fem bidrag. Lars-Åke Engblom skriver om förläggaren Albert Bonnier och hans tid. Hans H. Skei skriver under rubriken ”Nordisk samtidspoesi”. Anna Hedelius har läst finlands-svenska skådespelaren Stina Ekblads memoarer. Henrik Wivel analyserar boken ”Sprängstoff och episk urkraft” med Sven Delblancs texter om Selma Lagerlöf. Recensionsavdelningen avslutas med Fredrik Sterzels reflexion om rättsregler i fredskriser som coronapandemin.

Sist i numret återfinns mandatställningen i de nordiska parlamenten.

LW

TIIVISTELMÄ

Nordisk Tidskriftin vuoden 2021 ensimmäisen numeron pääteema on Pohjolan viime vuoden poliittiset tapahtumat. Koronapandemia hallitsi Pohjoismaiden poliittista kenttää. Eri maiden katsauksista vastaavat: Arne Hardis Tanskan, Jan-Anders Ekström Suomen, Arna Schram Islannin, Harald Stanghelle Norjan, Maggie Strömberg Ruotsin sekä Jan Kløvstad Färsaarten, Grönlannin ja Ahvenanmaan itsehallintoalueiden osalta. Piirrosten tekijät ovat Jens Hage, Wilfred Hildonen, Halldór Baldursson, Inge Grødum, Kjell Nilsson-Mäki ja Óli Petersen. *NT:n* suomalainen toimittaja Guy Lindström on kirjoittanut tiivistävän johdannon.

Artikkeliosuudessa Anja Kuusisto kirjoittaa hiljattain kuolleesta kirjailijasta ja poliitikosta Jörn Donnerista. Lena Wiklund on haastatellut tanskalaista Gitte Ørskouta, joka on Tukholman Nykytaiteen museon yli-intendentti ja johtaja.

Björn von Sydow pohtii *För egen räkning* -palstalla Pohjolan ja sen lähi-alueiden puolustus- ja turvallisuusyhteistyötä. Anders Ljunggrenin analyysin aihe *Krönika om nordiskt samarbete* -palstalla on Pohjoismaiden rajat ja COVID-19.

Letterstedtska föreningens osastossa on luettelo 2020 myönnettyistä avustuksista. Nyhlénin rahaston pohjoismainen kääntäjäpalkinto annettiin 4. joulukuuta 2020 Reykjavikissa islantilaiselle Sigrún Árnadóttirille.

*Bokessä*nissä Jarle Skjørestad käsittelee otsikon ”En kongekrønike” alla Tor Bomann-Larsenin kahdeksanosaisen teoston Norjan kuningasperheestä.

Kring böcker och människor koostuu viidestä artikkelista. Lars-Åke Engblom kirjoittaa kustantaja Albert Bonnierista ja tämän ajasta. Hans H. Skein otsikko on ”Nordisk samtidspoesi”. Anna Hedelius on lukenut suomenruotsalaisen näyttelijän Stina Ekblad in muistelmat. Henrik Wivel analysoi kirjaa ”Sprängstoff och episk urkraft”, johon on koottu Sven Delblancin teksti Selma Lagerlöfistä. Arvosteluosassa on viimeisenä Fredrik Sterzelin pohdinta rauhankriisien kuten koronapandemian oikeussäännöistä.

Viimeisenä lehdessä on Pohjoismaiden parlamenttien paikkajakaumat.

LW

Suomennos: Paula Ehrnebo

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri utges sedan 1878 av Letterstedtska föreningen, sedan 1925 i ny serie i samarbete med Föreningen Norden. Tidskriften vill framför allt ställa sina krafter i det nordiska kulturutbytet tjänst. Särskilt vill tidskriften uppmärksamma frågor och ämnen som direkt hänför sig till de nordiska ländernas gemenskap och samarbete. Tidskriften har en samnordisk redaktion och arbetsspråken är danska, norska och svenska. Artiklar på finska och isländska översätts till något av de skandinaviska språken.

I Nordisk Tidskrift publiceras översikter, artiklar, intervjuer, bokessäer, recensioner, krönikor samt under rubriken För egen räkning personligt hållna bidrag om nordiskt samarbete. I varje årgång återkommer ett temanummer om Politik och ekonomi i Norden respektive Litteraturen i Norden under det gångna året.

Tidskriften utkommer med fyra nummer per år. Prenumerationspriset inom Norden för 2021 är 250 kr, lösnummerpriset är 65 kr. Prenumeration för 2021 sker enklast genom insättande av 250 kr på plusgirokonto nr 40 91 95-5. Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, c/o Blidberg, SE-179 75 Skå. För medlemmar av föreningarna Norden gäller, att dessa genom hänvändelse direkt till redaktionen kan erhålla tidskriften till nedsatt pris. Tidskriften distribueras i samarbete med svenska Föreningen Norden, Box 1083, SE-101 39 Stockholm. Tel +46-(0)8-50611300. Äldre årgångar kan rekvireras från redaktionen.

Letterstedtska föreningen arbetar sedan 1875 med att befrämja samarbetet mellan de fem nordiska länderna inom vetenskap, konst och industri. Föreningen har nationella avdelningar i Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige. Föreningen delar ut anslag till nordiska ändamål, arrangerar nordiska seminarier, utdelar en nordisk förtjänstmedalj och ett översättarpris samt ger ut Nordisk Tidskrift.

Letterstedtska föreningens och Nordisk Tidskrifts hemsida: www.letterstedtska.org

Nordisk Tidskrifts redaktion:

Nordisk Tidskrift, Box 1074, SE-101 39 Stockholm
Besöksadress c/o Föreningen Norden, Vasagatan 28, Stockholm
Tel +46-(0)8-654 75 70. Telefotid fredagar 10-12
E-post: info@letterstedtska.org

Huvudredaktör och ansvarig utgivare:

Fil. kand. Lena Wiklund, Nordisk Tidskrift, Box 1074, SE-101 39 Stockholm
Tel +46-(0)70-405 00 31. E-post: lena.wiklund@letterstedtska.org

Dansk redaktör:

Dr. Phil. Henrik Wivel, Nordre Frihavnsgade 26, 3. tv., DK-2100 København Ø
Tel +45-20 21 24 66. E-post: henrikwivel@yahoo.dk

Finländsk redaktör:

Pol. mag. Guy Lindström, Grankullavägen 13 B26, FI-02700 Grankulla
Tel +358-(0)50 552 1151. E-post: guylindstrom@yahoo.com

Isländsk redaktör:

Jur. kand. Snjólaug Ólafsdóttir, Hallgerðargata 7, IS-105 Reykjavík
Tel +354-854 21 70. E-post: sngola@simnet.is

Norsk redaktör:

Professor Hans H. Skei, Solbergliveien 27, NO-0671 Oslo
Tel +47-97 51 84 15. E-post: h.h.skei@ilos.uio.no